

Biblioteka

JUGOSLOVENSKA KRIZA

Dokumenta

Izdavač
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU

Odgovorni urednik
Prof. dr Momčilo Pavlović

Recenzenti
Dr Kosta Nikolić
Dr Olga Manojlović Pintar
Dr Slobodan Selinić

Lektor
Branka Kosanović

Likovno-grafički urednik
Mladen Acković

ISBN 978-86-7403-210-7

Štampanje knjige sufinansiralo je Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

SRPSKE POLITIČKE ELITE I LONDONSKA KONFERENCIJA

Tom II

Dokumenta sa Londonske konferencije o bivšoj
Jugoslaviji i zasedanja Generalne skupštine
Ujedinjenih nacija uz stenografske beleške sa sednica
Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici
Savezne Republike Jugoslavije

**Priredio
Vladimir Petrović**

Beograd 2016

SADRŽAJ

Uvodne napomene

Londonska sednica Konferencije o bivšoj Jugoslaviji,
26. avgust 1992.

Izvodi iz izlaganja

Usvojena dokumenta

Sećanja protagonista

7

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA TREĆE SEDNICE
SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ
POLITICI 3. septembar 1992.

9

STENOGRAFSKE BELEŠKE

sa sednice SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O
DRŽAVNOJ POLITICI

3. septembar 1992.

73

„Dva jarca na brvnu“: Dnevničke zabeleške predsednika SRJ

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA ČETVRTE SEDNICE

SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ
POLITICI 17. septembar 1992.

119

Zasedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija,
22.septembar 1992.

Usvojena dokumenta

Izvodi iz izlaganja

Sećanja protagonista

209

Biografski registar

Summary

Beleška o priređivaču

UVODNE NAPOMENE

U ovom tomu edicije „Jugoslovenska kriza“ objavljuju se dokumenti sa inauguralnog zasedanja Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, održanog u Londonu 26. avgusta 1992.¹ Uticaj koji je ova konferencija imala na odnose unutar srpske političke elite prati se kroz stenogramske beleške sa septembarskih sastanaka Saveća za usaglašavanje stavova o državnoj politici koje su postale dostupne javnosti nakon što su uvedene kao dokaz u Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju na suđenju Slobodanu Miloševiću.² Kriza koja je nastala na političkoj sceni nakon Londonske konferencije prati se i kroz sećanja protagonista od konfrontacija na samoj Konferenciji do isključenja SRJ iz Ujedinjenih nacija mesec dana kasnije, na 47. zasedanju Generalne skupštine UN, čiji se izvodi takođe objavljuju ovom tomu.³ Knjiga je deo projekta Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20.veku: između demokratije i diktature (177016), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Dokumenta sa Londonske konferencije su prevedena prema zvaničnoj zbirci koju je priredio B.G.Rachmaran (ed.), *The International Conference on the former Yugoslavia. Official Papers I-II*, Kluwer Law International, The Hague, 1997, I, 29-158. uz konsultovanje hrvatskog prevoda objavljenog u časopisu Politička misao 1992/3, 164-181 i digitalnog arhiva Dejvida Ovena, The Balkan Odyssey Digital Archive University of Liverpool, <http://sca-arch.liv.ac.uk/ead/html/gb141boda-pl.shtml#bodaLord>

² Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, Predmet Milošević, Dokazni predmet P469.41 (*Stenographic notes from the Council for the Co-ordination of positions of State Policy – 3 September 1992.*); Dokazni predmet P469.42 (*Stenographic notes from the Council for the Co-ordination of positions of State Policy – 17 September 1992.*); United Nations, ICTY Court Records, <http://icr.icty.org>. Dokazi su uvršteni u sudski spis 17.juna 2003. Up. *Suđenje Miloševiću. Transkripti, utorak, 17. jun 2003, Svedok Zoran Lilić*, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2006, knj. 37, 21–25;

³ Materijal sa sednica Saveća bezbednosti i Generalne skupštine UN dostupan je u Dag Hammarskjöld Library, <http://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/47> i [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/47/49\(Vol.I\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/47/49(Vol.I))

LONDONSKA SEDNICA MEĐUNARODNE KONFERENCIJE O BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji osnovana je na inauguralnom zasedanju u Londonu, održanom 26-27. avgusta u organizaciji Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice. Londonskom zasedanjem su predsedavali generalni sekretar UN Butros Gali i premijer Velike Britanije Džon Mejdžor. U docnijem radu su ih predstavljali kopredsedavajući Sajrus Vens i Dejvid Oven, koji su zamenili lorda Karingtona na mestu glavnog pregovarača. Pored njih, na plenarnoj sednici govorili su šefovi delegacija, pretežno ministri spoljnih poslova: Alfred Sereki (Albanija), Dejvid Endrjuz (Irska), Stojan Ganev (Bugarska), Ma Juzhen (Kina), Jozef Moravčik (KEBS), Ufe Elerman-Jensen (Danska), Daglas Herd, (Velika Britanija), Rolan Dima (Francuska), Klaus Kinkel (Nemačka), Taizo Nakamura (Japan), Žak Pos (Luksemburg), Hamid Algabid (Organizacije islamske konferencije), Žoao de Deus Pinjeiro (Portugal), Adrian Nastase (Rumunija), Andrej Kozirijev (Rusija), Gazi Algodaibi (Saudijska Arabije), Hikmet Cetin (Turska), Lorens Iglberger (SAD), Kornelio Somaruga (Švajcarska), Hans Van Den Bruk (Holandija), Dimitrij Rupel (Slovenija), Mihail Papakonstantinu (Grčka), Barbara MekDugal (Kanada), Geza Jezenski (Mađarska) i drugi. Na skupu su govorili i šefovi država bivše Jugoslavije neposredno uključeni u konflikt: Alija Izetbegović (Bosna i Hercegovina), Franjo Tuđman (Hrvatska), Kiro Gligorov (Makedonija) i Dobrica Ćosić (SRJ)¹

¹ Potpuni govori su objavljeni u G.Rachmaran (ed.), *The International Conference on the former Yugoslavia. Official Papers I-II*, Kluwer Law International, The Hague, 1997, I, 58-158. Više o konferenciji u Lora Silber, Alan Litl, *Smrt Jugoslavije*, u ovom tomu str. i James Gow, *Triumph of the Lack of Will. International Diplomacy and the Yugoslav War*, Columbia Univeristy Press, New York 1997, 222-235.

- IZVODI IZ IZLAGANJA

BUTROS GALI: Jedna međunarodna epoha se upravo završila. Sa njenim prolaskom, jedan aspekt straha je prošao, ali je nestala i jedna dimenzija stabilnosti. (...) Kraj Hladnog rata je otvorio Pandorinu kutiju uzroka i konflikata koji su bili zauzdavani ideološkim suprotnostima te ere. Stare suprotstavljene ambicije i mržnje su pohrlile (...) Bez hladnoratovskih struktura da se nose sa njima, sada je na nama u ovoj prostoriji da obezbedimo nove pristupe i naposljetku damo odgovore (...) Teritorije bivše Jugoslavije koje su u vojnom sukobu su nedavno priznate od strane međunarodne zajednice i zauzele su svoje mesto u Generalnoj skupštini UN. Ovo je dakle međunarodni sukob. (...) Želim da podvučem da misija UN u svom trenutnom mandatu ne može sama da okonča ovu krizu ili da dovede do trajnog političkog rešenja. Daleko, daleko više je potrebno. Zato smo danas ovde u Londonu. (...) Sistematska mučenja i ubijanje na rasnoj, etničkoj ili verskoj osnovi ne mogu više da se tolerišu. Postoje dela vlasti koje suverenitet ne može da štiti. Oni koji su na rukovodećim pozicijama i predsedavaju nad ovim zločinima moraju znati da će biti lično pozvani na odgovornost od strane međunarodne zajednice (...) Nadajmo se da će ova konferencija dati trajan doprinos miru i stabilnosti.

DŽON MEJDŽOR: Dozvolite da vam prvo poželim dobrodošlicu na Londonsku konferenciju, koju zajedno sponzorišu Evropska zajednica i Ujedinjene nacije. Mislim da ljudima koji su ovde nije potrebno objašnjenje o razmerama problema koji je pred nama (...) Narodi koje predstavljamo na ovoj Konferenciji su ogorčeni uništavanjem, ubijanjem i čistom okrutnošću koja je izobličila bivšu Jugoslaviju (...) Civili se drže protiv njihove volje i loše tretiraju, posebno u Bosni. Ovi zatvorenički logori moraju biti zatvoreni, a dok postoje, humanitarne organizacije moraju dobiti momentalan i stalan pristup tamo, a počinioци moraju da preuzmu odgovornost za svaki ratni zločin koji naredi ili počine. (...) Verujem da mirovni proces mora biti

zasnovan na nekim fundamentalnim principima. Prvi je da granice ne mogu biti menjane silom; međunarodna zajednica neće dozvoliti podelu Bosne osvajanjem. Oni koji misle da mogu da osiguraju međunarodno prihvatanje vojnih prednosti stečenih silom su prosto u grešci. Drugi princip je da u okviru tih fiksiranih granica manjine imaju pravo na punu zaštitu i poštovanje njihovih ljudskih prava, što ima da se primenjuje univerzalno bez obzira da li se radi o Bosni, Hrvatskoj ili Srbiji. Ova dva principa idu zajedno, jedan bez drugog ne mogu biti efikasni (...) Sutra ćemo razmatrati dva nova dokumenta. To su nacrti izjava, jedna je o Srbiji, druga o Bosni. Nadam se da će sve strane biti u stanju da ih prihvate, kao što mi se ni Izjava o principima ne čini problematičnom. Mislim, na primer, da su obe konzistentne sa skorašnjim pismom gospodina Panića Savetu bezbednosti UN koje je našao ravnotežu između realizma i umerenosti.² Ključno je da sve jugoslovenske strane na ovoj konferenciji, uključujući i Srbiju, pokažu spremnost i na rečima i na delu da se priključe ovim izjavama. A ako ne, svet će imati razloga da sumnja u dobru volju onih koji su protivni tome i da izvuče adekvatne zaključke. (...)

ALFRED SEREKI: (...) Proces dezintegracije bivše Jugoslavije je postao bolan i tragičan. Nastavak borbi i genocid u Bosni i Hercegovini, broj žrtava, stotine i hiljade izbeglica i raseljenih lica, eto šta se odigrava u samom srcu Evrope. Bosna i Hercegovina, ali ne samo ona, je kamen kušnje za Evropu koju želimo da stvorimo. Nesputani srpski nacionalizam prkosi demokratiji. (...) Šta će biti sa Albancima na Kosovu, Makedoniji i drugim delovima bivše federacije? Zlodela srpskog nacionalizma ostaju užasno podsećanje kako izgleda pasivnost Evrope, koja je dala Srbiji određene ruke. (...) Danas se situacija na Kosovu i u bivšoj Jugoslaviji pogoršava veoma brzo. Lodonska konferencija bi mogla da povрати izgubljeno poverenje kada bi našla odgovarajući okvir za rešenje ovog problema.

² Milan Panić je 17. avgusta dostavio Generalnom sekretaru UN i Savetu bezbednosti svoj plan aktivnosti na sprečavanju dalje eskalacije krize.

MA JUZHEN: U ime kineske vlade čestitam na sazivanju London-ske konferencije (...) Poslednjih godina smo videli drastično pogoršanje etničkih, verskih i teritorijalnih sukoba među republikama bivše Jugoslavije. Neprestalne etničke napetosti su pretvorile bivšu Jugoslaviju u najveću ratnu zonu posleratne Evrope (...) istorijsko iskustvo nas uči da se ratom ništa ne može rešiti, ni etnički ni međudržavni spor. Borba može biti okončana samo dijalogom i pregovorima (...) Zato na našu radost danas ovde ponovo sede predstavnici svih nezavisnih država bivše Jugoslavije u zajedničkom naporu da se nađe političko rešenje. (...) Kineska vlada podržava takve napore i sama je u tom pravcu uradila koliko je mogla. Sve vreme smo smatrali da strano posredovanje mora biti fer i razumno, mora se rukovoditi normama u međunarodnim odnosima i morao za cilj imati samo uspostavljanje mira u bivšoj Jugoslaviji. Svaki potez koji bi povećao razlike i kofnrontaciju među sukobljenim stranama mora se izbeći, kao i direktno mešanje u konflikt.

DAGLAS HERD: Rat u bivšoj Jugoslaviji je tragedija – hiljade su ubijene, a milioni isterani iz svojih domova. (...) Nijedna strana u konfliktu nije bez greha, ali najveća odgovornost leži na srpskom rukovodstvu i Srbima u Hrvatskoj i Bosni. Jasno je kuda treba dalje. Srbi i sve ostale strane treba da odmah da ispoštuju čitav niz obavezujućih rezolucija Saveta bezbednosti. (...) Posebno Jugoslavija uopšte i Srbija pojedinačno se suočavaju sa ozbiljnim izborom. Srbi moraju da napuste politiku koja je dovela region do uništenja. Gospodin Panić nam je dao jasna uveravanja da će to biti i urađeno. Mene raduje da to čujem. Ali *Srbija* mora da se složi sa time. Ona kaže da je vođenje spoljne politike nadležnosti federacije. U tom slučaju, Srbija mora poštovati saveznu politiku. Srpsko ponašanje će biti mereno prema obavezama koje je preuzeo gospodin Panić. Ako ne uspe da ih ispuni, Jugoslavija će tonuti u sve dublju izolaciju.

KLAUS KINKEL: (...) Konferencija mora poslati jasnu poruku: 'Dosta ubijanja i izгона!' Ne možemo i nećemo dozvoliti prazna obećanja dok teška artiljerija razara grad po grad u Bosni i Hercegovini

(...) Ja apelujem na srpsko rukovodstvo: Shvatite da ste na rakersnici. Jedan put vodi nazad u zajednicu nacija, u mir i prosperitet. Drugi vodi u potpunu izolaciju i siromaštvo. Nemojte imati iluzija: međunarodna zajednica nikada neće pristati na zadobijanje teritorija ili crtanje ovih granica silom i terorom. Odgovorni za ova razaranja će biti pozvani na odgovornost za ono što je uništeno (...) sve žrtve ovog sukoba uživaju naše simpatije i solidarnost, bez obzira na njihovu nacionalnost. Nemačka nije ni antisrpska n prohravatska, već se suprotstavljajući agresiji i teroru, zauzimanju teritorija i izgonu, bez obzira na to ko je odgovoran. Bez sumnje, ratni zločini i teška kršenja ljudskih prava ispunjeni su samo sa jedne strane. Ali u političkom smislu glavno pitanje je: gde je glavni izvor ovog zla? Odgovor je očigledan: u Beogradu. Njihov odgovor na raspad Jugoslavije – koji su sami skrivili – bio je surovi rat sa ciljem stvaranja etnički čiste Srbije. Ne prezaju od kršenja međunarodnog prava, namernih i sistematskih činova terora prema drugim narodima. To je u korenu zločina protiv čovečnosti koji nas šokiraju dan za danom. Ono što se dešava ovde je genocid i mi ga osuđujemo pred čitavim svetom. (...) Srpsko-crnogorska država, ili kako god da se zove, ne može da zauzima mesto u međunarodnim organizacijama koje je svojevremeno sa visokim ugledom držala SFRJ. Arbitražna komisija Konferencije je rekla šta je imala o pravnom aspektu ovog pitanja.³ Neka nas ne zavara pseudo-jugoslavizam onih koji žele Veliku Srbiju: njihova „Jugoslavija“ nema ništa zajedničko, ni istorijski, ni etnički ni kulturno sa zajednicom Južnih Slovena jednakih u pravima kakva je osmišljena 1917-8 i 1943-5. Njihova težnja za kontinuitetom služi da opravda njihovu ekspanziju silom. Ako ni zbog čega drugog, međunarodna zajednica zbog toga ne treba da je prizna.

ANDREJ KOZIRIJEV: Rusija pozdravlja Londonsku konferenciju kao novu fazu zajedničkih napora svih koji su direktno zainteresovani za rešavanje jugoslovenskog konflikta i imaju istinski uticaj u regi-

³ Arbitražna komisija Konferencije o Jugoslaviji je ostala poznata pod imenom njenog predsedavajućeg, Roberta Bandentera i po jedanaest mišljenja o različitim pravno-političkim pitanjima nastalim raspadom SFRJ.

ji. Bez toga se, što nam je svima jasno, stvani ne bi pomerile ni za milimetar. Sve strane u konfliktu nose odgovornost za ono što se dešava, ali ne u jednakoj meri. Sve strane su neprestalno kršile primirija. U isto vreme, ljudi u Jugoslaviji danas su očigledno umorni od rata i čuju se konstruktivniji glasovi. Među ostalim merama, smatramo da su sledeće nužne:

- Što brže doseganje specifičnih dogovora za brzo primirije u Bosni i Hercegovini od svih strana i njihovo razdvajanje pod međunarodnom kontrolom.
- Pregovaranje o političkom rešenju problema u odnosima među bivšim jugoslovenskim republikama. Zalažemo se za njihovo uzajamno priznavanje
- Priznanje nepovredivosti svih spoljnih granica i uvođenje moratorijuma na promene unutrašnjih (međurepubličkih) granica bivše Jugoslavije, nepriznavanje teritorijalnih promena silom, zaustavljanje entičkog čišćenja
- Implementiranje rezolucija Saveza bezbednosti Ujedinjenih nacija o jugoslovenskoj krizi i uslova njenog rešenja koje je odobrila međunarodna zajednica
- Uspostavljanje međunarodne kontrole nad primenom uslova rešenja i kažnjavanje svakog kršenja
- Odbacivanje svih pokušaja da se kriza u Bosni pretvori u verski rat, bilo unutrašnji ili međunarodni
- Garantovanje prava na specijalni status nacionalnim manjinama, bilo na Kosovu ili u Krajini, u okviru država kojima pripadaju.

Mi podržavamo predložene principe i akcioni plan i smatramo nužnim fokusiranje na Izjavu o Bosni. Rusija nastavlja na bazi shvatanja da primena zahteva UN i KEBS-a vodi priznanju Savezne republike Jugoslavije kao legitimnog člana međunarodne zajednice. Slažemo se sa premijerom Mejdžorom da se radi o izboru – ili će se sve članice u konfliktu složiti sa zahtevima UN i KEBS i time itnegrisati u međunarodnu zajednicu da bi se omogućilo postepeno dizanje sank-

cija, ili će se razvoj kretati u drugom pravcu. Moje je mišljenje da je uloga Londonske konferencije da čvrsto, ali bez diktiranja ikome, pomogne u donošenju pravog izbora.

HIKMET CETIN: (...) Ono što se dešava u Bosni je tragično, i izvor je stida za sve nas ovde. Ali još gore stvari se mogu tek desiti na Kosovu, u Vojvodini i Sandžaku. (...) Kao trenutni predsedavajući Islamske konferencije ministara spoljnih poslova, poznajem dubinu brige u islamskom svetu (...) Moramo takođe imati u vidu važnu podršku naše javnosti za odlučnu akciju protiv srpske agresije. Štampa i mediji zaslužuju našu posebnu zahvalnost zbog rizikovanja svojih života radi obelodanjivanja užasa zločina i pokolja počinjenih u Bosni i posledične mobilizacije javnog mnjenja. (...) Ja sam lično bio u Sarajevu. U kontaktu smo sa svim stranama, uključujući Srbe. Turska je balkanska zemlja i ima intimne istorijske i kulturne veze sa Bosnom, Srbijom i drugim republikama. Nadamo se produbljivanju tih tradicionalnih veza sa svim narodima bivše Jugoslavije, uključujući Srbe, koje smatramo bliskima sebi (...) Svesni smo da i srpski narod pati od ove tragedije i da ne odobravaju svi tamo ono što njihove vođe rade. Iako ćemo kazniti agresore, imamo sažaljenja za sve žrtve, bez obzira na njihovu etničku pripadnost.

LORENS IGLBERGER: Okupili smo se ovde danas, kao članovi porodice naroda sa Istoka i Zapada, Muslimani, hrišćani ili Jevreji, da pomognemo narodima bivše Jugoslavije usred njihovih patnji. Ali odluke koje donesemo ovde u Londonu u njihovo ime imaće posledica daleko van ove krize. Jer ono što postignemo, ili ne uspemo da postignemo, neće moći a da ne utiče na budućnost Evrope i na post-hladnoratovski međunarodni sistem. Samo pre tri godine, čovečanstvo je počelo iznova svoj prečesto prekidani marš prema slobodi, prosvetljenju i vladavini prava. Imali smo sve razloge da verujemo da će se sve nacije oslobođene od komunizma pridružiti zapadnom obrascu demokratija, i da će taj put mirotvorno delovati na pomirenje istorijskih neprijatelja. Ukratko, pretpostavili smo širenje komonvleta demokratija koje će ući u 21. vek prevazilaženjem mržnji i rivaliteta

koji su tako negativno uticali na tok veka iz kojeg samo što nismo izašli. Iako te nade nisu umanjene, događaji u bivšoj Jugoslaviji su nas suočili sa sablastima neprevaziđene istorije koja se ponovo preživljava, i vizije da budućnost zemlje leži u ponovnom preživljavanju njene tragične prošlosti. I zaista, danas bivšom Jugoslavijom odjekuje zastrašujući eho nekih od najmračnijih momenata Evrope – primera rasno inspirisane represije, agresije i teritorialne ekspanzije. Međutim istorija nas uči da su osvajanja etničkih čistača iz prošlosti bila kratkotraja, i da su narodi u čije ime su činjena imali često nesretnu sudbinu.

Iskreni prijatelji naroda bivše Jugoslavije moraju da prizaju da njena istorija ne počinje juče, i da tragedija koja se sada odigrava ima drevne i komplikovane korene. Svesni su, posebno da je narod Srbije bio jedan od glavnih žrtava Drugog svetkograta, i imaju simpatije prema njihovim patnjama koje su još sveže u glavama mnogih. Ja predstavljam vladu koja je zapravo kroz istoriju negovala specijalan odnos sa narodom Srbije. I priznajem da su, u ovim jugoslovesnkim previranjima, zločini činjeni na svim stranama. Ali Srbi su, nažalost, najkrivlji danas za zločine kojima oponašaju svoje nekadašnje mučitelje, i prljaju svetu istoriju svojih predaka koji su patili u rukama svoji tlačitelja. I Srbi su stoga ti koji se suočavaju sa jako mračnom budućnošću ukoliko ne uspeju da promene nesmotren pravac koji su lideri odabrali novoj naciji. Ne čini mi zadovoljstvo što ovo predviđam, ali to radim jer želim da budem sasvim precizan: civilizovani svet jednostavno ne može da dozvoli ovom raku u srcu Evrope da raste, a još manje da se širi. Moramo preuzeti kontolu nad budućnošu od onih koji bi da nas vrata u prošlost i pokazati svetu, a posebno milijardi Muslimana na svetu, da se zapadne demokratije protive agresiji u svim situacijama, a ne da joj se usprotstavljaju u jednom, a dozvoljavaju u drugom regonu.

Naravno, nećemo mi danas okončati u Londonu ovaj konflikt. Ali nećemo ni pristati na de fakto konstituisanje Velike Srbije. Ono što ćemo, nadam se, uraditi je stvaranje koordiniranog, integrisanog i neprekidnog procesa pregovaranja koji će kulminirati u potiranju srpske agresije i integrisanju bivših jugoslovenskih republika u širi

okvir demokratske Evrope. Na ovoj konferenciji treba da ponudimo vođama širom bivše Jugoslavije izbor između saradnje sa međunarodnom zajednicom i plaćanja cene za agresiju. I treba ovde na Konferenciji, da iskreno stavimo pred narod Srbije izbor između pridruživanja demokratskoj i bogatoj Evropi ili pridruživanja njihovim vođama u sramoti, izolaciji i porazu koji ih čeka ako nastave svojim nesuvislim putem.

ALIJA IZETBEGOVIĆ: Dame i gospodo, dragi prijatelji, govorim vam u ime Bosne i Hercegovine, najmlađe članice Ujedinjenih nacija, zemlje koja je žrtva brutalne agresije koja je zapanjila svet. Iako prenosim pozdrave naših građana i njihovu zahvalnost za sve što je urađeno da se obezbedi humanitarna pomoć, moram da izrazim razočaranje radi svih neuspeha međunarodne zajednice. Ona nije izneverila samo Bosnu i Hercegovinu, već nije uspela da ispuni obveze prema svetskom miru i demokratiji. U Bosni je u toku borba između dobro naoružane vojne sile i muškaraca i žena koji su mirno živeli zajedno u multietničkom i multikulturalnom društvu. U Bosni se našim životima brani vrhunski evropski princip kogezistencije između i unutar naroda, društvenih i etničkih grupa. To je princip različitosti i uzajamne tolerancije, čega je Bosna i Hercegovina, uprkos izazovima istorije, uvek bila itekakav primer. Danas se držimo tog principa sa idealističkom upornošću. Po beogradskim moćnicima, čiji su predstavnici u ovoj prostoriji, Bosna i Hercegovina je, nakon raspada Jugoslavije, trebala da ostane u nekoj vrsti krnje Jugoslavije, ili „velikoj Srbiji“, kako se obično zove, sa Srbijom i Crnom Gorom. Na referendumu koji smo održali, naši ljudi su odbili velikom većinom da prate taj pravac. Evropa je priznala ovu volju naroda, i najveći deo civilizovanog sveta ju je priznao.

Međutim, režim u Beogradu nije priznao ovu volju. Naša demokratska odluka je bila propraćena osvetom i pokušajem da se „velika Srbija“ nametne čistom silom. Jedna od najbolje opremljenih vojnih sila sručila se na novostvorenu državu i nenaoružani narod. Preko 2400 oklopnih vozila i tenkova, oko 1800 artiljerijskih oruđja velikog alibra, avioni i višecevni raketni bacači JNA, plus više od

100,000 vojnika JNA kojima se pridružio isto toliki broj paravojskih formacija SDS upustili su se u agresiju na mladu, nezaštićenu državu. Sa nešto lakog naoružanja, pokupljenog u brzini, naši ljudi su odoleli i još uvek odolevaju u Sarajevu, Goraždu, Srebrenici, Bosanskom Brodu, Brčkom, Jajcu, kao i u velikim oblastima Hercegovine i centralne Bosne, Cazinskoj Krajini i relativno velikim oblastima u dolinama reka Bosne i Neretve.

Dragi prijatelji, ovo nije običan rat, niti je srpska agresija obična invazija. Ovo je genocidni rat protiv civilnog stanovništva, njegovih nacionalnih i kulturnih vrednosti. Gradovi su uništeni, nepoželjni građani ubijeni ili izgnani. Kao crne pečurke, koncentracijski logori su nikli širom Bosne i Hercegovine, u njima se masakriraju ljudi, žene i deca, ili lagano umiru od gladi i torture. Jezici civilizovanog sveta nemaju tako ružnu reč da opišu užasne zločine koje čine srpski ekstremisti. Sve se ovo dešava u Evropi, na kraju 20.veka, pred vama i baš u vašem prisustvu (...) Odbijte planove o podeli BiH i suzbijte svaku taku nameru! Ako to ne uradite, agresor će biti nagrađen, a ne kažnjen, dok će dva miliona muslimanskog stanovništva Bosne i Hercegovine biti lišeno svoje domovine. U tom slučaju, njihovi gori delovi postati kriminalci, a bolji će postati osvetinici. Oni će tražiti osvetu za agresorske užase i ravnodušnost sveta. To bi moglo trajati godinama.

Naposletku, Bosna i Hercegovina je evropska zmelja. Čak i zlo koje nas je snašlo nije došlo iz Azije, već ima evropsko poreklo. Agresor je u sebi smešao dva otrova: fašizam, otuda rasizam i ekstremni nacionalizam, i boljševizam, otuda potpuno odsustvo poštovanja za ljudska prava i zakonitost. Oba su evropski proizvodi. Ne možete ostaviti Bosnu i Hercegovinu da umre pod čizmama ova dva zla, a onda da odete na sastanke o Novom svetskom poretku i Novoj Evropi. Danas se baš Evropa brani i gradi, a može i biti sahranjena u Bosni. Rečeno je da poezija posle Aušvica postaje besmislena. Nakon što bi Sarajevo bilo uništeno a Bosna porobljena, svaki razgovor o Novoj Evropi bi postao jednako besmislen. Hvala vam na pažnji.

FRANJO TUĐMAN: (...) Usled agresije bivše Jugoslovenske armije i srpskih teritorijalnih i iregularnih formacija, učinjene na istinski kriminalni i varvarski način, Hrvatska je pretrpela strahovite gubitke od 10,000 ubijenih (mahom civila) i 30,000 ranjenih lica, i direktnu materijalnu štetu od preko 20 milijardi dolara. Imena uništenih gradova poput Vukovara, Pakraca, Lipika, Vinkovaca, Nuštara, Slavonskog broda, Dalja, Petrinje dobro se znaju. Nažalost, ovoj se listi patnje mora dodati i istorijski i civilizacijski dragulj Hrvatske i svet-ske istorije – Dubrovnik.

Hrvatska još uvek ima preko 270,000 izmeštenih osoba iz drugih delova Hrvatske, dok je dodatnih 80,000 smešteno u drugim zemljama (Mađarska, Austrija, Nemačka, Švajcarska), i koritim ovu priliku da im se posebn zhavalim na pomoći. Pritom, više od 400,000 izbeglica je pobešlo u Hrvatsku iz Bosne i Hercegovine, zajedno sa dodatnih 30,000 uzbeklica iz Vojvodine i sa Kosova. Ako se nešto hitno ne prduzme, može se očekivati nov talas stotina hiljada izbeglica iz Bosne (...) Međunarodna zajednica mora uraditi mnogo više nego da pokaže simpatiju za njihove patnje. Hitne i efinaksne mere se moraju preduzeti da bi se zaustavila ova bezumna agresija i stvorili preduslovi za povratak izbeglica u njihove domove u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Naposetku, dozvolite da vam skrenem pažnju na potrebu za hitnim prekidanjem legitimiteta bivše SFR Jugoslavije i njeno izbacivanje iz svih međunarodnih institucija. To je države koja više ne postoji! Treba ubrzati proces sukcesije, podelu sredstava, odgovornosti i obaveza. Republika Hrvatska je spremna da prhvati svoj deo tih prava i odgovornosti čim se iznađe dogovor o njihovoj подели.

KIRO GLIGOROV: Republika Makedonija je na miran i legitiman način zadobila nezavisnost bez rata. Na opštem referendumu glasala je za suverenu i nezavisnu državu. Slobodni višepartijski izbori su održani i usvojen je novi ustav na kojem se temelji naša demokratska vlast. Međuetnička jednakost i razumevanje potvrđuju naš legitimitet male nacije za samoopredeljenje i sosptvenu državu. Od početka jugoslovenske krize i rata, Makedonija je faktor mira i dijaloga u

regionu. Odbili smo da učestujemo u krvavom međuetničkom ratu. Jugoslovenska armija je napustila Makedoniju bez incidenata i kofli-kata. (...) Posle svega toga, tipično balkanska ujdurma je počela, u koju je nažalost uvučena i Evropska zajednica, stvarajući precedent nepoznat u međunarodnim odnosima⁴ (...) Lisabonska Deklaracija EZ za nas ima ponudu: promenite ime da bi bili priznati!

DIMITRIJ RUPEL: (...) Slovenija učestvuje u Londonskoj konferenciji kao članica EU i KEBS. Naše prisustvo je izraz slovenačke odgovornosti kao članice međunarodne zajednice. Slovenija nije umešana ni u jedan oružani sukob koji se odigrava na teritoriji bivše Jugoslavije i učestvuje u naporima da se nađe rešenje za balkansku krizu sa dobrom voljom, objektivnošću i interesom da se prekine rat i nađe političko rešenje kao i svaka država u čijem susedstvu se ratuje. (...) Predložimo da se svi mehanizmi, ekonomski, vojni i diplomatski, iskoriste protiv srpske političke mašinerije. (...) Srbiji je dozvoljeno da, bacanjem dimnu zavesu nekakve „mekane“ vlasti SRJ, dok se njenom premijeru benevolentno odobravaju međunarodnih kontakti, nastavi rat, etničko čišćenje i kršenje ljudskih prava i prava nacionalnih manjina na svojoj teritoriji (...) Ako se ne varam, najgore bombardovanje Sarajeva do sada dogodilo se prošle noći. Ako se ne varam, odgovorni sede u ovoj prostoriji. Mora se preduzeti akcija, i Slovenija je spremna da doprinese međunarodnoj akciji radi zaustavljanja patnji i nerazumnih ambicija jačanja krot teritorijalna osvajanja i destrukciju. Danas Evropljani jačaju kroz više rada i konstruktivne mašte.

DOBRICA ĆOSIĆ: Gospodo, budućost Evrope nam neće oprostiti ako ni ova Konferencija ne uspe da zaustavi strahovita stradanja stotina hiljada muškaraca, žena i dece na teritoriji bivše Jugoslavije, ako ova Konferencija ne označi prekretnicu u politici svih unutrašnjih i spoljnih faktora u jugoslovenskoj agoniji, ako ne donese prestranak interetničkog, verskog i građanskog rata u Bosni i Hercegovini, dop-

⁴ Odnosi se na opstrukciju priznanja Makedonije, koju je predvodila Grčka.

rinese završetku državopolitičke reorganizacije Jugoslavije i osiguranju realnih preduslova za učvršćenje trajnog mira na Balkanu.

Da bi se ovaj preokret ostvario nužno je da se svi jugoslovenski faktori odreknu korišćenja sile i nacionalističke isključivosti u postizanju ciljeva njihovih nacionalnih ideologija. Da traže, pre svega između sebe, rešenja za okončanje agonije Jugoslavije kroz dijalog, dogovore i kompromise, i upuste se u celovitu normalizaciju uzajamnih odnosa uz poštovanje integralne nezavisnosti svih jugoslovenskih i balkanskih naroda. Da u procesu demokratske revolucije koja se dogodila nakon kolapsa „realnog socijalizma“, i koja je, kroz osnovne principe ljudskih prava, postala univerzalna širom sveta, ubrzaju i okončaju demokratsku transformaciju svojih društava, obezbede sva ljudska prava i prava manjina po najvišim standardima KEBS-a i tako naprave konačan otklon od totalitarne prošlosti režima komunističke partije i ujedno vladavinom prava spreče daje snaženje energija nacističke, klerikalne i šovinističke provenijencije, koje su postale moćan faktor na tlu bivše Jugoslavije; da sve tri strane u Bosni i Hercegovini odmah okončaju uzajamno ubijanje, „etničko čišćenje“, stvaranje logora za civile, da omoguće izbeglicama i izgnanicima povratak domovima, napuste svaki oblik nacionalne, verske ili građanske diskriminacije i pod okriljem Evropske zajednice nastave pregovore o političkom ustrojstvu Bosne i Hercegovine; da Savezna republika Jugoslavija, sa svojim sastavnim republikama Srbijom i Crnom Gorom, bude dosledna u uskraćivanju vojne pomoći Srbima u Bosni i Hercegovini, sprečavanju učešća građana SRJ u paravojnim formacijama u Bosni i Hercegovini, da ne učestvuje u bilo kom obliku političkih ili drugih antagonizama jugoslovenskih naroda i uzme učešća u bilateralnim pregovorima o normalizaciji odnosa u novoformiranim državama; da Hrvatska odmah povuče svoju vojsku iz Bosne i Hercegovine, napusti vojnu koaliciju sa Muslimanima i inicira političke pregovore sa Srpskom republikom i sa predstavnicima drugih Srba u Krajini; da Muslimansko rukovodstvo napusti aspiracije ka političkoj hegemoniji u BiH, prestane da opstruira pregovore usmerene ka postizanju političkog sporazuma sa Srbima i Hrvatima i odustane od verske i vojne internacionalizacije gra-

đanskog rata u Bosni i Hercegovini. da srpsko rukovodstvo u Bosni i Hercegovini napravi potrebne teritorijalne ustupke Muslimanima u oblastima koje Srbi sada brane kao svoje, i time napravi razumnu osnovu za budući dogovor između tri konstitutivna naroda; da sve bivše republike i narodi odmah prekinu sa medijskim ratom, odbace šovinistički ekskluzivizam i političku borbu u kojoj se koriste sva sredstva, što je već izazvalo patološku mržnju među ljudima i nacijama, i marginalizovalo međuetničku i demokratsku komunikaciju. Ako hoćemo od ove Konferencije prekretnicu u politici međunarodnog faktora i promenu situacije na jugoslovenskom tlu bilo bi razumno:

- Da međunarodni faktori jugoslovenske krize prevaziđu svoju ulogu pristrasnih arbitara (...)
- Da se rehabilituju negirani principi i norme međunarodnog prava, pre svega prava svih naroda na samoopremljenje, kao fundamentalnog principa UN
- Da se odustane od dvostrukih standarda u interpretaciji prava jugoslovenskih nacija, koji su prouzrokovali veliku štetu srpskom narodu, posebno kroz previše spremnosti za legalizaciju sesecije i promene državnih granica nastalih Versajkim mirovnim sporazumom i mirovnim ugovorima nakon Drugog svetkog rata, garantovanih Helsinšim ugovorom, uz simultano proglašavanje unutrašnjih granica neprikosnovenim, iako su te granice nametnute odlukama Komitnerne i Komunističke partije Jugosavije, što je zapravo i uzrokovalo etnički rat na jugoslovenskom tlu.
- Da oslobode Saveznu republiku Jugoslaviju sankcija Saveta bezbednosti utemeljenim na pristrasnoj proceni prirode rata u Bosni i Hercegovini, na stereotipnoj arbitrarnosti i neistinama masovnih medija koji su satanizovali srpski narod i psihološki pripremili svetsku javnost stvaranjem „žrtvenog jarca“ od Srbije i Crne Gore kroz projektovanje novog svetskog poretka u kojem Srbi postaju Jevreji ovog kraja dvadesetog veka.

- Da Savet bezbednosti povuče Rezoluciju 770 kojom se odobrava vojna intervencija čak i pojedinim državama ili grupi država, čime se SRJ faktički stavlja u poziciju taoca zaraćenih strana u BiH.
- Da masovni mediji u zemljama učesnicama Konferencije prestanu sa etničkim čišćenjem činjenica
- Da se politika pritisaka, arbitrarnosti i kažnjavanja učesnika u ratu zameni politikom obezbeđivanja dobrih usluga i mirovnim misijama.

Da bi se potigli osnovni ciljevi ove Konferencije smatram racionalnim da se napravi dogovor oko sledećih odluka:

1. Demilitarizacija Bosne i Hercegovine i stavljanje svog naoružanja pod kontrolu UNPROFOR-a
2. Postepena demilitarizacija čitavog balkanskog prostora i država koje imaju teritorijalne težnje spram Balkana
3. Priznavanje državnog kontinuiteta Saveznoj republici Jugoslaviji i podizanje sankcija (...)
4. Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji treba da se pretvori u stalnu konferenciju sa sedištem u Ženevi (...)
5. Ekonomska, politička i komunikacijska asocijacija regiona spram Evropske zajednice, kao udruživanje sa ciljem stvaranja Balkanske federacije treba da se gradi među državama nastalim na bazi samoopredeljenja naroda.

Uveren sam da je ovo pravi put konstruktivne i preventivne diplomatije radi preokretanja tradicionalne balkanske nestabilnosti u region mira, integralne demokratije i slobode nacija i naroda. Gospodo, želeo bih da vam skrenem pažnju na aspekte budućnosti ne samo jugoslovenskih nego i balkanskih naroda. Virus nacionalnog i državnog, kao i secesionizam koji je u postkomunističkoj eri uticao na multinacionalna društva, nacije u dijaspori i nacionalne manjine na jugoistoku i istoku Evrope i u bivšem Sovjetskom Savezu je nasleđe komunizma i tradicionalnih politika. „Balkanizacija“ koja upravo u

ovom trenutku doseže tragične razmere na našem tlu, između ostalog zbog aktivnosti međunarodnog faktora i političke manipulacije ljudskim pravima, bi mogla da postane izvor stalnog konflikta i okidač za destruktivne procese u međunarodnoj zajednici na početku trećeg milenijuma. Sankcijama nije moguće ograničiti i kontrolisati „balkanizaciju“. Međunarodna getoizacija različitih delova sveta je nekompatibilna sa proklamovanim principima novog svetskog poretka. Takva riskantna igra na Balkanu bi se vratila Evropi kao bumerang, ali i Rusiji i čistavom novom svetu. Međunarodne sankcije i vojna intervencija ne bi uklonile istinske uzroke konflikta nego bi samo umnožile loše posledice i loše političke i uvećale i ubrzale „balkanizacije“ u drugim multinacionalnim i multikonfesionalnim oblastima. Mirno preuređenje Jugoslavije stoga iziskuje uvođenje novih i principijelnih rešenja u sprovođenju nacionalnih i državnih prava kako bi se omogućilo dovršavanje državno-političke reorganizacije Balkana mirnim sredstvima i metodama. Nadajući se da će ova Konferencija dati svež zamah naprima usmerenim ka definisanju i uspostavljanju novog demokratskog poretka i novoj demokratskoj eri na Balkanu, želim da konačno odložimo oružje i koristeći razum postanemo gospodari svoje sudbine. Naposljetku, želim da se zahvalim premijeru Mejdžoru i sekretaru UN Butrosu Galiju i svima onim učesnicima koji koriste svoju političku blagonaklonost radi pronalaženja uspešnog ishoda ovog uzvišenog skupa. Hvala vam.

- USVOJENA DOKUMENTA⁵

PRAVILA I PROCEDURE

1. Opšte: Na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji usvajaju se sledeća pravila i procedure
 - 1.1 Konferencija će se održati u Londonu 26-28. avgusta 1992, pod nazivom Londonska Konferencija o bivšoj SFR Jugoslaviji
 - 1.2 Druga faza Konferencije biće održana u prostorijama Ujedinjenih nacija u Ženevi
 - 1.3 Konferencija će održavati naredne plenarne sastake u mesto i vreme koje odrede kopredsedavajući.
2. Agenda: Kopredsedavajući će pripremati nacrt za svaki sastanak Konferencije, i dati ga na usvajanje na sastanku
3. Prisustvo: Poziv za prisustvo na konferenciji će dobiti: predstavnici država i organizacija, kao i druge ličnosti koje je pozvao kopredsedavajući, kao i osobe koje je pozvao Lord Karington, kopredavajući Konferencije o Jugoslaviji Evropske zajednice
4. Kopredsedavajući Konferencije je Generalni sekretar UN i šef vlade države koja trenutno predsedava Savetom ministara Evropske zajednice

⁵ Dokumenta su prevedena prema zvaničnoj zbirci koju je priredio B. G. Rachmaran (ed.), *The International Conference on the former Yugoslavia. Official Papers I-II*, Kluwer Law International, The Hague, 1997, I, 29-158. uz konsultovanje srpskog hrvatskog prevoda objavljenog u časopisu *Politička misao* 1992/3, 164-181 i digitalnog arhiva Dejvida Ovena, The Balkan Odyssey Digital Archive University of Liverpool, <http://sca-arch.liv.ac.uk/ead/html/gb141boda-p1.shtml#bodaLord>

5. Ako neki od kopredsedavajućih bude sprečen da prisustvuje sastanku ili nekom drugom segmentu Konferencije, označiće drugu osobu koja će zauzeti njegovo mesto; svaka takva osoba će imati ista prava i dužnosti kao i odsutni kopredsedavajući.
6. Kopredsedavajući će, osim ostalih ovlašćenja koja im se daju ovim pravilima, proglasiti otvaranje i zatvaranje sastanka, usmeravati diskusiju na sastancima, obezbeđivati poštovanje ovih pravila, dodeljivati pravo na reč, postavljati pitanja i obznanjivati odluke. Oni će odlučivati o proceduralnim pitanjima, i u skladu sa tim pravilima, biti u potpunoj kontroli sesija na svim sastancima. Dva kopredsedavajuća će odlučiti koji od njih će govoriti tokom svakog pojedinačnog sastanka.
7. Sekretarijat
 - 7.1. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva će obezbediti sekretarijat za Londonsku konferenciju, a kopredsedavajući će organizovati odredbe za sekretarijat docnijih sastanaka.
 - 7.2. Sekretarijat će (a) obezbediti i upućivati osoblje potrebno za Konferenciju i svaki komitet koji ona ustanovi, (b) distribuirati dokumenta Konferencije i njenih komiteta, (c), prevoditi govore sa Konferencije i (d) baviti se načelno svim drugim poslovima Konferencije
8. Jezik
 - a. Jezici Konferencije će biti engleski, francuski i srpsko-hrvatski
 - b. Govori sa bilo kog jezika na Konferenciji će biti prevedeni na druge jezike
 - c. Svaki učesnik može da odabere da govori na jeziku koji nije jezik Konferencije. U tom slučaju, on mora sam obezbediti prevođenje na jedan od jezika konferencije. Prevod na druge jezike Konferencije od strane prevodilaca sekretarijata bazira se na ovom prevodu.

9. Zapisnik: Kopredsedavajući će odlučiti o formi i obliku zapisnika sa sastanaka Konferencije

Sastanci

10. Sastanci Konferencije i njenih komiteta biće iza zatvorenih vrata
11. Nijedan učesnik ne može da se obrati konferenciji dok prethodno ne dobije saglasnost kopredsedavajućeg, koji ima diskreciono pravo vezano za redosled izlagača. Kopredsedavajući mogu upozoriti govornika ako njegovo izlaganje nije relevantno za temu o kojoj se diskutuje.
12. Oba kopredsedavajuća mogu u svakom trenutku dati usmene ili pisane izjave Konferenciji vezano za bilo koje pitanje koje se razmatra
13. Tokom diskusije o određenoj temi, učesnik se može pozvati na proceduralno pitanje, koje će na licu mesta rešiti kopredsedavajući.
14. Kopredsedavajući mogu ograničiti vreme svakom govorniku i odrediti koliko se puta može obratiti po određenom pitanju. Kada se ovo prekorači, kopredsedavajući mogu govornika pozvati na red bez odlaganja
15. Kopredsedavajući mogu dozvoliti svakom učesniku pravo na repliku, u onom periodu kada procene da je to moguće. Kopredsedavajući u svakom trenutku mogu (a) zatvoriti raspravu o predmetu o kom se diskutuje, bez obzira da li je neki od učesnika izrazio želju da govori ili (b) suspendovati ili raspustiti sastaak

Diskusija

15.1 Svaki učesnik koji je pozvan na Konferenciju može dati kopredsedavajućima predlog za diskusiju na Konferenciji na razmatranje. Osnovni predlog za diskusiju Konferencije će dati kopredsedavajući

15.2 Kada učesnik zahteva da se dokument predoči na Konferenciji, sekretarijat će cirkulisati dokument ako bilo koji od kopredsedavajućih dozvoli cirkulaciju. Nijedan dokument neće biti cirkulisan na Konferenciji ako nije u skladu sa ovim pravilom.

15.3. Ako osoba koja ne učestvuje u radu konferencije želi da predoči neki dokument učesnicima Konferencija, ona takođe mora da dobije autorizaciju kopredsedavajućih. Osoba koja to želi mora da snabde sekretarijat dovoljnim brojem kopija dokumenta, i sekretarijat će ove kopije smestiti na lokaciju koju nađe za shodno, na mestu sastanka Konferencije ili u blizini

15.4. Dokument će biti cirkulisan (tačka 2) ili stavljen na raspolaganje (tačka 3) na jeziku u kom je predat Sekretarijatu

Radne grupe

16. Kopredsedavajući mogu da osuju onakve vrste radnih grupa kakve nađu za potrebno radi ostvarenja učinka i funkcija Konferencije. Kopredsedavajući Konferencije će odabrati predsedavajućeg radne grupe i odrediti članove radne grupe
17. Predsedavajući radne grupe će imati ista prava i obaveze u odnosu na radnu grupu kao i kopredsedavajući u odnosu na čitavu Konferenciju pod ovim pravilima.
18. Radna grupa će se sastajati u vreme i mesto koje odredi predsedavajući
19. Radna grupa može da ima podgrupe, čije predsedavanje i članstvo određuje predsedavajući radne grupe.

IZJAVA O NAČELIMA

Londonska konferencija je usvojila sledeća načela kao osnovu za sporazumno rešenje problema bivše Jugoslavije:

- (1) Neodložna potreba da sve strane, i ostali na koje se to odnosi prekinu borbe i upotrebu sile, poštuju dogovorene prekide vatre i obuzdaju one koji ga krše ili nastoje da isprovociraju njegovo kršenje;
- (2) Nepriznavanje svih prednosti ostvarenih silom, ili svršenim činom, ili bilo kakvih njihovih pravnih posledica;
- (3) Potreba da se sve strane o kojima je reč aktivno uključe, direktno ili preko posrednika, u pregovore na osnovu ovih načela;
- (4) Poštovanje najviših standard individualnih prava i osnovnih sloboda pojedinca u demokratskom društvu, onako kako su utemeljene u međunarodnim poveljama UN o ljudskim pravima, Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i njenim protokolima, i drugim instrumentima UN, KEBS i Saveta Evrope;
- (5) Primena ustavnih garancija ljudskih prava i osnovnih sloboda pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica i manjina, unapređivanje tolerancije i prava na samoopredeljenje u skladu s preuzetim obvezama u sklopu KEBS i Konferencije o Jugoslaviji EZ;
- (6) Potpuna osuda prakse nasilnog proterivanja, nezakonitog zarobljavanja i pokušaja promene etničkog sastava stanovništva, kao i efikasno zalaganje za zatvaranje zatvoreničkih logora i bezbedan povratak kućama svih osoba raseljenih zbog neprijateljstava, a koje žele da se vrate u svoje domove;
- (7) Ponašanje svih strana u skladu međunarodnim humanitarnim pravom, posebno Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. i lična

odgovornost onih koji direktno počine ozbiljne povrede odredbi konvencije ili naredbe da one budu počinjene;

(8) Fundamentalna obveza poštovanja nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta svih država u području; poštovanje nepovredivosti svih granica u skladu s Poveljom UN, Završnim aktom KEBS i Pariskom poveljom. Odbacivanje svih težnji usmerenih ka zauzimanju teritorija i promenu granica silom;

(9) Zahtev da se konačno rešenje svih pitanja nasleđivanja bivše SFR Jugoslavije mora postići konsenzusom ili arbitražom i obaveza svih strana da se uzajamno priznaju, da poštuju položaj i prava drugih i da podele dužnosti i odgovornosti država naslednica;

(10) Obaveza svih država i strana na koje se to odnosi da u potpunosti poštuju rezolucije Saveta bezbednosti UN o krizi u bivšoj Jugoslaviji i da učine sve što mogu kako bi osigurale njihovu primenu;

(11) Stalna potreba da se obezbedi humanitarna pomoć i da uz odgovarajuću zaštitu i punu saradnju lokalnih vlasti stigne do stanovništva kojem je potrebna, posebno dece;

(12) Obaveza svih strana da iskreno sarađuju u međunarodnim posmatračkim operacijama, operacijama održavanja mira i kontrole oružja na području bivše SFR Jugoslavije i da konstruktivno doprinesu suzbijanju nasilja na čitavom ovom prostoru;

(13) Potreba da se obezbede međunarodne garancije kako bi se osigurala potpuna primena svih dogovora postignutih u sklopu Međunarodne konferencije.

NACRT AKCIONOG PROGRAMA

1. Londonska konferencija će trajati sve dok se ne postigne konačno rešenje problema bivše Jugoslavije. Biće rukovođena rezultatima a posebno već usvojenim dokumentima Konferencije Evropske zajednice o Jugoslaviji, kao i principima i odredbama dogovorenim ovde. Stalni kopredsedavajući biće šef države, odnosno vlade predsedavajuće zemlje Evropske zajednice i generalni sekretar Ujedinjenih nacija. Oni će ponovno sazvati plenarno zasedanje konferencije, s čijim se mestom i vremenom na preporuku Upravnog komiteta oni moraju saglasiti.

Upravni komitet

2. Upostaviće se Upravni komitet na visokom nivou. Njime će predsedavati predstavnik predsedništva EZ-a i predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih naroda. On će se sastajati često kako bi osigurao novi podsticaj mirovnom procesu, razmotrio napredak radnih grupa, pripremio osnove za opšte rešenje i koordinirao rad konferencije s istovremenim radom u drugim međunarodnim organizacijama.
3. Kopredsedavajući Upravnog komiteta će, ako bude potrebno, takođe pripremati sastanke s predstavnicima republika bivše Jugoslavije, koji će prisustvovati sastancima bezuslovno.

Radne grupe

4. Biće uspostavljeno šest radnih grupa. One će odmah započeti s radom u kancelariji UN u Ženevi.
 - A) Radna grupa za Bosnu i Hercegovinu. Zadatak grupe je da radi na prekidu neprijateljstava i ustavnom rešenju za Bosnu i Herecegovinu

- B) Radna grupa za humanitarna pitanja. Zadatak grupe je da obezbeđuje olakšanje humanitarne situacije, uključujući pitanje izbeglica
- C) Radna grupa za etničke i nacionalne zajednice i manjine. Zadatak grupe je da preporučuje inicijative za rešavanje etničkih pitanja u bivšoj Jugoslaviji. Biće uspostavljena posebna grupa za bivšu autonomnu pokrajinu Kosovo.
- D) Radna grupa za pitanja sukcesije. Zadatak grupe je da reši pitanja sukcesije otvorena nastankom novih država na teritoriji bivše Jugoslavije.
- E) Radna grupa za ekonomska pitanja. Zadatak grupe je da otvori ekonomska pitanja koja proizilaze iz nastanka novih država na teritoriji bivše Jugoslavije
- F) Radna grupa za mere izgradnje poverenja i sigurnosti. Zadatak grupe je da razvija mere ta uzgradnju poverenja koje se odnose na vojne pokrete, kontrolu naoružanja, prenos oružja i mere nadzora i rovere

Arbitražna komisija

5. Konferenciji će tražiti kontinuiranu pomoć od Arbitražne komisije.

Sekretarijat

6. Ustanovljava se mali sekretarijat kojim će upravljati izvršni direktor čije će osoblje biti iz Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice.

Troškovi

7. Učesnici Konferencije se slažu da snose troškove vezane za administrativnu primenu ovog akcionog programa i sekretarijata, u nivou doprinosa koji odobri Upravni komitet.

POSEBNE ODLUKE LONDONSKE KONFERENCIJE

Postupajući na osnovu načela ustanovljenih u relevantnim dokumentima Konferencije sve strane-učesnice formalno prihvataju i pristaju na saradnju u brojnim akcijama

OBUSTAVA NASILJA: Sveobuhvatni cilj je efikasna i trajna obustava neprijateljstava na području čitave bivše SFRJ, a posebno u BiH, kako bi se omogućili pregovori o trajnom političkom rješenju. To iziskuje hitnu akciju, koja obuhvata hitan prestanak opsade gradova i naselja; međunarodni nadzor nad teškim naoružanjem; uspostavu centralnog nadzora nad svim snagama, uključujući neregularne; obustavljanje direktne ili indirektno vojne pomoći samoproklamovanim vladama i lokalnim organima susednih država; postepeno smanjenje naoružanja u području pod međunarodnim nadzorom. Učesnici su se saglasili o merama za jačanje poverenja među kojima su: prijavljivanje svih minobacača i teškog naoružanja Ujedinjenim nacijama u roku od 96 sati, kao preduslov prestanka njihove upotrebe u sukobu, što je prva tačka u pregovorima; zabrana vojnih letova; hitna uspostava „vrućih linija“ između lokalnih komandanara i glavnih štabova; poboljšanje kontakata preko poseta oficira za vezu; identifikacija glavnih štabova i komandanata svih naoružanih jedinica, uključujući i paravojne; postavljanje posmatrača na granicama između Bosne i Srbije i Bosne i Crne Gore; raspoređivanje posmatrača u Bosni, koji bi kontrolisali teško naoružanje bosansko-srpske i bosansko-crnogorske granice: Hitno će se razmotriti dalje mere za jačanje poverenja, koje obuhvataju vojne pokrete, ograničenje i verifikaciju naružanja.

HUMANITARNA PITANJA: Kopredsednici su se saglasili o programu akcije sa stranama u sukobu. Tu spada sledeće:

EFIKASNA ISPORUKA HUMANITARNE POMOĆI: Puna saradnja u isporuci humanitarne pomoći kopnenim putem u celoj BiH sa sledećim posebnim koracima: – postepeno raspoređivanje misija za

pružanje pomoći i kopnenih konvoja iz Hrvatske i Srbije i Crne Gore u sve oblasti Bosne, gde je pomoć potrebna; – davanje prioriteta za popravku puteva i železničkih pruga između Ploča, Mostara i Sarajeva; – sve strane moraju odrediti lokalne predstavnike s kojima je moguće dogovaranje praktičnih mjera za dostavu pomoći i kopnene konvoje; prihvatanje međunarodnih kontrolora i aranžmana u vezi sa njima; i kontrola zaraćenih strana nad nedisciplinovanim elementima u njihovim oblastima.

IZBEGLICE: postepeno vraćanje izbjeglica kućama i ispunjavanje potreba koje utvrde UN;

ZATVARANJE ZATVORENIČKIH LOGORA: bezusovno i unilateralno oslobađanje pod međunarodnim nadzorom, svih zarobljenih civila i neodložno zatvaranje svih zurob jeničkih logora; zaraćene strane preuzimaju odgovornost za bezbednost u zaštitu zatvorenika sve dok ne budu oslobođeni pod međunarodnom kontrolom. Međunarodnoj zajednici treba odmah omogućiti pristup kako bi nadzirala prilike u kojima se nalaze zarobljenici; Do puštanja na slobodu i poratka zarobljenika kućama, humanitarne organizacije treba da preduzmu hitne akcije kako bi se razmotrile privremen opcije.

BEZBEDNE OBLASTI: Dalje razmatranje opcija, uključujući mogućnosti da neutralne zone postanu bezbedne oblasti.

MEĐUNARODNE AKCIJE: Sa ciljem da se doprinese ostvarenju ovih namera, sve vlade i međunarodne organizacije će: – u potpunosti saradivati sa generalnim sekretarom UN pružajući mu informacije o primeni Rezolucije br. 771 Saveta bezbednosti UN; – osigurati da se sve osobe u obavljanju svojih dužnosti pridržavaju odredaba međunarodnog humanitarnog prava; – preduzeti sve moguće zakonske aktivnosti kako bi se evidentirali svi oni koji su odgovorni za neposredno izvršenje ili koji su naredili izvršenje dela kojima se grubo kre Ženevske konvencije; – sačiniti spisak svih potvrđenih povreda međunarodnog humanitarnog prava; – uspostaviti nadzorne misije na području bivše SFRJ i susednih država koje je tražio KEBS; – neće razmatrati pitanje pružanja pomoći obnavljanju srpske privrede,

pre nego što se Srbija povinuje zahtevima ove konferencije. Pronaći načina za:

- a) prolazak i zaštitu humanitarnih konvoja na zahtev UN;
- b) kontrolu i nadzor nad teškim oružjem u BiH pod olcriljem UN.

SANKCIJE: Relevantne vlade su se saglsile da će prmeniti dogovoreni plan akcijekako bi se oezbedila rigorozna primena sankcija. – zavesti sankcije na Dunavu, u skladu sa svojim stavomda priobalne zemlje treba da imaju ovlašćenja i obavezu da to učine; – pružati praktične savete, radnu snagu i opremeukako bi se pomoglo susednim državama da uzmu učešća u kontorlnim misijama koje će biti organizovane u susednim državama sa ciljem da se obezbedi puna primena sankcija; – davati stručnjake koji će pružati savete o primeni sankcija u svim susednim zemljama, koje treba da uzmu učešća u kontrolnim misi-jama koje će biti osnovane u tim zemljama sa ciljem da se obezbedi puna primena sankcija; – Zatražiti od Saveta bezbednosti da preduzme nepgodne mere kako bi se pooštrila primena sankcija na kadran-skom moru; – sprčei ilegalni transfer finansijskih sredstava u Srbiju i Crnu Goru i onemogući oduzimanje robe koja je u tranzitu.

Učesnice na kofnerenciji su zatražile od Evropske zajednice i od KEBS da koordiniraju svu neophodnu praktičnu pomoć susednim državama.

POVREDE MEDUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA: Kopr predsednici su se obavezali da će sprovesti studiju o osnivanju međunarodnog suda za zločine.

ZAKLJUČCI O PRIMENI POSTOJEĆIH SANKCIJA Londonska konferencija pozdravlja korake preduzete od strane međunarodne zajednice u cilju primene rezolucija Saveta bezbednosti 713 i 757 kojima se uspostavljaju obavezne sankcije prema Srbiji i Crnoj Gori, ali izražava žaljenje zbog propusta u njihovoj implementaciji Sledeći predlog se odnosi na propuste koji su do sada uočeni:

Poštovanje rezolucija Saveta bezbednosti 757: potreba za primenom

1. Konferencija primećuje da mnoge zemlje saraduju sa Komitetom za sankcije UN, ali izražava zabrinutost zbog nepotpunosti te saradnje. Konferencija poziva sve vlade da potpuno saraduju sa zahtevima Rezolucije 757 SB. Sve vlade treba da odgovore na apel Komiteta za sankcije UN za informacijama vezanim za kršenje režima sankcija
2. Konferencija preporučuje da Savet bezbednosti razmotri svaki zahtev napravljen pod članom 50 Povelje UN od bilo koje države koja ima specifične ekonomske probleme zbog izvršavanja zahteva rezolucije Saveta bezbednosti 757

Primena sankcija od strane susednih država: Susedne države se susreću sa pratičnim problemima u primeni sankcija. Konferencija primećuje sa odobravanjem da je vlada Rumunije zatražila ekspertsku pomoć radi saveta u prevazilaženju problema u primeni sankcija i da će zvaničnici iz niza zemalja Konferencije uskoro otići u Rumuniju da pomognu rumunskim vlastima sa sprovođenjem. Dalje misije su trenutno u poseti Mađarskoj i Bugarskoj u slične svrhe. Konferencija ide u susret sličnim misijama u svim drugim susednim zemljama, i pozdravlja ponudu pomoći od KEBS-a ovim zemljama. Takođe pozdravlja nameru da se uspostavi sistem nadzora od strane predstavnika zemalja Konferencije da bu se pomoglo u primeni sankcija u susednim državama. Konferencija poziva KEBS da koordinira ove aktivnosti.

Dunav: Konferencija primećuje da član 103 Povelje UN obavezuje obalne zemlje Dunava a urade sve što je u njihovim moćima, uključujući zaustavljanje i preatragu plovila, u cilju spreavanja upotrebe reke Dunav za potrebe zaobilaženja ili kršenja sankcija nametnutih Rezolucijom SB 713 i 752, bez obzira na provizije Beogradske konvencije. Konferencija poziva obalne zemlje da spreče zaobilaženje ili kršenje sankcija trgovinom duž Dunava. Pojedinačne zemlje Konferencije će ponuditi ekspertizu, tehničku pomoć i opremu državama koje nastoje da pomognu u sprovođenju.

Nedozvoljen prenos sredstava Srbije i Crne Gore: Konferencija izražava zabrinutost odvijanjem finansijskih transfera u korist Srbije i Crne Gore kojima se krši Rezolucija 757 Saveta bezbednosti UN. Zemlje Konferencije se ponovo obavezuju da spreče takve transfere i pozivaju ostale države da to takođe urade. Konferencija poziva Komitet za sankcije UN da razmotri da li preporuke po ovom pitanju treba pooštriti.

Tranzitni saobraćaj: Roba u tranzitu preko Srbije i Crne Gore se ilegalno preusmerava. Konferencija poziva vlasti susednih država da urade sve što je moguće da se sprečile takva preusmeravanja i da se prekršaji prijave Komitetu za sankcije UN. Konferencija takođe poziva Savet bezbednosti UN da zatraži od Komiteta za sankcije preciznije definisane smernice na temu tranzitnog saobraćaja.

Ojačavanje pravnog okvira: Konferencija poziva Savez bezbednosti da preuzme takve mere u budućnosti koje budu nužne za obezbeđivanje pune primene rezolucija 713 i 757. Postojeće sankcije se verovatno krše pomorskim saobraćajem u Jadranskom moru. Savet bezbednosti se stoga poziva da razmotri dalje mere da bi se osigurala rigorozna primena sankcija na Jadranu.

Nakon Konferencije: Konferencija se slaže da će države članice EZ i KEBS-a redovno informisati Komitet za sankcije UN o akcijama na koje su se obavezala radi rigoroznog sprovođenja sankcija, uključujući sve probleme na koje bi mogle da naiđu. Takođe, kao deo aktivnosti nakon Konferencije, predstavnici kopredsedavajućih Upravnog komiteta će preduzeti akcije neophodne da se otklone defekti u primeni i da se načelno osigura rigorozna primena sankcija u skladu sa rezolucijom 757 Saveta bezbednosti.

PROGRAM AKTIVNOSTI PO HUMANITARNIM PITANJIMA DOGOVOREN IZMEĐU KOPREDSEDNIKA KONFERENCIJE I STRANA U SUKOBU

Potvrđujući da delotvorna humanitarna pomoć uz saradnju svih strana u sukobu može znatno doprineti naporima za pronalaženje sveukupnog političkog rešenja i dovesti do prekida neprijateljstava, kopredsedavajući Konferencije, visoki komesar UN za izbeglice i predstavnici strana u sukobu saglasili su se o sledećem programu aktivnosti:

1. Strane u sukobu se obavezju se na punu suradnju kako bi se osigurala isporuka humanitarne pomoći kopnenim putem u celoj BiH.
2. Radi unapređenja sastava kopnenih konvoja humanitarne pomoći na bazi dogovorenih sigurnih prolaza potrebno je učini i sledeće korake:
 - a) Prvenstvo ima popravka puta i železničke pruge između Ploča, Mostara i Sarajeva.
 - b) Strane u sukobu će najkasnije do 3. septembra obavestiti predstavnike UNHCR-n u Sarajevu (u Beogradu, Splitu ili Zagrebu - gde im bude povoljnije) o predstavnicima lokalnih vlasti (vojnih, policijskih i političkih), na određenim lokacijama, sa kojima se mogu dogovarati praktične mjere za proširenje putnih konvoja u korist svih žrtava sukoba.
 - c) Predstavnici UN i UNHCR će se redovno sastajati s tako određenim predstavnicima svih strana da bi dogovarali buduće humanitarne misije i putne konvoje iz Hrvatske, i Srbije i Crne Gore prema Sarajevu, a takođe i prema Banja Luci, Bihaću, Bileći, Doboju, Foči, Goraždu, Mostaru, Tuzli, Vitezu i Vlasenici. Ovakvi će se dogovori proširiti na sva područja BiH gde je potrebna humanitarna. pomoć.
 - d) Uočen je akutni problem protivpravnog zarobljavanja civila i nedopustivih uslova u kojima se oni drže. Prvenstveni zadatak je osi-

gurati njihovo puštanje i povratak kućama. Ako to nije odmah moguće zabeležene su sledeće mogućnosti u skladu sa željama zarobljenih osoba: –repatrijacija na područja koja kontrolišu vlasti njihove etničke zajednice, – slobodni izbor da privremeno ostanu na području na kom su u zarobljeništvu, – premeštaj u područja pod međunarodnim nadzorom – privremeni azil u trećim državama

e) Međunarodne humanitarne organizacije će hitno sa svim stranama istražiti sve moguće načine kojima bi se osiguralo sigurno puštanje na slobodu zarobljenih.

f) U međuvremenu, strane u sukobu obvezuju se da osiguruju mere kojima bi se zarobljenici zaštitili i o njima se brinulo, sve do trenutka kada njihovo sigurno puštanje na slobodu bude moguće. i prihvataju da međunarodna zajednica strogo nadzire sigurnost i dobrobit zarobljenika. Stoga se oni obvezuju da dopuste slobodan pristup predstavnicima međunarodne zajednice uključujući UN, Međunarodni komitet Crvenog krsta, EZ i KEBS.

g) Uočavajući potrebu neodložne evakuacije kritičnih medicinskih slučajeva pod nadzorom Crvenog krsta, strane u sukobu su saglasne da za to osiguraju korišćenje aerodroma u Banja Luci. Evakuacija će biti izvršena u najkraćem roku. Strane u sukobu se obavezuju da imenuju lokalne zapovednike ili predstavnike vlasti ovlašćene da se o tome dogovaraju s predstavnicima Crvenog krsta. Oni će usko saradivati s UN i biti pojedinačomo odgovorni za sigurnost prolaska i opštu sigurnost osoba koje budu evakuisane.

3. U ostvarivanju ovog programa. aktivnosti strane u sukobu obavezuju se na poštovanje sledećih odredbi:

a) Sve strane u sukobu moraju se pridržavati svojih obaveza prema međunarodnom humanitarnom pravu, a posebno Ženevskih konvencija iz 1949. godine i njihovih dopunskih protokola da će osobe koje direktno počinu ili naredu izvršenje čina kojim se teško krše te norme biti individualno odgovorne.

b) Sve strane u sukobu odgovorne su da uspostave punu vlast nad nedisciplinovanim jedinicama na njihovu području kako bi izbegle

anarhiju, kršenje međunarodnih humanitarnih zakona i zlooupotrebu ljudskih prava.

c) izbeglicama i raseljenim osobama treba biti dopušteno da se svojevremeno i sigurno vrate u mjesta svog stalnog boravka.

d) Nedopustiva je i ubuduće mora prestati svaka praksa koja uključuje nasilno raseljavanje, sve oblike maltretiranja, ponižavanja ili zastrašivanja, konfiskacije ili razaranja imovine, kao i sva dela uključena u praksu etničkog čišćenja.

e) Svi civili koji su sada u zarobljeništvu moraju biti bezuslovno i unilateralno oslobođeni pod međunarodnim nadzorom.

f) Strane u sukobu su odgovorne za preduzimanje mjera zaštite osoba koje su sada zarobljene dok ne bude moguće njihovo oslobađanje pod međunarodnim nadzorom.

g) Sve aktivnosti s tim u vezi moraju biti u skladu sa sporazumom koji su strane u sukobu postigle u Ženevi 22. jula 1992.. pod okriljem Crvenog krsta.

h) Pružanje humanitarne pomoći biće obavljeno nepristrano bez političkih pobuda, u korist svih osoba pogođenih sukobom.

Predstavnici kopredsednika takode beleže sledeća stajališta strana u sukobu:

a) Da humanitarna pomoć mora biti dostavljana nepristrano u korist svih kojima je potrebna

b) Da nijedna strana ne može očekivati da dobije garanciju vlastite bezbednosti na štetu drugih strana u sukobu.

e) Da u garantovanju sigurnog pristupa međunarodnim humanitarnim organizacijama mora biti sasvim jasno da nijedna strana ne može steći vojnu prednost.

RADOVAN KARADŽIĆ ALIJA IZETBEGOVIĆ MATE BOBAN

POVERENJE, IZGRADNJA SIGURNOSTI I VERIFIKACIJA

I) SVRHA

1. Postoji hitna potreba utvrđivanja i sprovođenja koraka na vojnom planu u celini ili delovima bivše SFRJ, koji bi doveli do prekida neprijateljstava i trajnog političkog rešenja. U tu svrhu konferencija je donela neke bitne odluke i uspostavila Radnu grupu za sprovođenje mera za izgradnju poverenja koja će se baviti pitanjima pokreta vojnih jedinica i prenosa i ograničenja naoružanja, kao I mera za njihovo nadgledanje i verifikaciju. Ovim poslovima će upravljati kopredsedavajući Upravnog komiteta (vidi: Radni program). Rezultati će biti usklađeni sa merama koje je odobrio Savet bezbednosti u cilju kacije očuvanja mira Ujedinjenih nacija u bivšoj SFRJ.
2. Takve vojne mere moraju se posmatrati u kontekstu mera političke i humanitarne prirode, uključujući pre svega konvoje pod okriljem Visokog komesarijata UN za izbeglice (UNHCR), i razmene ratnih zarobljenib pod okriljem Medunarodnog komiteta Ctvenog krsta (CICR).

II) MOMENTALNE ODLUKE KONFERENCIJE

3. Najvažniji zadatak je olakšati patnje u BiH kroz kontinuirano izveštavanje o mestu štaba i imenima zapovednika za sve vojne jedinice, ukjučujući i one paravojne. 4. Kopredsedavajući Upravnog komiteta će preporučiti kako bi se te mere trebale primenjivati, razmatrajući mere očuvanja mira i druge srodne aktivnosti koje se provode na tom području. O kršenjima dogovorenih mera konferencija će biti obavestena od strane kopredsedavajćih (s nazuakom, kad je moguće, ko je odgovoran). a prema potrebi će obavestiti Savet bezbednosti. 5. Prednost će se dati momentalnom sprovođenju dogovora o medunarodnoj kontroli svog minobacačkog i

teškog naoružanja u BiH, prema dogovorenoj proceduri, koja uključuje označavanje, nadgledanje, deaktiviranje, stavljanje pod lokalnu kontrolu, a naposljetku i eventualno prikupljanje takvog oružja na jednom mjestu. Kopredsjednici Upravnog komiteta će odlučiti da li će taj posao primerenije izvršiti Radna grupa za izgradnju poverenja, sigurnost i verifikaciju ili Radna grupa za BiH.

III) PROGRAM RADNE GRUPE (za mere poverenja, sigurnost i verifikaciju)

6. Radna skupina će insistirati na što skorijem dogovoru o merama koje imaju za cilj jačanje prepoznatljivosti među sukobljenim stranama u bivšoj SFRJ. Cilj tih odredbi je izgradnja poverenja i osiguranje trajnosti prekida vatre. Takve mere bi među ostalim, mogle uključivati: - razmenu podataka o broju i razmeštaju određenih vrsta opreme (koja će biti definisana) koje ima svaka strana; – prethodno obaveštavanje o pokretima osoblja/jedinica ili pokretima/razmeštaju opreme;

- obaveštavanje o sastavu zapovedništva i o broju jedinica iznad određene snage;
- proširivanje posmatračkih misija na međurepubličke granice i unutar područja pojedinih republika; – inspekcije na licu mjesta uz prethodnu najavu (unutar 24 sata) u slučaju sumnjivih djelatosti.

7. Dalje, iako možda u različitom vremenskom periodu, druge mere bi mogle biti razmatrane u bivšoj Jugoslaviji uključujući ograničenje pokreta vojnih i paravojnih jedinica;

- zabrana dobavljanja određenih vrsta opreme; – mjere demilitarizacije, npr. proglašavanje zona oko određenih mesta kao što su izbjeglički logori ili veliki gradovi u kojima ne bi trebalo biti određenih vrsta opreme; – druge mjere verifikacije, npr. posete sukobljenim stranama u svrhu procene pridržavanja dogovorenih odredbi, ill inspekcijski letovi vazduhoplova trećih država; – sistematskije odredbe za međusobnu vezu, na primer uspostavljanje stalnih lokalnih komisija za vezu, prestanak neprijateljstava i bezbedna isporuka

humanitarne pomoći. Postizanje tih ciljeva može se značajno olakšati dogovorom o merama kojima je cilj pojašnjenje vojne situacije u Bosni i Hercegovini i pojačavanje mogućnosti za vezu i verifikaciju. Kao prvi korak., konferencija je odlučila usvojiti sledeće mjere što se tiče Bosne i Hercegovine: – poboljšanje komunikacije među stranama, uključujući direktne i neposredne veze između zapovednika na prvim linijama fronta, npr. putem lokalnog radija ili vrućim telefonskim linijama; – poboljšanje kontakta među stranama npr. kroz posete ljudi zaduženih za vezu i uspostavljanje zajedničkih ekipa za rešavanje lokalnih incidenata; – momentalno prihvatanje izviđačkih ekipa koje bi pripremile razmeštaj posmatrača oko dogovorenih lokacija; – razmeštaj posmatrala na BiH-srpskoj, BiH-crnogorskoj i BiH-hrvatskoj granici; – momentalno prihvatanje načela da se pod međunarodni nadzor stavljaju svi minobacači i teško naoružanje. Kao prvi korak, obavestiti UN o razmještaju i tipovima oružja u roku od 96 sati kao uvod u njihovo isključivanje iz sukoba; – zabrana vojne upotrebe vazduhoplova i helikoptera; – razmena podataka o strukturi zapovedništva u koje će biti uključeni strani posmatrači, kao što su posmatrači EZ i vojni posmatrači UN-a; - ostale mjere za ograničenje naoružanja. 8. Iako će se radna grupa fokusirati na nove mjere, biće takode važno osigurati da se postojeće obaveze, prema Bečkom dokumentu 92., koji se odnosi na dostupnost informacija u potpunosti primjenjuju. U bivšoj Jugoslaviji je potrebno je takode dati značaj primeni nekih od mehanizama Bečkog dokumenta koji imaju svrhu jačanja prepoznatljivosti, na primjer neuobičajene vojne aktivnosti, verifikacija i kretanja u graničnim područjima.

IV) ORGANIZACIJA RADNE GRUPE

Kopredsedavajući Upravnog komiteta će odlučiti kako razvijati rad u tom smeru što je pre moguće.

IZJAVA O BOSNI

Učesnici Londonske konferencije o bivšoj SFRJ osuđuju nastavljnje nasilja u Bosni i Hercegovini i pokušaja da se putem sile osvoji teritorija. Oni odbacuju kao nehumano i nelegalno proterivanje civilnog stanovništva iz njihovih domova, kako bi se promenila etnička struktura nekog područja. Oni pozdravljaju usvajanje Rezolucije 771 i drugih rezolucija Saveta bezbednosti, kao i Rezoluciju Komisije UN za ljudska prava o situaciji na području bivše Jugoslavije. Oni nastoje da prikupljaju temeljene informacije o kršenjima međunarodnih ljudskih prava i da te informacije dostavljaju UN. Oni porvrđuju da su za kršenja ljudskih prava individualno odgovorne osobe koje direktno krše ili naređuju ozbiljna kršenja odredaba Ženevskih konvencija. Političko rešenje u BiH mora obuhvatiti sledeće odredbe: a) potpun i trajan prekid neprijateljstava, prestanak svakog nasilja i represije uključujući i proterivanje stanovništva; b) priznanje BiH od strane svih bivših jugoslavenskih republika; c) poštovanje integriteta postojećih granica, osim ako se one ne promene međusobnim sporazumom; d) primenu garancija za sva prava osoba koja pripadaju pripadnicima svih nacionalnih zajednica i manjina u skladu s Poveljom UN i odredbama KEBS-a; e) pravedne i ravnopravne postupke prema ljudima koji su nasilno protjerani iz svojih domova, uključujući i pravo povratka i naknade štete; f) uspostavu demokratskih i zakonskih organa vlasti koji će na odgovarajući način štiti prava svih u BiH uključujući i nacionalne zajednice i manjine; g) garancije da neće doći do spoljnog vojnog uplitanja, bilo regularnih ili neregularnih jedinica, osim u situacijama utvrđenim odgovarajućim rezolucijama Saveta bezbednosti UN; h) poštovanje svih međunarodnih ugovora i sporazuma; i) obnavljanje trgovinskih i drugih veza sa susednim zemljama

Sada su potrebni novi, hitni koraci kako bi se postiglo rešenje. Učesnici Londonske konferencije pozivaju sve strane da odmah i bez ikakvih preduslova nastave pregovore o budućem ustavnom uređenju u okviru ove Konferencije. Sve uključene strane moraju u ovim pregovorima sudjelovati s iskrenom namerom da se osigura mir i uz poštoivanje interesa drugih strana. Pregovori takođe treba da obuhvataju sledeća rešenja: a) pravo i trajno okončanje sukoba u celoj BiH i povratak teritorija uzetih silom; b) prestanak svakog spoljnog miešanja u sadašnji sukob, bilo ljudstvom ili materijalnom pomoći; c) stavljanje teškog naoružanja pod međunarodnu kontrolu; d) demilitarizacija većih gradova uz nadzor međunarodnih posmatrača; e) osnivanje izbegličkih centara i u pomoć za one: građane BiH koji su izgubili svoje domove, ili sui z njih proterani, dok im se u njih ne omogući povratak; f) proširenje humanitarne pomoći na sva područja BiH gde je ona potrebna uz saradnju lokanih organa; g) Savet bezbednosti UN bi mogao stvoriti međunarodne snage za opod okriljem UN sa ciljem da se održi prekid vatr, kontrolišu vojni pokreti i preduzmu druge mere za jačanje poverenja;

Onda kada sve strane budu spremne na postizanje rešenja na gorenavedenim osnovama, međunarodna zajednica će im se pridružiti u opsežnom program obnove, kako bi se mogla rešiti humanitarna pitanja i uspostaviti ekonomska aktivnost.

Na sastanku sa državnim ministrom u Forin ofisu Daglasom Hogom, gospoda Karadžić i Koljević, kao predstavnici bosanskih Srba, potpisali su da su saglasni sa sledećem: a) da će bosanski Srbi u roku od 96 sati obavestiti UN o položajima svog teškog oružja koje će biti grupisana oko gradova Sarajeva, Bihaća, Goražda i Jajca, pri čemu će to skupljanje biti dovršeno u roku od 7 dana. Nakon toga će oružje biti stavljeno pod stalni nadzor posmatrača UN. Predstavnici bosanskih Srba će očekivati da vlasti BiH poduzmu recipročnu akciju, ali to neće nametati kao preduslov za sopstvenu akciju koja bi bila unilateralna. Predstavnici bosanskih Srba nadalje se obavezuju da neće otvarati vatru iz bilo kog od ovih teških oružja; b) Da bosanski Srbi priznaju da će, u pregovorima između tri strane u sukobu u BiH oni pristati na povlačenje sa znatnog dela teritorije koju sada kontrolišu njihove snage.

IZJAVA O SRBIJI I CRNOJ GORI

(dokument kopredsedavajućih)

Pozdravljamo činjenicu da se svi učesnici Konferencije priključuju Izjavi o Bosni i Hercegovini. Svi članovi moraju ispuniti obaveze sa kojima su se saglasili. Posebno je jasan izbor pred Srbijom i Crnom Gorom. One su se obavezale da:

- Prestanu sa intervencijom van svojih granica u Bosni i Hercegovini;
- Što bolje mogu zadrže bosanske Stbe od uzimanja teritorije silom i isterivanja lokalnog stanovništva;
- U potpunosti vrata ustavna i građanska prava stanovnicima Kosova i Sandžaka;
- Iskoriste svoj uticaj kod bosanskih Srba da ostvare zatvaranje njihovih logora za pritvor, da postupaju u skladu sa obavezama međunarodnog humanitarnog prava, posebno Ženevske konvencije, i da dozvole povratak izbeglica u njihove domove. Bosanski Hrvati i Muslimani su se saglasili sa sličnim obavezama;
- Da se ponašaju u potpunosti u skladu sa relevantnim rezolucijama Saveta bezbednosti UN;
- Da se javno obavežu na poštovanje integriteta postojećih granica;
- Da grantuju prava etničkih i nacionalnih zajednica i manjina unutar granica Srbije i Crne Gore u skladu s Poveljom UN, odlukama KEBS-a i nacrtom Konvencije Konferencije EZ o Jugoslaviji;
- Da rade na normalizaciji prilika u Hrvatskoj, primeni Vensovg plana i na tome da Srbi u Krajinama prihvate posebni status koji je za njih utvrđen u nacrtu konvencije Konferencije EZ o Jugoslaviji;
- Da poštuju sve relevantne međunarodne sporazume i ugovore.

Ako Srbija i Crna Gora ispune ove obaveze na delima, kao i na rečima, kao što je to naznačio gospodin Panić u svom nedavnom pismu predssdavajućem Saveta bezbednosti UN, one će ponovno zadobiti uvaženi položaj u međunarodnoj zajednici. Biće im omogućeno da trguju, primaju pomoć i u potpunosti saraduju sa svim članicama međunarodne zajednice. Ukoliko se tome ne priklone, Savet bezbednosti će biti pozvan da odredi daljnje sankcije koje će voditi do njihove potpune međunamdne izolacije.

- SEĆANJA PROTAGONISTA

Lora Silber, Alan Litl, Smrt Jugoslavije, 218-222

Londonaska konferencija, čiji su domaćini bili britanska vlada i UN, predstavljala je najambiciozniji međunarodni sastanak na vrhu o Bosni. Više od trideset zemalja i organizacija sastalo se zahtevajući poništavanje posledica etničkog čišćenja i povraćaj teritorija zauzetih silom. Kako je održana odmah nakon otkrivanja zatvoreničkih logora u Bosni, govornik za govornikom osuđivao je srpsku agresiju. U iluziji da će međunarodna zajednica preduzeti mere da spase Bosnu, učesnici su mogli sebi da dozvole da istupaju sa moralnih visina. Zapadne sile su pozdravile konferenciju kao prekretnicu. Uspostavljen je okvir za rešavanje jugoslovenske krize. Došlo je do preokreta ratnih prilika i obnove poverenja u sposobnost Zapada da usmerava situaciju. Uprkos ovoj novoj manifestaciji odlučnosti međunarodne zajednice, srpski lideri su smatrali da su i oni odneli pobedu u Londonu.

Beogradski lideri su znali unapred da će na njih biti osuta kritička paljba. Predsedniku nove Jugoslavije Dobrici Ćosiću, književniku nacionalisti, koji je preuzeo dužnost četiri meseca ranije, jedan britanski ministar je svojevremeno rekao da će Milošević biti pozvan na odgovornost. Ali Milošević je bio dobro raspoložen u avionu na putu za London. Obrativši se svom ministru informacija, upitao ga je: „Znaš li zašto putujemo za London? Zato sto smo mi pobedili.“ Ministar je bio zbunjen. ■ Ali, pod sankcijama smo, benzin je na bonove. Privreda je u haosu.“ „Zaboravi na redove, mi smo pobednici,“ rekao mu je Milošević, okrenuvši se da nastavi razgovor sa predsednikom Crne Gore Momirovom Bulatovićem. Kada je stigao u London, Milošević je izgledao zainteresovaniji da se politički razračuna sa novopostavljenim jugoslovenskim premijerom Milanom Panićem, nego za samu konferenciju. Svađali su se i javno i po kuloarima. Milošević je čak pripremio da će da ga odalami. A Milošević je bio taj koji je lično odabrao za funkcije i Panića, kalifornijskog milionera

rodom iz Beograda, i Ćosića, koji je važio za „duhovnog oca“ Srba. Planirao je da pusti ovaj nepodesan par da kormilari dok on sačeka da prođe oluja. Ranije te godine, obratio se Ćosiću, koji je imao veliki uticaj u nezvaničnim krugovima, i zamolio ga da stane na čelo nepriznate jugoslovenske države, koja se sastojala od Srbije i Crne Gore, i koja je formalno (i na brzinu) bila rekonstituisana 27. aprila 1992. „Zajednički možemo spasiti zemlju“ rekao mu je Milošević. Bila je to ponuda koju Ćosic nije mogao da odbije. Juna meseca, ovaj pisac se dovezao u krtiji od taksija na sopstveno proglašenje za predsednika. Žudeći da premosti podele između Srba i sebi obezbedi mesto u srpskoj istoriji, vremešni Ćosić hteo je da se prikaže kao da je iznad političkih borbi. Nije se usudio da se direktno suprotstavi Miloševiću. Srbiji i Crnoj Gori pretila je sve veca izolacija. Tridesetog maja, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija, zgrožen srpskim zverstvima u Bosni, zaveo je drakonske ekonomske i političke sankcije protiv Beograda. Nakon zavođenja sankcija, na Miloševića je vršen snažan pritisak da da ostavku. Po prvi put su se institucije u Srbiji – Pravoslavna crkva, Univerzitet, i čak fabrike, okrenule protiv njega.

Milan Panić je izabran da izbavi ono što je ostalo od Jugoslavije iz balkanske pustoši. On je bio taj koji će preko svojih političkih veza u Vašingtonu pomoći da Jugoslavija izađe iz karantina. Ali ako je Milošević mislio da će taj politički novajlija tek tako izvršavati naređenja, prevario se. Okružen sopstvenom ekipom američkih saveznika, Panić je pokušao da upravlja Jugoslavijom onako kako je upravljao svojom fabrikom lekova u Kaliforniji. U jednom momentu Milošević je čak i pristao da razmotri Panićev bizaran predlog da on (Milošević) prihvati neki posao u SAD i da se potpuno povuče iz političkog života. Interesantno je to da je Milošević uopšte pomišljao na novi život u SAD. Ali ubrzo je promenio mišljenje, te je zavada koja se krčkala između prpošnog milionera i arogantnog političara konačno izbila u javnosti tokom Londonske konferencije.

Sa neizbežnom čašom koka-kole u ruci, Panić je bio dašak svežine u oštroj suprotnosti krutim autoritativnim političarima Srbije. Njegov kabinet bio je čudna mesavina. Pod pritiskom, Panić je uzeo

nekoliko Miloševićevih ljudi, ali ne dovoljno da zadovolji srpskog predsednika. Takođe je uključio i nekoliko ljudi koje je postavio Čosić, kao i nekoliko nezavisnih i zaista sposobnih ministara, za osetljive resore kao sto su pravosuđe i prava manjina. Panić se prihvatio posla premijera iz svog nepokolebljivog uverenja da je u stanju da obavi monumentalan zadatak okončanja rata. Impresionirao je strane velikodostojnike svojom porukom o koegzistenciji balkanskih naroda – ali je, u stvari, pokazivao maglovito poznavanje prilika na terenu u Bosni. 13. jula, u svom stanu u Beogradu, obavешten je da srpski napad na Goražde i dalje traje uprkos njegovim drugacijim obećanjima. Naredio je svojim pomoćnicima da telefoniraju u Goražde, nemajući pojma da je ono već tri meseca pod opsadom Srba i sasvim odseceno od spoljnog sveta. Posto je uspostavio vezu sa gradom preko vojnog voki-tokija, Panić se predstavio. Upitao je jednog tamošnjeg srpskog komandanta da li mu treba ikakva pomoć. „Samo u ljudstvu“ odgovorio mu je glas kroz pucketanje. Panicu izgleda nije bilo jasno da Jugoslavija još uvek pomaze bosanske Srbe u ljudstvu i vojnoj opremi.

Otvarajući Konferenciju, britanski premijer Džon Mejdžor predstavio je sumornu sliku sudbine Srbije, koja je već bila pod sankcijama UN. Ukoliko Srbi ne zaustave svoju ofanzivu, osudiće sami sebe na potpunu izolaciju. Ako ne bude saradnje, pritisak će neumitno rasti. Osuda, izolacija. Strane koje budu stajale naputu sporazumu mogu da očekuju još oštrije sankcije, još rigoroznije kontrolisane... Neće biti trgovine. Neće biti pomoći. Neće biti međunarodnog priznanja, niti uloge. Privredna, kulturna, politička i diplomatska izolacija.

Na Konferenciji, Panić je ostavio snažan utisak – klovnovski, hirovit, ali čoveka posvećenog okončanju rata. U jednom momentu Milošević je zatražio reč. Panić je nažvrljao nešto na parčetu hartije i podigao ga ispred srpskog predsednika. Na njemu je pisalo „zaveži“ na engleskom. Panić je zatim pokazao papir vršiocu dužnosti državnog sekretara Lorensu Iglbergeru, bivšem ambasadoru u Jugoslaviji i nekadašnjem prijatelju Slobodana Miloševića. Panić je otišao i korak dalje. Na svom engleskom sa veoma lošim izgovorom – a ni srpsko-hrvatski mu nije bas išao – rekao je učesnicima Konferencije da

Milošević nije ovlašćen da govori. Drugog dana, EZ je - na insistiranje Holanđana – podnela nacrt rezolucije koja je oštro osudjivala Srbe. Srbi su videli nacrt i zapretili da će napustiti Konferenciju. Britanci su bili zabrinuti da će, ako dokument ne bude predložen, otići Bosanci i Holanđani. Ako se predloži, onda će otići Srbi. Ruski ministar inostranih poslova, Andrej Kozirev i njegov zamenik, Vitalij Čurkin, koji je postao miljenik sredstava javnog informisanja zbog svog savršenog engleskog jezika i opustenog nastupa, pokušali su da smire Srbe i da ih zadrže na Konferenciji. Srbi su se povukli u svoje zasebne prostorije u Centru Kraljica Elizabeta II.

Doslo je do ljute prepirke. Milošević je insistirao da se ide. Panić je hteo da ostane. Konacno, Milošević se saglasio da delegacija ostane, ali samo ako Panić obeća da ce začeptiti gubicu. Panić se isprσιο: „Možda bi bilo najbolje da se neki od nas vrate na Konferenciju a neki ne“, rekao je. Zaneti prepirkom, nisu ni primetili da je Kozirev usao u sobu da predloži kompromis: Mejdžor će naglas pročitati dokument ali ce se Konferencija završiti ne izjasnjavajući se o njemu. Srbi su preko volje pristali. Mejdžor je pohvalio Konferenciju kao uspesnu jer je dala sveobuhvatni okvir prvi put od kako je sukob izbio. „Sada znamo šta treba da se učini“, rekao je, „kako to treba učiniti i ko to treba da učini“. Ucesnici su se dogovorili da pooštre sankcije protiv Beograda i da postave posmatrače duž međunarodnih granica Srbije, uključujući reku Dunav, iako ne i na granicu Srbije sa Bosnom koju su sa obe strane kontrolisali Srbi. Lorens Iglberger izjavio je da su obezbedili saglasnost vodje bosanskih Srba, Radovana Karadžica, da se UN omoguci nadzor nad svim teškim oružjem oko gradova Sarajeva, Bihaća, Goražda i Jajca u roku od nedelju dana. Bosanski Srbi su se takodje saglasili da se povuku sa „znatnog“ – ali jos uvek nedefinisanog – dela teritorije pod njihovom kontrolom.

Generalni sekretar UN, Butros Butros-Gali najavio je planove za raspoređivanje vise hiljada dodatnih čuvara mira da štite konvoje pomoći za bosanske civile. Dolazila je prva ratna zima i predviđalo se da će opstanak više od 1.300.000 ljudi zavisiti od obezbeđivanja hrane, odeće i skloništa spolja. Lideri su se dogovorili da bi Savet bezbednosti UN mogao da oformi snage za održavanje mira koje bi

održavale prekid vatre i kontrolisale kretanja vojske. Na osnovu rezolucije 776 Saveta bezbednosti od 14. septembra, čuvari mira su upuceni u Bosnu. Francuska, kao zemlja koja je poslala najviše vojnika, preuzela je komandu nad UNPROFOR-om II, kako su te snage nazvane, a Britaniji, kao drugoj po broju vojnika, pripalo je mesto načelnika štaba. Učesnici su se takođe obavezali da će se zalagati za zabranu vojnih letova. Meseca oktobra, UN su proglasile vazdušni prostor Bosne „zonom zabranjenog leta“.

Zaraćene strane su se složile da rešenje mora da uključuje priznavanje Bosne i Hercegovine od strane svih bivših jugoslovenskih republika i poštovanje integriteta sadasnjih granica osim ako se ne izmene na osnovu uzajamnog dogovora. Deklaracija je takodje zahtevala od strana da:

– *zatvore „gnusne“ zatvoreničke logore i odmah obezbede međunarodnoj zajednici pristup logorima;*

– *odbace kao nehumano i nezakonito proterivanje civilnog stanovništva iz njihovih domova u cilju izmene etnicke prirode bilo kojeg područja, i obezbede nadoknadu i pravo na povratak;*

– *uspostave okvir za mirovne pregovore u Ženevi, uključujući stvaranje radnih grupa (kao sto su sukcesija bivše Jugoslavije) i ispitaju predlog o sudu za ratne zlocine.*

– *poštuju sve međunarodne ugovore i sporazume;*

– *obnove trgovinske i druge veze sa susednim zemljama;*

– *upute posmatrace za ljudska prava na Kosovo, juznu pokrajinu Srbije naseljenu pretežno Albancima, Vojvodinu, severnu pokrajinu čija etnicka sarolikost obuhvata i 346.000 Mađara, i Sandžak, oblast koja zahvata Srbiju i Crnu Goru i ima veliki broj Muslimana.*

Milošević je uporno odbijao upućivanje međunarodnih posrednika da prate stanje ljudskih prava Albanaca na Kosovu, rekavši da to predstavlja mešanje u untrasnje stvari Srbije. Panić je podržao slanje posmatraca Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji na Kosovo. Godinu dana kasnije Milošević ih je izbacio. U svojoj završnoj Deklaraciji ucesnici Konferencije pozvali su zaraćene strane da polože oružje ili da se izloze riziku trajne izolacije: „Ukoliko... Srbija i Crna Gora zaista nameravaju da ispune ove obaveze na delu kao i

na rečima one će ponovo steci uvazenu poziciju u međunarodnoj zajednici... Ako se ne budu pridržavale, pozvace se Savet bezbednosti da primeni stroge sankcije koje će voditi njihovoj totalnoj međunarodnoj izolaciji.“

Tekst je bio oštar. Svetske sile su pretile da potpuno izoluju Srbiju od spoljnog sveta. Međutim, za predsednika Srbije, ishod je bio bolji nego sto je očekivao. Deklaracija nije pominjala upotrebu sile za kažnjavanje zaraćenih strana. To je bio znacajan propust i pobeda za Srbiju. Ljute reči same po sebi nisu kažnjavale Srbe. Na Londonskoj konferenciji, bosanski Srbi – a naročito njihov vođa, Radovan Karadžić – izmiledi su ispod skuta svog pokrovitelja iz Beograda. Ovo je očito išlo Miloševiću u prilog. Do tada je sam bio izložen oštrici gneva međunarodne zajednice. Kako je Karadžić voljno uživao u pažnji sredstava javnog informisanja, teret odgovornosti se pomerio, skoro neprimetno, na njegova široka pleća. Milševićev blizak saveznik Dušan Mitević, seća se: „Cinično posmatrano, London-ska konferencija je praktično potvrdila sve efekte rata. Do tada su Srbija i Jugoslavija svuda brisane sa dnevnog reda. Ali, odjednom, Čosić je sedeo za konferencijskim stolom kao predsednik Jugoslavije i Panić je bio tamo kao premijer. Ne smete zaboraviti da se Konferencija završila rečima Džona Mejdžora „neka nama i gospodinu Paniću Bog pomogne da mirno resimo problem... I Milošević je bio tamo – sa svim kartama u dzepu. I to je bio prvi put da su se pojavili bosanski Srbi sa Karadžićem, ne kao zvanični ucesnici Konferencije, ali ipak su bili tamo. Na samom kraju Konferencije, bivši ministar inostranih poslova laburista, lord Oven, postavljen je na mesto lorda Karingtona. U početku su Srbi bili veoma nezadovoljni. Oven je ranije zahtevao vazdušne napade da se zaustavi srpska ofanziva. Vremenom je izgradio jedan izuzetno srdačan odnos sa Miloševićem i stekao njegovo poverenje.

Ali, kako se Konferencija privodila kraju, Milošević je sve više bivao iznerviran ponašanjem Milana Panića koji se drznuo da traži upućivanje posmatrača na granicu Srbije i Bosne. Dve godine kasnije – kada mu je Karadžić konacno dodijao – Milošević se saglasio sa razblaženom verzijom iste stvari i bio nagrađen delimičnim ublaža-

vanjem sankcija. Niko iz Miloševićeve klike nije mogao da poveruje da se Panić usudio da predloži uzajamno priznavanje Hrvatske i Jugoslavije u planu od 12 tačaka koji je podneo Konferenciji (plan je takodje predviđao priznavanje svih bivših jugoslovenskih republika u okviru njihovih prvobitnih granica i otpočinjanje pregovora sa vođama Albanaca sa Kosova). Milošević je odjurio na aerodrom i otputovao za Beograd Karadžicevim avionom. Delegacija bosanskih Srba bila je primorana da se šlepuje sa Panicem za Srbiju sledeceg dana. Nije bilo komercijalnih letova za Beograd. To je bio jedini način da odu kuci. Kada su ga pitali da li će dozvoliti Karadzicu i njegovim saradnicima da udju u avion, Panic se okrenuo jednom pomoćniku i pitao ga: „Ko su ti?“ Konačno se slozio, ali je naterao delegaciju da sedi u repu aviona dok su on i njegova ekipa putovali prvom klasom.

Posle Londonske konferencije, Miloševići seizi su preduzeli mere da se otarase Panića. Nervirala ih je Panićeva sklonost da kaže ono što misli. Samo tri dana nakon povratka iz Londona pokrenut je predlog za izglasavanje nepoverenja. Kako je jedan od odanih Miloševićevih ljudi, poslanik Brana Crnčević, rekao u Saveznoj skupštini: – „Upustili smo se u avanturu sa jednim neodgovornim covekom. Ako mu budemo ukazali dalje poverenje, upustićemo se u još veću avanturu.“ Panić je uspeo da ostane na položaju zahvaljujući podršci crnogorskih poslanika u Saveznoj skupštini. Došavši u Beograd kao Miloševićev izabranik, šest meseci kasnije figurirao je kao lider srpske opozicije. Čak je i zapad polagao oprezne nade u ekscentricnog farmaceutske magnata. Čosic, koji se takodje sukobio sa Miloševićem, apelovao je na predsednika Srbije da se nekandiduje ponovo na izborima. Milošević je uzvratio udarac.

Dobrica Ćosić

(Piščevi zapisi 1992/93, Filip Višnjić, Beograd 2004, 133–140)

31. AVGUST 1992.: Otišao sam na Londonsku konferenciju s konstruktivnim, mirotvornim i demokratskim predlozima, spreman na kompromise i žrtve da bi se okončao rat i SR Jugoslavija oslobodila sankcija i izolacije. U svom govoru na konferenciji predložio sam: da se sve tri zaraćene strane odreknu nacionalističke isključivosti u svojim državnim ciljevima; da u dijalozima i kompromisima pronađu rešenja za okončanje građanskog rata; da na svojim teritorijama obezbede ljudska prava nacionalnim manjinama po najvišim standardima KEBS; da sve tri strane prestanu sa „etničkim čišćenjem“ i omogućuće povratak raseljenim ljudima na svoja ognjišta; da se o državno-političkom obliku Bosne i Hercegovine dogovore muslimani, Srbi i Hrvati; da se demilitarizuje Bosna i Hercegovina i celokupno naoružanje stavi pod kontrolu UNPROFOR; da se etapno demilitarizuje čitav balkanski prostor; da se prizna kontinuitet i subjektivitet SR Jugoslavije; da se Međunarodna konferencija o Jugoslaviji pretvori u stalnu, aktivnu instituciju, sa sedištem u Ženevi; da se obrazuje Jugoslovenski mešoviti komitet kao njen organ koji će da predlaže i sprovodi odluke Međunarodne konferencije o Jugoslaviji; da se dela u smeru stvaranja ekonomske, političke i komunikacijske asocijacije država stvorenih na principu samoopredeljenja naroda. Savesno sam izložio teško stanje naroda SR Jugoslavije pod sankcijama i njihovu genocidnost.

Predsednik vlade Milan Panić, koji je uoči konferencije i za vreme njenog trajanja ispoljio izvanrednu pregovaračku aktivnost, svojim mirotvoračkim radikalizmom u dvanaest tačaka prevazišao je moje stavove. Panić je izjavio da vlada SR Jugoslavije priznaje sve granice otopljenih republika i da nema nikakvih teritorijalnih pretenzija prema susednim narodima. Kao dokaz takve konstruktivne politike Jugoslavija je 12. avgusta priznala Sloveniju, a vlada izražava spremnost da prizna Bosnu i Hercegovinu i sa Hrvatskom započne pregovore o uzajamnom priznavanju. Oštro je osudio „etničko čišćenje“ i obećao da će se u SR Jugoslaviji suditi svakom ko bude učestvovao u tom „moralno gnusnom“ činu. Na Kosovu i Sandžaku će biti ustanovljena ljudska prava po standardima KEBS. Panićev govor delovao je optimistički i retorički je sav bio okrenut budućnosti.

Slobodan Milošević je govorio principijelno, mirotvorno i konstruktivno. Ministri Evropske zajednice, SAD, Rusije i bivše Jugoslavije slušali su naše govore da ne čuju. Oni su nas tretirali kao krivce s dokazanim zločinima, koji su tu da saslušaju presudu. Vratili smo se iz Londona potišteni, povređeni, posvađani. Poraženi. U Londonu je poništen Versajski ugovor. U Londonu je, kao na Berlinskom kongresu 1878. Srbiji određena državna granica. Srpski narod je lišen osnovnih demokratskih i nacionalnih prava. Surovo je kažnjen zato što je stvorio Jugoslaviju i zato što se borio za njen optanak. Stvaranje Jugoslavije je tumačeno kao ostvarenje velikosrpsstva, a pokušaji odbrane te države proglašeni su agresijom na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

Ta Londonska konferencija ima za nas, učesnike iz SR Jugoslavije, dva sadržaja i dve dramaturgije: na jednoj strani je sama Konferencija sa svojim odlukama, a na drugoj zbivanja u našoj delegaciji, koju sam predvodio, a članovi su bili Milan Panić, Slobodan Milošević, Momir Bulatović, Vladislav Jovanović i Oskar Kovač, sa savetnicima Svetozarom Stojanovićem i Teodorom Olićem. Bila je tu i povećana grupa pratilaca, prevodilaca, novinara, prijatelja... Bio je i Radovan Karadžić sa svojim saradnicima; bio je i Dragoljub Mićunović, predsednik Demokratske stranke, svojim poslom. Bio je to skup svetskih silnika i mediokriteta, moćnih birokrata totalitarne

demokratije „novog svetskog poretka“ i njegovih evropskih satelita. Ti ministri su ljudi besni na istinu, pravo i pravdu, a Srbe mrze zato što im se suprotstavljaju. Nijedna istina i dalekovida politička misao nije se čula iz Evrope, Amerike i Rusije u ta dva dana trajanja Konferencije o Jugoslaviji. Bio je to prizor trijumfalističkog zapadnog pragmatizma: po svaku cenu izdejsstvovati pobeđu neistine, neprava i sile. I uspeći su. Komunistički ministri su bar imali retoriku koja je pretendovala na neku načelnost i univerzalnost; ove „demokrate“ govore jezikom nacista - lažu, prete, zapovedaju, presuđuju. A sudilo se srpskom narodu. Sudilo i presudilo.

Savezna Republika Jugoslavija se ne priznaje. Naša želja da budemo pravni naslednici SFRJ odlučno je odbačena. Mi smo osuđeni kao agresori na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Muslimani su naše žrtve. Hrvati ni za šta nisu krivi. Srbi su zločinci koji vrše etnička čišćenja. Ne priznaju im se nikakva prava. Avnojevske granice među republikama su državne i nepovredive. Za Kosovo i Vojvodinu se zahteva „specijalni status“. Okončanje rata u Bosni i Hercegovini ne vidi se u federaciji tri nacionalne zajednice, nego u unitarnoj - multietničkoj državi, izdelfenoj na nekakve administrativne kantone... Austrijnac Mok je zahtevao vojnu intervenciju u Bosni. Francuz Dima je tražio međusobno diplomatsko priznavanje bivših jugoslovenskih republika i očuvanje jedinstvene Bosne i Hercegovine. Britanac Herd je, kao domaćin, pokušavao da ostavi utisak objektivnosti, napominjući da u tom ratu nema nevinih, ali da su Srbi najgori. A traženo je od Srbije da Kosovu vrati autonomiju koju je imalo po Ustavu iz 1974. godine. Danski i bugarski ministri okrivili su Srbiju za rat u Bosni. Najgori je bio Nemačkin Kinkel, koji je s nacističkom mržnjom napao Srbiju, opominjući učesnike da ne „dozvole da budu izigrani pseudojugoslovenstvom velike Srbije“. Amerikanac Iglberger tražio je još oštrije sankcije protiv Srbije i Crne Gore i, držeći štap među nogama, od dosade se klatio i vrpeljio na stolici... Najgori su prema Srbima i Srbiji Nemačka, Austrija i Turska. Naši stari prijatelji! Ali, Amerika je dirigovala Londonskom konferencijom o Jugoslaviji. Evropski sateliti su je samo sledili. Oni su pre Konferencije

imali napisanu presudu: Srbija i Crna Gora su agresori na Bosnu i Hercegovinu, što ima adekvatne posledice.

Kada sam ustao i pozvao jugoslovensku delegaciju da napusti Konferenciju u znak protesta, Mejdžor je morao da prekine završnu sednicu i da nam pošalje Butrosa Galija, pa Ruse Abramcunova, Čurkina i Kozirjeva, da nas ubede da se vratimo na sednicu. Nisam hteo da se vratim i prihvatim zaključak da su Srbija i Crna Gora agresor, svestan konsekvenci tog zaključka. Sedeli smo u „srpskoj sobi“, nesrećni i uvređeni, i dogovarali se šta da činimo. Čurkin je ulazio i izlazio, ubeđivao nas da je taj zaključak „formalne prirode“, pojavio se i ljigavi ruski ministar Kozirjev, opominjući nas da ćemo biti osuđeni za opstruisanje Konferencije ako se ne vratimo na sednicu. Nisam prihvatio njegovo „prijateljsko ubeđivanje“. Panić i Milošević su se pokolebali i među nama se stvorio razdor. Predložio sam da se glasanjem izjasnimo o povratku na Konferenciju i prihvatanju njenih zaključaka. Za povratak na Konferenciju glasali su Panić, Milošević i Bulatović; Oskar Kovač, Vladislav Jovanović i ja glasali smo protiv povratka na završnu sednicu Konferencije. Pošto je moj glas, kao glas šefa delegacije bio odlučujući, nismo se vratili na sednicu, dok nam razboriti Butros Gali nije garantovao da se iz zaključaka Konferencije izostavlja završna odredba kojom se Srbija i Crna Gora osuđuju za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, iz čega bi proistekle užasne posledice po budućnost Srbije i Crne Gore: plaćanje ratne štete i drugih kontribucija, uz priznanje istorijske krivice i zločina, za koje slede mnogovrsne i dugoveke kazne srpskom narodu. Milošević nije uvideo koliko su teške posledice te osude; verovao je u njenu efemernost, uzdao se u vreme koje će, navodno, raditi za nas. Valjda je slično mislio i Bulatović.

Milan Panić, u želji da se ostvari mir, skinu sankcije i postigne saglanost s Amerikom i Evropskom zajednicom, prihvatio je sve što su zahtevali Amerikanci i Evropljani, ubeđen da je to naš životni interes. Mejdžor i Iglberger su diktirali Paniću svoje uslove i on ih je prihvatao, uveren da je to cena mira i ukidanja sankcija SR Jugoslaviji. Kad se naša delegacija vratila u salu i zauzela svoja mesta u sumornoj tišini, britanski predsednik vlade Džon Mejdžor, kao pred-

sedavajući, pročitao je zaključke Konferencije, bez poslednjeg stava po kojem su Srbija i Crna Gora izvršile agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Vidim u današnjoj *Politici* kako novinari odgonetaju zašto je završna sednica Konferencije o Jugoslaviji imala dvočasovni prekid. Ne znam zašto I tu „tajnu“ još niko nije otkrio. A to je, možda, jedini uspeh jugoslovenske državne delegacije na tojkonferenciji, gde me je Istorija kaznila da preživim sudbinska iskušenja mojih junaka iz romana *Vreme smrti* u *Vreme zla*, Pašića, Katića, kralja Aleksandra, Putnika, Slobodana Jovanvića, kneza Pavla, i da se odlučujem između čuvanja dostojanstva i opstajanja, između pravde i egzistencijalne nužde. Bio je to, možda, najmučniji trenutak mog rodoljublja.

A u mom hotelskom apartmanu zbilja se domaća tragikomedija u Panićevoj režiji. Uoči drugog dana Konferencije, dok smo se dogovarali o stavovima za sutrašnji nastavak, u salon mog apartmana uleteo je Milan Panić i pozvao Miloševića i mene u trpezariju. Čim smo seli, strogo je rekao: „Ti, Miloševiću, moraš odmah da podneseš ostavku. Mejdžor i Iglberger su mi rekli da je to prvi uslov da nam se skinu sankcije.“ Milošević se pobunio. „Nisi ti mene izabrao za predsednika Srbije, niti su me na tu dužnost postavili Mejdžor i Iglberger. Zna se dobro ko i kako mene može da smeni.“ „Ti si meni obećao da ćeš da podneseš ostavku. To je bio moj uslov da pristanem da budem premijer.“ „Ništa ja tebi nisam obećao.“ „I obećao si i potpisao.“ Nastala je žestoka svađa među njima. Rekao sam: „Smatram da je u nacionalnom interesu da vi, Slobodane, podnesete ostavku na dužnost predsednika Republike. Kao patriota, dužni ste da to učinite. Ali to ne treba da uradite u Londonu, na američki i engleski zahtev. Vi ostavku treba da podnesete Skupštini Srbije, a ne Mejdžoru i Iglbergeru.“ „Nemamo mi vremena, gospodo, da sazivamo Skupštinu!“ ,uzviknuo je Panić. „Ostaku ima da podnese odmah i da se to sutra saopšti na Konferenciji. To je uslov da nam se skinu snkcije i da se ne izvrši vojna intervencija.“

Svađa se nastavila. Čitav čas trajala je žestoka vika i tuča rečima koje se nisu birale. Ali, sva trojica smo ostali na svojim stanovištima. Uzaludno sam pokušavao da ih utišam i ubedim da me poslušaju. (...) Toga dana Panić je furiozno saopštio novinarima da je „zbog

etničkog čišćenja“ na Kosovu smenio s dužnosti zamenika ministra unutrašnjih poslova Mihalja Kertesa, koji se takođe nalazio u Miloševićевой pratnji, i naredio mu da se odmah vrati u Beograd. Taj samovoljni Panićev čin veoma je uvredio Kertesa i Miloševića i psihološki razbio jugoslovensku delegaciju. Posledice tek slede.

Vladislav Jovanović

(Rat koji se mogao izbeći, Nolit, Beograd, 2008, 102–113)

Odasvud su sevale pretne, grmele nove ratne opasnosti, fijukali bičevi propaganda, nadnosili se oblaci zastrašivanja. Zemlju je zavio tamni dim slutnje i predviđanja najgoreg. Približavao se crni jahač apokalipse, Londonska konferencija o Jugoslaviji (...) Atmosfera oko nas nije mogla da zaobiđe ni politički vrh zemlje. Predsednik Ćosić, inače sklon emotivnom doživljavanju političkih situacija, bio je uveren u realnost pretnji da je bombardovanje Jugoslavije neminovno i predavao se apokaliptičnim vizijama. Kao takav, više je štetio nego koristio, iako je njegova malodušnost imala i lekovito dejstvo, jer je potkresivala krila srpskog inata i beskompromisnog prkosa. Premijer Panić je, ohrabren nadama da će mu Londonska konferencija pomoći da se brže reši Miloševića, plivao u svojim protivrečnostima, političkom diletantizmu i teatralnim gestovima. Pokušavao je da se nametne i da sve pripreme za Londonsku konferenciju uzme

u svoje ruke. Pooštravao je rečnik prema Miloševiću i omalovažavao ga napadajući ga pred drugima. (...)

Za razliku od Panića, Milošević se držao povučeno i naoko pomirljivo, stoički trpeći sve njegove provokacije, optužbe i pozive na demisioniranje, koje je on, u tim danima, sipao kao iz rukava. Takav Milošević je bio neprepoznatljiv za one koji su ga drukčijeg poznavali. Pitao sam se šta se to u njemu desilo ili dešava kada se najednom od lava pretvorio u miša. Panić i, donekle, Čosić su monopolisali kontakte sa stranim državicima, dok je Milošević, izbegavan od njih, bio politički nezaposlen i sve više gubio optičku sliku prvog državnika zemlje. Iako nisam razumevao niti podržavao mnoge Miloševićeve poteze u unutrašnjoj politici, kosa mi se dizala u kakve ruke je zemlja bila dopala. Svi su znali da se Londonska konferencija organizuje protiv nas. Zato nismo imali nikakvog uticaja na njenu organizaciju, protokol i dokumente. Tamo su nas očekivali kao optužene kojima treba presuditi. Amerikanci i vodeće zemlje EU činili su sve da nas do kraja ponize, posebno u vezi sa našim statusom i nazivom. Zato je jednim solomonskim rešenjem izbegnuto pominjanje funkcija naših predstavnika: Čosića, Panića, Miloševića i Bulatovića (...)

Celo iskustvo sa Londonskom konferencijom bila je tužna epizoda naše novije istorije, u kojoj su se mešali elementi tragedije i farse, autohtonosti i uvezenosti, odgovornosti i šarlatanstva. Londonska konferencija za bivšu Jugoslaviju održana od 26. do 28. avgusta 1992. godine može se smatrati naslednikom Haško-briselske konferencije o Jugoslaviji, iako je sazvana u drukčijoj situaciji i održana sa drukčijim ciljevima. Umesto razočaranog lorda Karingtona, koji nije voleo stampedo Zapada u priznavanju nezavisnosti bivših jugoslovenskih republika, na scenu su stupili lord Owen i Sajrus Vens. Dok je imenovanje Sajrusa Vensa delovalo umirujuće, s obzirom na njegovu urođenu taktičnost i pravničku racionalnost, pojavljivanje lorda Ovena, poznatog jastreba u jugoslovenskoj krizi, bio je znak za našu uzbunu. Njegova zalaganja u ranijoj fazi krize za vojno „kažnjavanje“ Jugoslavije i bombardovanje Beograda nije prestalo da odzvanja u našim ušima.

Međutim, lord Oven je primer kako se jedan ekstremista u sudaru sa realnostima života lagano preobražava u umerenog i odmerenog pregovarača i političara. Sve ima svoju cenu, pa i to. Drugim ekstremistima na Zapadu, posebno jastrebovima u administraciji predsednika B. Klintonu, nije se svidela pozitivna evolucija lordu Ovena, zbog čega su njegovi predlozi mirovnih rešenja u BiH bili sistematski blokirani, a on sve više guran u stranu. Londonska konferencija se završila kao što je bilo planirano, snažnom osudom i novim ultimativnim pretnjama Srbima u BiH i SRJ, uz sramežljivu ponudu male šargarepe. (...)

U pauzama rada Konferencije, kao i u kuloarima, premijer Panić i predsednik Čosić su razvijali živu političku aktivnost, sastajući se sa nizom učesnika Konferencije ili ličnostima u njenoj orbiti koje su nastojale da utiču na njen rad i konačne odluke. Učesnici Konferencije su upadljivo davali prednost Paniću i Čosiću, a ne Miloševiću, Bulatoviću ili meni, čime su hteli da osnaže njihov međunarodni legitimitet i smanje politički ugled i težinu Miloševića. Iako sam bio njegov ministar spoljnih poslova, Panić me nije pozivao ni na jedan takav sastanak. Ne sećam se da je Čosić postupao drukčije. Obojica su se oslanjali na svoje političke savetnike: Panić na Teodora Oliča i ambasadora Džona Skenlona, a Čosić na profesora Svetu Stojanovića (...) Uprkos sosu u kome se našao usled neopreznog i hazarderskog postavljanja potpuno nepoznatog Milana Panića za predsednika Savezne vlade i ozbiljne oslabiljenosti vlastitog političkog položaja u zemlji, Milošević je, realno gledano, i dalje bio najjači političar u zemlji. Držao je vojsku, policiju, privredu, državnu RTV i uticajne dnevne novine i vodio je najjaču i najorganizovaniju političku stranku, Socijalističku partiju Srbije (SPS). Ko god je hteo da utiče na politiku Srbije i SRJ, nije mogao da ga mimoilazi. Ostrakizam Zapada bio je više proizvod netrpeljivosti prema političaru koji je uporno odbijao da pred njima stane mirno, kao što su to učinili lideri svih ostalih bivših jugoslovenskih republika i istočnoevropskih zemalja, nego sredstvo realne politike.

Van plenarnog sastanka Londonske konferencije i kuloarskih susreta, nekoliko drugih događaja isticali su se svojom neobičnošću.

Jedan od njih je način na koji je premijer Panić javno tretirao Miloševića. Imao se utisak da je to činio sa estradnim zadovoljstvom i efektom. Bukvalno je nasrtao na njega kad god je imao svedoke ili publiku. Možda ga je tako žučno napadao i vređao i kad su bili nasamo, ali smo mi ostali, koji smo prisustvovali takvim scenama političkog linča, bili u uverenju da ga je naše slučajno prisustvo posebno inspirisalo na risovske skokove. Jedna od takvih scena odvijala se u hotelskoj sobi (da li Miloševićевой ili Ćosićевой, tačno se ne sećam) pred sam početak Londonske konferencije. Bilo nas je možda desetak okupljenih oko Miloševića, Ćosića i Panića, kada je Panić ispalio prve plotune. Odmah je prikucio Miloševića za stub odgovornosti za sva zla koja su nas snašla: rasturanje SFRJ, ratove u Sloveniji, Hrvatskoj i BiH, sankcije, izolaciju, pretnje vojnom intervencijom, nestabilnu situaciju u zemlji, pad proizvodnje i standarda. Zahtevao je od njega, tonom koji ne trpi pogovor ili odlaganje, da prizna svoju najveću odgovornost i krivicu i da napusti vlast. Nazivao ga je pogrđnim imenima, upoređujući ga sa zločincem.

Drugim rečima, tražio je kavgu i izazivao ga, očigledno u nameri da se s njim definitivno politički razračuna i natera ga na ostavku još pre otvaranja Konferencije. Ćosić je povremeno upadao u Panićev monolog, naglašavajući biranim rečima naš veoma težak položaj prema zapadnim silama, što je predstavljalo jedan oblik pritiska na Miloševića da se odgovornije suoči sa nastalom situacijom. Dragoljub Mićunović, koji se našao u sobi, slušao je Panića s neskrivenim likovanjem. Profesor Svetozar Stojanović je svoje zadovoljstvo nezavidnim Miloševićevim položajem prikriveno ispoljavao. Mi, ostali, bili smo šokirani onemelošću i bespomoćnošću Miloševića da se aktivno suprotstavi Panićevom rastrzavanju. Delovao je utučeno i mlohavo. Poznavajući ga kao čoveka veoma snažne volje i upornog borca za svoje ubeđenje, izgledao je obeshrabreno i rezignirano. Nismo u sebi odobrali što Panić uoči Konferencije unosi svađu i nejedinstvo u delegaciju, a još manje Miloševićevo uzdržavanje da Panića odmah postavi na njegovo pravo mesto: iznajmljenog saveznog premijera za namenski posao. Bili smo zbunjeni i razočarani onim što smo slušali i videli. Neverovatnom mi se činila pomisao da

se Milošević povlači bez borbe i da se Panić pomalja kao pobednik. Tako nejedinstvena i međusobno nepoverljiva, sa napunjenim jedrima Panića, primetnim zadovoljstvom Čosića i naoko satrvenim Miloševićem, delegacija je otišla na plenarni sastanak Konferencije. Ni danas ne mogu da objasnim zašto se Milošević od Panićevih ubojitih napada branio pasivnošću i ćutanjem.

Da je u kasnijim godinama pokazivao više mudrosti i lukavstva u drugim teškim i složenim situacijama, bio bih sklon zaključku da je takvu odbranu namerno izabrao. Verovao bih da je mesto i vreme konačnog obračuna s Panićem imao u glavi i da ga je odložio za kasnije. To bi odgovaralo okolnostima u kojima se našao u Londonu. Ali na takav zaključak ni danas nisam spreman, jer je Milošević u Londonu bio prepustio Paniću suviše mnogo prostora da bi mogao računati s njegovim kasnijim brzim i lakim vraćanjem. Bliži sam zaključku da je Milošević tada bio pretrpeo moralni slom, da je skoro bio postao politički mrtvac i da, sa jednim veštijim i manje estradnim protivnikom, možda ne bi više imao prilike za novi dvoboj. U prilog ovom zaključku bio je i događaj koji se pri kraju Konferencije odigrao u radnoj prostoriji naše delegacije. Iako su formulacije o BiH bile jednostrane i teške, delegacija je jači otpor ispoljila tek kod pokušaja da se pitanje Kosova i Metohije, kroz glavna ili sporedna vrata, ubaci u dokumenta Konferencije. Raznoglasje delegacije o tome tokom rada Konferencije nije išlo u prilog našem načelnom stavu da je to unutrašnje pitanje Srbije i da ne može biti predmet razmatranja na Konferenciji. Politički diletantizam Panića i obaveze koje je, najverovatnije, bio preuzeo prema organizatorima Konferencije, pretvorili su ga u vatrenog zastupnika da su i Kosovo i Metohija u nadležnosti Konferencije. Delovao je razorno i suprotno našem poznatom stavu o tome. Opšte raspoloženje Konferencije u vezi s tim pitanjem nije mnogo izmenila kratka intervencija Miloševića koji je Konferenciji osporio pravo da se bavi tim unutrašnjim pitanjem Srbije. Lakrdijaški dar Panića nije ga izdao ni u toj situaciji: negirajući pravo Miloševiću da govori bez njegove saglasnosti kao šefa delegacije, što on formalno nije bio, Panić je, u suštini, skrenuo pažnju sa glavnog na sporedno pitanje i time umanjio realnu vrednost Miloše-

višeovog blokiranja razmatranja pitanja Kosova i Metohije. Koristeći se tim adutom, organizatori Konferencije su progurali izradu dokumenta o Kosovu i Metohiji, iako on, „da se Vlasi ne dosete“, ne bi bio smatran zvaničnim delom dokumenata Konferencije. Međutim, sama izrada dokumenta i dobijanje saglasnosti naše delegacije nije išlo nimalo lako. Rusi su pokušavali da formulacije budu za nas što manje obavezujuće, dok su organizatori Konferencije, SAD i Velika Britanija, posebno, želeli da nam što više odgovornosti i obaveza stave na pleća. Ceo proces usaglašavanja se odvijao mimo nas, koji smo čekali na ishod u našoj radnoj prostoriji. U njoj nisu bili samo članovi delegacije, već i niz drugih Jugoslovena bliskih vrhu delegacije. Iako je bilo povremenih izlazaka i ulazaka, u prostoriji se stalno nalazilo dvadesetak ljudi. Sedelo se na stolicama kao u maloj sali nekog pozorišta, pričalo, nagađalo o kraju Konferencije, povremeno bi sevnule kratkovečne iskricе polemike. Čekale su se vesti od onih koji su radili na završnim verzijama finalnih dokumenata. Sudeći po čestim i sve nervoznijim posetama zvaničnih glasonoša i posrednika (Panića, Olića, Kozirjeva), najveći problem za tekstopisce je predstavljao dokument o Kosovu i Metohiji. Panić i Olić su zagovarali da prihvatimo sve formulacije, predočavajući prizor apokalipse ako Konferencija bude neuspešna zbog naše nekooperativnosti. Kozirjev je više puta ulazio, u nastojanju da nam proda rog za sveću, uveravajući nas da je prihvatanje predloženog teksta dokumenta u našem najboljem interesu. Potpuno je ignorisao da se dokumentom Konferencije, bez obzira što neće biti deo njenih zvaničnih dokumenata, unutrašnje pitanje Kosova internacionalizuje. I to sa našim pristankom. On je, očigledno, bio dobio zadatak od organizatora Konferencije da slomi naše opiranje, čime bi stekao važan poen za Rusiju i sebe lično. Naš otpor je, međutim, bio istrajan, jer je bio zasnovan na solidnim argumentima. Kada su organizatori i sam Kozirjev bili izgubili svaku nadu da će nam sa našim pristankom staviti brnjicu u vezi sa Kosovom i Metohijom, uleteo je Panić, kao poslednji adut i sav zadihan i crven počeo da brani ponuženi dokument kao nešto što je za nas veoma dobro i da predočava strašne posledice ako ga, bez izmena, ne prihvatimo. Pošto očekivani pristanak nije mogao da doi-

je na prepadan način, zatražio je pojedinačno izjašnjavanje članova delegacije. Sedeći u zadnjem redu, bio sam veoma iznenađen kada su se članovi jedan za drugim počeli izjašnjavati u prilog dokumenta. Naročito me je porazilo kada sam, posle pozitivnog odgovora Čosića, čuo, ne verujući sopstvenim ušima, isto tako pozitivan odgovor Miloševića. Ozaren dotadašnjim pozitivnim zbirom, Panić me je trijumfalno prozvao. Zgrožen njegovim nekritičkim pledoajeom za document i veoma razočaran predajom Čosića, a naročito Miloševića, povikao sam: „Kako možete, gospodine predsedniče, da govorite da je dokument dobar za nas, jeste li sišli sa uma?“, i dao odrećan odgovor. To nije bilo na mestu, naročito upitni deo komentara. Tako se jedan član vlade ne obraća svom premijeru. Iako sa deset godina zakašnjenja, izvinjavam se gospodinu M. Paniću zbog toga. Ali pitanje o kojem so glasali je bilo tako emotivno i vitalno za našu zemlju, a premijer Panić je za njega imao tako malo razumevanja i sluha, da mi se činilo da jedna takva erupcija gneva ima kakve takve izgleda da zaustavi strmoglavi pad u internaionalizaciju Kosova i Metohije kao par excellance unutrašnjeg pitanja. Bili smo u položaju zastrašene majke koja je prinuđena da preda dete na čuvanje razljučenom lavu. Ne verujući svojim ušima da posle Miloševićevog DA može da sledi moje NE, Panić me je neprijateljsi prostreljao očima I odjurio da organizatorima saopšti radosnu vest. Neko od članova delegacije rekao mi je nešto kasnije da je T. Olić komentarisao Paniću, dok su bili na putu do organizatora: „Jesi li čuo tog kućkinog sina?“, s čim se Panić odmah složio.

Milan Panić

(*Balkanski prorok*, Laguna, Beograd 2011, 63–67.)

Panićev pristup je bio prava senzacija. Ispostavilo se da je njegova pretpostavka bila ispravna. Svetski političari su prvi put čuli tako nešto od predstavnika Beograda. Premijer Jugoslavije se složio da prihvati praktično sve što je od Beograda tražila međunarodna zajednica, kako bi bilo odbačeno shvatanje da je Srbija agresor i počelo razmatranje ukidanja sankcija. Ali primedba britanskog premijera („Mi želimo da se uverimo da plan podržava celo rukovodstvo u Beogradu“) lebdela je u vazduhu tokom čitave konferencije. I Panić je razumeo da, ako se ne budu oslanjali na njegov plan, već na Miloševićev stav, nema šanse da Jugoslavija vidi ukidanje sankcija.

Tokom jedne od diskusija prvog dana konferencije, generalni sekretar UN Butros Gali odlučio je da utvrdi stav Beograda povodom rata u Bosni kod predsednika Srbije. Milošević je ustao da bi odgovorio. U tom momentu Panić je brzo pritisnuo dugme, zahtevajući reč. I, kada mu je predsedavajući uključio mikrofona, oštro je rekao: „Gospodine Gali, delegaciju Jugoslavije predvodim ja, i ja odgovaram za spoljnu politiku svoje zemlje. Ako imate neka pitanja na tu temu, pitajte najpre mene, a ne članove delegacije.“ „Dobro, gospodine Paniću“, hladno je odgovorio generalni sekretar UN. „Ubuduće ćemo postupati upravo tako.“ Posle tih reči, Panić se okrenuo prema Miloševiću, koji je stajao desno od njega, i glasno, da bi svi čuli, naredio: „A ti – sedi!“ U sali je nekoliko sekundi vladala mrtva tišina, onda je krenuo talas šapata – svi su govorilo o onome što se desi-

lo, ne verujući ni svojim očima ni svojim ušima. Takvo obraćanje onome koga su u svetu nazivali balkanskim diktatorom bilo je nečuveno. Onome kome do tada u Beogradu niko nije smeo da kaže ni reč naredili su da ćuti – javno, pred očima političara celog sveta. Milošević je sedeo nepokretno, tupo gledajući u neki dokument koji je ležao ispred njega na stolu. „Nakon onoga što si mu uradio i kako si ga osramotio pred celim svetom, zahvali se Bogu što si ostao živ“, reći će kasnije Dušan Mitević Paniću. Pri tom je to rekao na način koji je Paniću jasno stavio do znanja da Miloševićev saborac ne preuveličava.

Uzgred, prepucavanje s Miloševićem tog dana nije bilo završeno. Nastavljeno je uveče u sobi predsednika SRJ, gde su Dobrica Ćosić i Slobodan Milošević razmatrali sutrašnje zasjedanje. U jeku rasprave u sobu je bukvalno uleteo Panić i s vrata rekao: „Ti, Miloševiću, moraš odmah da podneseš ostavku. Sreo sam se sa premijerom Džonom Mejdžorom i novim državnim sekretarom SAD Lorensom Iglbergerom. Oni su jednoglasni da je to prvi uslov za skidanje sankcija.“ Milošević je momentalno skočio iz svoje fotelje: „Nisi me ti birao da budem predsednik Srbije, niti Mejdžor i Iglberger. Dobor se zna ko i kako može da me smeni.“ „Ti si sam obećao da ćeš podneti ostavku“, podsetio ga je panić na dogovor od re nekoliko meseci: „To je bio glani uslov da pristanem na mesto premijera.“ „Ništa ti ja nisam obećao“, ne trepuvši rekao je Milošević. Panić je pobesneo zbog bezobrazluka sagovornika koji ga je lagao u lice: „I obećao si, i potpisao“, prodrao se Panić.

Spor se dalje vodio veoma povišenim tonovima. Vidno uzbuđeni Panić rekao je sve što je o njemu mislio: i o njegovoj politici koja vodi Srbiju u propast; i o njegovoj beskrajnoj žudnji za vlašću, koja je pogubna kako za Srbiju tako i za njega samog; i o tvrdoglavosti i lažljivosti. Vatreno braneci svoj stav (a Panić je dobro znao da je u pravu), solidni američki biznismen, koji je igrom sudbine postao premijer, setio se svih srpskih oštih reči i psovki. Sporeći se sa Miloševićem, odjednom je progovorio na tako sočnom srpskom jeziku da je porazio i svog oponenta i Ćosića koji je sedeo pored njega i koji dugo nije mogao da kaže ni reč tokom žustrog prepucavanja premijera Jugoslavije I predsednika Srbije. Na kraju je uspeo: „Mis-

lim da bi, u ime nacionalnih interesa Srbije, vi, Slobodane, trebalo da date ostavku na mesto predsednika Republike. Treba da činite to kao patriota“. Naglašeno staloženi Ćosićev glas zvučao je nekako neprirodno mežu zidovima te ove, gde su već pola sata kiptele ozblje stasti. „Ali, Slobodane, ne treba da to učinite u Londonu, na zahtev Engleza i Amerikanaca. Treba da date ostavku pred Skupštinom Srbije, a ne pred Medžzorom I Iglbergerom. Ćosić bi verovatno govorio duga da ga nije prekniuo Panić: „Gospodo, mi nemamo vremen da sazivamo skupštinu. Ti, Miloševiću, moraš neodložno da podneseš ostavku u da to sutra saopštiš na konferenciji za novinare. To je uslov za skidanje asnkcija i izbegavanje vojne intervencije. Kako to ne razumete?“

„Samo ti sve razumeš“, otrovno je rekao Milošević. Posle toga svađa se razgorela još jače. Ćosićeva nastojanja da kako-tako primiri dva oponenta nisu dala rezultata. A teško i da su mogla da daju: Panić i Milošević su stajali na apsolutno suprotnim pozicijama.

Momir Bulatović

(Pravila ćutanja, Zograf, Niš 2005, 90–92)

Na Konferenciji je učestvovalo pedesetak zemalja. Građanski rat u Bosni i Herecegovini je bio u punom jeku. Nezavisno od činjenica, gotovo svi su krivicu svaljivali na Srbiju i Crnu Goru, označavajući našu zemlju agresorom. Atmosfera je bila nabijena negativnim emocijama prema našoj delegaciji (Ćosić, Panić, Milošević i Bulatović). Diplomate su se takmičile ko će teže i efektnije da nas optuži. Bila je

sprema i posebna rezolucija o našoj zemlji koja je, svojim grubim i neistinitim formulacijama, kršila sve manire diplomatske komunikacije. Tom, za nas, mračnom jednoglasju niko se nije suprotstavio. Samo je predstavnik Ruske Federacije govorio u stilu „pa možda oni i nisu tako loši kao što svi misle...?“ Sjećam se da sam tu uvijenu poluodbranu doživio kao melem na ranu, ranu koju su svi ostali otvarali i iznova povređivali.

Predsjednik Čosić je bio veoma utučen zbog ovakvog razvoja događaja. Njegova diplomatska iskustva su bila relativno skromna i nije nazirao nijedan putokaz koji treba slijediti. Milan Panić je sve što nam je rečeno prihvatio zdravo za gotovo i odlučio da „stvari odmah počne da rješava.“ Teatralno je, iz samog Londona, telefonom smijenio neke vladine činovnike za koje mu je rekao da postupaju mimo pravila i stalno ponavljao da uzima „ulogu glavnokomandujućeg“. Slobodan Milošević je po njemu, tek guverner, a on je predsjednik. Ako guverner ne sluša predsjednika, ovaj će ga smijeniti. Tako moguće jeste u Americi, ali teško da je moglo biti u Srbiji. Nisam nikad razlučio da li to Milan Panić nije znao, ili nije htio da zna. (...) Miloševi i ja, znajući kako sistem funkcioniše, predlagali smo da se radi uporno i da s poušta smanjiti najveća pteta. Naš cilj je bio da eliminišemo posebnu rezoluciju o našoj zemlji. Riječi budu i zaborave se ali takav dokument je mogao da ima dugoročno štetne posljedice. Mnogo smo i dugo razgovarali sa onima koji su imali uticaja, a koji u opšte htjeli da nas saslušaju. Značajan doprins je da i predsjednik Čosić. Konačno, uspjeli smo da taj papir skinemo sa dnevnog reda. Za domaće potrebe, to smo proglasili „velikim diplomatskim uspjehom“, mada su (makar mene) od njega još dugo „bridjeli obrazi“. (...) Milan Panić je zaređao po evropskim repstonicama. Bio je biše na putu nego u zemlji. Odatle su stizale sve čudnije izjave. Očigledno, budući da nije mogao da promjeni stav Amerike i drugih zemalja prema SR Jugoslaviji, odlučio je da promijeni njenu politiku, na način što će „natjerati Miloševića da podnese ostavku.“ Na kontrapotez nije trebalo dugo čekati. Socijalisti i radikali iz Srbije pokrenuli su inicijativu za smjenu Milana Panića, odnosno izglasavanja nepovjerenja njegovoj Vladi.

Политика

PHOTO: MONTENEGRO

ВЛАДИСЛАВ РУБИЊИЌ, ОСНИВАЧ
РЕДАКЦИЈЕ, ПОДРОБНИЈИ
ДАРКО РУБИЊИЌ, УПРАВНИК
РЕДАКЦИЈЕ, ЈУЛИЈАНА ПУЧ
Др СЛОБОДАН РИЊИЌИЌ, ДИРЕКТОР
РЕДАКЦИЈЕ, РОДОСЛОВИЈЕ
ВЛАДИСЛАВ С. РИЊИЌИЌ, ДИРЕКТОР
ОБЛАСТИ ПУБЛИЦИСТИКЕ
ЈУЛИЈАНА ПУЧ
Први број „Политике“ изашао 25. јануара 1968. године

ПРИМЕРК 100 ДИНАРА

ЛИСТ ПУБЛИЦИСТИКЕ
СЛОБОДАН РИЊИЌИЌ - ПРЕДСТАВА
НАШУ ЗЕМЉУ МЕСЕЦМА 28000 ТРДИ
СЕРИЈА Б.002, ПОЛГОДИШЊА, 15.164

БЕОГРАД, НЕДЕЉА 26. АВГУСТ 1992. ГОДИНЕ
Број 28339 - Година LXXXIX

Стораница: 223-241, 252-261, Стораница: 285-286, Директор
редакције: 221-706, Београдски телефон: 222-025, 222-027,
Општина: 222-027, Пријемница: 2-ка, ф. бр.: 222-778,
Репродукција: 222-620, 221-420, Телеграм: 11418, 11419.

ПОЛИТИКА
НАДЕСКОЈА 29

ИЗЈАВА ПРЕДСЕДНИНА СРП ПО ПОВРАТКУ ИЗ ЛОНДОНА Посић: Са више оптимизма гледамо на нашу будућност

Међународна конференција је за нас, за СР Југославију, конференција на којој се догодио велики променат, изјавио је председник СР Југославије Драгиша Ђосифовић.

Председник СР Југославије Драгиша Ђосифовић рекао је да је на међународној конференцији у Лондону постојао најдубљи љубави од освајања.

„Изајављује се о то да конференција је изаша из најдубљег стрепења јер је Лондон најпогоднији у Београду.“

Међународна конференција у Лондону је за нас, за СР Југославију, конференција на којој се догодио велики променат, изјавио је председник СР Југославије Драгиша Ђосифовић.

Председник СРП не иде у Царкуту
Царкуту, 28 августа (Стану).
У Царкуту је изјавио председник СР Југославије Драгиша Ђосифовић да је у Београду да председник СР Југославије Драгиша Ђосифовић напусти земљу на састанку, што значи да ће његова посета у Царкуту бити прекинута.

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту, али сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

МОСКВА О РЕЗУЛТАТИМА КОНФЕРЕНЦИЈЕ У ЛОНДОНУ Руси као посредници

Оцењује се да је руска делегација „спасла лондонску конференцију“ и да је Москва створила шансу да „буде прва велика и балканска сферина“

„Од наших ствари (дипломатија)“ Москва, 28 августа
Руси дипломатија је доживела тријумф у Лондону.

Са свим дипломатима из Лондона Москва је створила шансу да „буде прва велика и балканска сферина“

ГРЕМА ПАСАД ПРАГОМ ГИСТА
„Мисао“

Бродови НАТО напуштају Јадран до 9. септембра
„Од наших ствари (дипломатија)“

Позива лондонска конференција није побрзала само на нас. Ја сам се одлучио да посетим Царкуту, али сам се одлучио да посетим Царкуту.

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

ПРОБЛЕМ КОЈИ НЕ ИЗЈАВЉУЈЕ Мисија мира у Бару

На две јавне допутовале четвртостот Грци, три Кипријанке и Шпанци, чланови Удружења Балкан ССС - Проблеми у албанским водама

Бар, 28 августа
На две јавне допутовале четвртостот Грци, три Кипријанке и Шпанци, чланови Удружења Балкан ССС - Проблеми у албанским водама

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

(Корисник: Јован Прокопијевић)

Лондонска конференција

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

„Имао сам велику жељу да посетим Царкуту, али сам се одлучио да не посетим Царкуту, јер сам се одлучио да посетим Царкуту.“

ЗАСЕДАЊЕ САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ

Постављено питање поверења Панићу

Посланичка група Српске радикалне странке предложила да се изгласа неповерење влади Милана Панића. - Предлог радикала подржао и део посланичке групе СПС-а. - Црногорски социјалисти против. - Расправа у парламенту о поверењу влади за три дана. - Усвојена иницијатива за промену Устава

Нису прошлани пуна два месеца откако је Милан Панић изабран за председника савезне владе, у парламенту где је инаугурисан, јуче је званично зарежано да се изгласа неповерење њему и његовој влади.

рићу **Мартинковића** који је енергично спречавао прислушкивање. Ипак, дозвољено да су се социјалисти поделили. Једни су били да се бескомпромисно тражи отварање расправе о поверењу Милану Панићу (најгласнији био је **Борис**

преговарао тајно са Туђманом у Лондону.

У иступима појединих посланика чуло се да је Панићева изјава о успутнику кососког универзитета Албанцима изазвала узнемиреност Срба на Космету. Такође, председнику владе замерено је што планира доношења закона о амнестији. Међутим, чули су се и други тонови, углавном од чланова Демократске партије социјалиста из Црне Горе, који нису крили изненађење да се расправља о раду годину Панића.

Изнамњен и, како је рекао, непријатно изнећен, Драго Штефановић је изјавио да је основи ред да се прво саслуша извештај југословенске делегације из Лондона, па тек онда да се оцени рад и понашање сваког представника.

Светозар Марковић је изразио незадовољство што коалициони партнери (мишле) на владајућу странку из Србије нису обавестили ДПС о њиховим намерама. По његовом мишљењу, показало се извесно нестрпљење, јер се председнику владе морало дозволити елементарних 100 дана, противићи се методима лича и суђења. Такође, Марковић је нагласио и да постоји опасност да понашање посланика буде у складу „сувише кратко видимо, а страшно мислимо“.

Марковић се успротивио покретању расправе о поверењу Милану Панићу и његовој влади, јер се о

МИЛАН ПАНИЋ ПРИМИО ДЕЛЕГАЦИЈУ СРБА И ЦРНОГОРАЦА
СА КОСМЕТА

Најважније је Албанце укључити
у политичко-економски систем

Премијер Панић прима делегацију Срба и Црногораца са Космета (Страна 5.)

Посланичка група Српске радикалне странке предложила је да се постави питање поверења савезној влади и премијеру Панићу. Свој захтев, који је потписало 30 посланика, упутио је Већу грађана. Образлажују захтев радикала, **Војислав Шешељ** је казао да је сазрело време да се расправља о неким потезима Милана Панића.

Ми нећемо lamentирати Панићеве заслуге у конституисању власти, пробајући информативне блокаде, али не можемо олакво прећи преко неких Панићевих поступака на међународном плану, рекао је Шешељ. Вођа српских радикала као највеће Панићеве грехе поменуо је његове најаве да ће признати Брозове границе, границе Хрватске, и да ће Универзитет на Косову предати Албанцима.

Предлогу радикала придружио се и део посланика владајуће Социјалистичке партије. У њима српских социјалиста, који сматрају

слав Јовић), док су други покушавали да смире лопту тврдећи да се то Србији и Југославији може „објаснити“ о главу. Предлагаво је да се посавезују Добрица Ћосовић и Милошевић - шта ваља чинити с обзиром на неке Панићеве пропусте.

Након иницијативе радикала и социјалиста да се постави поверење Милану Панићу, уследила је расправа. Шешељ је објаснио да према правилима нема потребе да се води дебата, јер ће се о раду владе и премијера Панића расправљати на седници која би требало да се одржи кроз три дана.

На питање потпредседника владе **Оскар Ковача**, да ли посланици желе да чују извештај наше делегације са лондонске конференције, рекао је Врњан Црнчевић речима да се у Скупштини мора расправљати не само о Лондону и о свакој Панићевим изјави.

Црнчевић је рекао да је Панић прикључен у овом дому, али је по-

ИЗЈАВА ПРЕДСЕДНИКА СРП

Ћосић: Изненађен сам предлогом за изгласавање неповерења влади

Главни уредник Тањуга обратио се председнику Савезне Републике Југославије Добрици Ћосовићу питањем шта мисли о предлогу за изгласавање неповерења савезној влади и њеном председнику Милану Панићу.

Председник Републике Добрица Ћосић изјавио је да је изненађеним предлогом, тим пре што је од свих државних и политичких чланова у овим данима очекивано сагласност и договор о свим битним питањима нашег општења.

02943802

PREDSEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

STROGO POVERLJIVO

STENOGRAFSKE BELEŠKE
sa sednice
SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI
- održane 3. septembra 1992. godine -

B E O G R A D

STENOGRAFSKE BELEŠKE
sa sednice
SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA
O DRŽAVNOJ POLITICI

održane 3. septembra 1992. godine, sa početkom u 18.15 č.

Prisustvovali su: akademik Dobrica Ćosić, predsednik Savezne Republike Jugoslavije i predsednik Saveta za usa-glašavanje stavova o državnoj politici; Milan Panić, predsednik Savezne vlade; Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije; Momir Bulatović, predsednik Predsedništva Republike Crne Gore; Pavle Bulatović, savezni ministar za unutrašnje poslove; Radoman Božović, predsednik Vlade Republike Srbije; Milo Đukanović, predsednik Vlade Republike Crne Gore; Svetozar Stojanović, specijalni saveznik Predsednika SRJ; general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; akademik Kosta Mihailović; Petar Vajović, savetnik Predsednika SRJ i Ivan Mrkić, šef Kabineta Predsednika; Teodor Olić, savetnik predsednika Savezne vlade.

DOBRICA ĆOSIĆ: Predlažem da počnemo sa radom. Izvinjavam se što sam malo zakasnio. Bio sam u Generalštabu u razgovoru. Tamo smo dobili obaveštenje o obaranju italijanskog transportnog aviona, pa smo čekali neke informacije s tim u vezi. Pročitaću vam belešku koju smo dobili ovog trenutka: „Dana 3. 9. u 16,30 časova nazvao me je telefonom izaslanik odbrane i vazduhoplovni izaslanik SAD u Beogradu pukovnik Gene Visant i preneo sledeće: 'Dana 3. 09. ove godine, u 13,30 časova oboren je italijanski transportni avion G-22 sa humanitarnom pomoći, 17 km jugozapadno od Sarajeva. Avion je izgoreo. Niko od četiri člana posade nije spašen. Mada se ne zna ko je izvršio napad na italijanski avion, u Vrhovnoj vazduhoplovnoj komandi Beograda vlada uverenje da su to učinile muslimansko-hrvatske snage kako bi krivicu za to svalili na Srbe i minirale predstojeće mirovne pregovore u Ženevi za razrešavanje krize u Bosni i

Hercegovini. Istog dana u 17,10 časova nazvao me je telefonom vojni i pomorski vazduhoplovni izaslanik Italije, brigadni general Luidi Dibijaz i potvrdio ovo što mi je preneo pukovnik Visant. Ujedno me je zamoilo da sve što znam o tom slučaju javim italijanskoj ambasadi.“¹ Izrazio sam žaljenje generalu Dibijazu zbog obaranje italijanskog aviona, uz napomenu da sam siguran da za ovaj udes ne snosi krivicu Vojska Jugoslavije, jer nama nije u interesu da se ovakvim i sličnim slučajevima sprečavaju mirovni procesi započeti na Londonskoj konferenciji o Jugoslaviji. Napominjem da se pukovnik Visant prvi put javio nakon tromesečne pasivnosti u aktivnostima, što bi moglo da ukazuje na promenu američke politike u odnosu na sankcije prema Jugoslaviji.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Gospodja Laura, koja je otpravnik poslova,² pozvala me je i obavestila da je u pitanju italijanski avion, jer sam ja u tom trenutku imao utisak da je američki. Tragičnim glasom je to saopštila, na što sam ja izrazio zaprepašćenje, ogorčenje i žaljenje i podsetio gospodju da sam ja italijanskoj ambasadi raznim prilikama, pre tri ili četiri nedelje, intuitivno opisao šta će se desiti sa muslimanske strane. Rekao sam da se bojim da će pred Londonsku konferenciju pobiti na pijaci grdne ljude, a da će posle toga oboriti avion sa humanitarnom pomoći. Pitao sam – „Da li se sećate, gospodo!?“ , rekla je „Sećam se.“

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ko je razgovarao s naše strane?

¹ Italijanski transporter koji je u Splita prenesio humanitarnu pomoć oboren je kod Jasenika, nakon čega su letovi za Sarajevo obustavljeni. Slobodanka Kovačević, Putnik Dajić, *Hronologija jugoslovenske krize 1992–1993*, Institut za evropske studije, Beograd 1994, 107–8. U avionu se nalazilo pet tona čebadi i četiri člana posade, koji su svi poginuli. *Politika*, 4. 9. 1992, 1.

² Nakon uvođenja međunarodnih sankcija, najveći broj država je suzio spoljnotpolitičke odnose sa Saveznom republikom Jugoslavijom i redukovao rang i obim diplomatskog personala u Beogradu, tako da su umesto ambasadora poslanstvima rukovodili otpravnici poslova, a umesto vojnih atašea operisali su specijalni vojni izaslanici.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Pukovnik koji je zadužen za vezu s njima.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Čija je to teritorija?

ŽIVOTA PANIĆ: To je hrvatska i bosanska teritorija.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Čime je oboren?³

ŽIVOTA PANIĆ: Još se ne zna. Veza je naglo prekinuta.

DOBRICA ĆOSIĆ: Gde je predsednik Vlade? Proverite! Primili ste predlog dnevnog reda. Smatram da je neophodno da pred sutrašnju Skupštinu razmotrimo ovaj Izveštaj. Dobili ste Izveštaj.⁴

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Sada smo ga dobili!

DOBRICA ĆOSIĆ: Da li ste mogli da vidite makar zaključna razmatranja? On će u ovom obliku da ide poslanicima. Na ovakav oblik i ovakav sadržaj, moram reći, nisam imao nikakav uticaj. Vlada je imala nalog, pravo i dužnost da spremi izveštaj. On je tek danas stigao i treba da ga razmotrimo, ako za to imamo mogućnosti. Drugo pitanje na dnevnom redu je

IZGLASAVANJE POVERENJA SAVEZNOJ VLADI KOJE JE
POSTAVLJENO OD STRANE DVA POSLANIČKA KLUBA

Smatrao sam da je to pitanje izuzetno značajno i da zaslužuje naše razmatranje i zauzimanje stavova.

(Milan Panić je došao na sednicu u 18,25 sati)

³ Po navodima Politike, radilo se o raketama zemlja-vazduh. „Raketa oborila avion?“ *Politika*, 5.septembar 1992, 1.

⁴ Izveštaj Vlade SRJ o aktivnostima na Londonskoj konferenciji

MILAN PANIĆ: Izvinjavam se, bio sam na važnoj inostranoj konferenciji za štampu.

DOBRICA ĆOSIĆ: Da li imate primedbe na dnevni red? (Nemaju). Smatramo da je dnevni red prihvaćen. Zamolio bih predsednika Vlade da kaže neku reč o Izveštaju i o svojoj nameri da sutra govori u Saveznoj skupštini. Razume se, sa mojom uvodnom napomenom koju ću imati kao šef državne delegacije.⁵

MILAN PANIĆ: Vi znate moje mišljenje, koje nije identično sa našom celom štampom. To je bio veliki uspeh, preokret u svetu o Jugoslaviji. Ja sam sinoć dao 11 tačaka za uspeh.⁶ Nisam bio prip-

⁵ Do tada se Ćosić ograničio na kratku izjavu novinarima po dolasku u Beograd, u kojoj je rekao da je na međunarodnu konferenciju u London pošao sa „**strepnjom dubljom od nade**“. „**Vraćajući se sa te konferencije nada mi je dublja od strepnje**“, izjavio je Ćosić po povratku u Beograd. „Međunarodna konferencija u Londonu je za nas, za SR Jugoslaviju, konferencija na kojoj se dogodio veliki preokret. Mi smo duboko uvereni da se svetska zajednica konačno odlučila za miroljubivo rešenje celokupne jugoslovenske krize i traženje političkih rešenja za prekid rata u Bosni“, naglasio je Ćosić. Obraćajući se novinarima na beogradskom aerodromu predsednik SR Jugoslavije je naglasio da to nije mali preokret. „Čini mi se da smem da kažem građanima SR Jugoslavije da više nemaju razloga da se plaše vojne intervencije. Mislim da je pobedio politički razum i da su odgovorni ljudi svetske zajednice shvatili da je najpouzdaniji put za mir u ovom delu sveta, i za stabilizaciju Balkana, politički dogovor, pregovori, strpljenje i vreme.“ (...)Verujem da smo časno zastupali svoju zemlju, a bilo je vrlo teških trenutaka. Bilo je trenutaka ultimatumata, bilo je trenutaka takve krize kad smo morali da napuštamo konferenciju. Ali, blagodarajući razumu odgovornih ljudi, odgovornih državnika, ipak na kraju došlo se do jednog kompromisa koji je za nas častan i koji mi hoćemo kao ljudi koji su dali reč da održimo. Ja verujem da ćemo za to imati snage i sa više optimizma gledam na našu budućnost“, rekao je na kraju predsednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić, Sa više oštimitizma gledamo na našu budućnosti, Politika 30.8.1992, 1.

⁶ Na drugim mestima se navodi kao plan od 12 tačaka, koji je Milan Panić razradio sa savetnikom Džonom Skanlanom, a sam ga je rezimirao u Londonu: „Vlada SRJ priznaje sve granice bivših republika SFRJ I nema nikakve teritorijalne pretenzije prema susedima. Kao dokaz politike mira, 12.avgusta smo priznali Sloveniju. Moja vlada izražava spremnost da prizna Bosnu i Hercegovinu i da započne pregovore s Hrvatskom o uzajamnom priznanju. Odlučno osuđujemo bilo koje akte etničkog čišćenja, i ja vam obećavam da ćemo suditi svakome ko je učestvovao u tim gnusnim zločinima. A na Kosovu i u Sandžaku biće osigurano poštovanje ljudskih

remljen da dam vama izveštaj. Najvažnija stvar je da je ovo bila totalno drukčija atmosfera Konferencije. Oni su primili naš plan za mir na Balkanu. Prvi put smo uzeli ofanzivu i oni su, na neku sreću, to prihvatili. Ja sam pisao hiljadu pisama i niko ne obraća na to pažnju. Sada, u otvorenom govoru gospodin Mejdžor⁷ kaže da se slaže sa mojim predlozima, ako se slože Srbi, Crnogorci i svi drugi, i da bi to trebalo uzeti ozbiljno. Gospodin Herd je kazao – „ili ćete uzeto to, ili nemate drugi način“.⁸ U stvari mi smo uzeli inicijativu za vođenje primirja u Londonu. Ranije su nas uvek proglašavali agresorom. Ovog puta niko nije smeo da kaže „agresor“. Muslimani su izgubili svoju ideju da smo mi agresori, a da su oni divni ljudi, da je ceo svet iza njih, da će im pomoći da produže rat, da podignu embargo na kupovinu oružja. Mejdžor je čak dva puta zaustavio gospodina Izetbegovića⁹ kada je hteo nešto da kaže što nije bilo sklono mišljenju o miru. To pismo je dobilo više nego što je vredelo. Najvažnija stvar je da su to pismo uzeli ozbiljno.

Morate da razumete da se konferencija se ne vodi na konferenciji, konferencija se vodi iza „zatvorenih vrata“. Ono što se radi na konferenciji, to je za štampu, to je za pokazivanje, to je za *public relation* i to su te stvari. Sve se dešava iza „zatvorenih vrata“ Sve se to dešava u kratkom vremenu; šalju vam poruku da se sastaneš sa mnogim ljudima. Veliki deo toga se dešavao iza zatvorenih vrata. Pošto dugo pregovaram, to je bio uspeh pregovaranja. Tamo smo otišli da budemo optuženi; međjutim, izašli smo sa velikim mogućnostima; njihovi saradnici, koji su pripremali govore, pravili su greške, jer su hteli da budemo – Srbija i Crna Gora; pa su nas zvali – Federalna Jugoslavija; čak me je Mejdžer nazvao premijerom. Najvažnija stvar, koju je Mejdžer rekao, je, ako uradimo tih

prava u skladu s najvišim standardima OEBS-a.“ Sergej Grizunov, Genadij Sisojev, *Balkanski prorok*, Laguna, Beograd 2011, 63.

⁷ Džon Mejdžor (John Major, 1943-), britanski političar, lider Konzervativne partije, premijer Velike Britanije 1990–1997

⁸ Daglas Herd (Douglas Hurd, 1930 -), britanski ministar spoljnih poslova u vladama Margaret Tačer i Džona Mejdžora (1989–1995).

⁹ Alija Izetbegović (1925–2003), predsednik Predsedništva Bosne i Hercegovine 1992–1996

dvanaest tačaka, a gospodin Milošević i ja smo se složili sa gospodinom Vensom,¹⁰ Karingtonom¹¹ i još nekom gospodom. Dakle, složili smo se sa svih dvanaest tačaka. Čak, gospodin Milošević, je mislio da su dve tačke vrlo dobre. Za tačku 2. gospodin Milošević je intervenisao, jer sam upotrebio termin „Titove granice“.¹²

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Što se tiče tačke 2. rekao sam im da ta tačka nije saglasna sa sadržinom naše Deklaracije od 27. aprila; a što se tiče Deklaracije, ona ima preciznu definiciju: „Jugoslavija nema teritorijalne pretenzije“ i da to tako mogu da razumeju; a jezik – o titovim avnojevskim granicama – se tako ne može upotrebiti u našem političkom stavu prema njima. Samo sam im to objasnio.

MILAN PANIĆ: Oni su to prihvatili, zato što je njima odgovaralo da bude – državni stav, nego Titove granice; jer, po mom mišljenju, Titove granice su napravljene olovkom; imao sam poziciju da kažem da to treba – za dve – tri godine – da se preispita internacionalno; jer, on je napravio granice bez internacionalnog učešća, na način kako se prave granice. Mi smo se s tim složili. Mislim da je bila prekretnica kada smo se gospodin Milošević i ja složili, pred njima, da to treba da bude. On je zaključio: „Ako urade to Srbi i Crnogorci, onda će oni biti uključeni u trgovinu, skinuće se sankcije, dobiće pomoć, biće priznati od međunarodnih zajednica i postaće deo međunarodnog mnjenja“. Bolji zaključak nije mogao da

¹⁰ Sajrus Vens (Cyrus Roberts Vance, 1917–2002), američki političar. Vojni sekretar u administraciji Džona Kenedija, zamenik sekretara odbrane u administraciji Lindona Džonsona, državni sekretar u administraciji Džimija Kartera. Kao specijalni izaslanik generalnog sekretara UN izradio je plan za rešavanje rata u Hrvatskoj (Vensov plan, Z4), a na Londonskoj konferenciji je zajedno sa lordom Dejvidom Ovenom, postao kopredsedavajući stalne Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji.

¹¹ Piter Karington (Peter Alexander Rupert, 6th Baron Carrington, 1919–), britanski političar i diplomata. Ministar inostranih poslova Velike Britanije (1979–1982), generalni sekretar NATO (1984–1988). Predsedavajući Mirovne konferencije Evropske zajednice o bivšoj Jugoslaviji 1991–1992.

¹² Misli se na granice republika i pokrajina kako su određene 1945. godine, kolokvijalno poznate i kao „avnojevske granice.“

bude ako to uradimo, a to smo mi predložili da uradimo. Ako to ne uradimo, ne samo da će nam se pojačati sankcije, nego ćemo biti totalno izolovani od sveta. Mislim da je Konferencija bila uspešna.

Međutim, iznenadio sam se šta se desilo ovde. Međutim, pošto sam čovek koji prašta, ja opraštam za te greške. Od toga ne treba praviti veliku stvar. Ovo je stvar demokratskog sistema; tako treba da se radi.¹³ Međutim, mir i stabilizacija zemlje je najvažnija; nije važno ko pobjedi, a ko izgubi važno je da se promeni položaj zemlje u pravcu mira, prosperiteta, ekonomije. Ja nemam vremena da razgovaram sa predsednicima vlada. Jer, još uvek sam 80 posto angažovan na internacionalnim problemima. Ako to ne uradimo, bićemo izbačeni iz Ujedinjenih nacija.¹⁴ Ako to ne uradimo, izgubićemo podršku ljudi, koji nam je sada daju.

Mogu da konstatujem da smo pridobili dosta država; prvi put su Englezi bili na našoj strani; to su oni isti, koji su nam dali ultimatum; kada sam otišao da se sastanem sa Mejdžerom u pripremi za ovu Konferenciju, sa svima sam razgovarao – od Miterana¹⁵ do Gonzalesa,¹⁶ pripremio sam ih, međutim najgori je bio Mejdžor. On samnom nije razgovarao, davao mi je ultimatum. Ja sam ga zamolio da svi izađu, a da ja sa njim razgovaram sam. Kada smo bili sami, pitao sam ga: „Zašto to radite?“. On mi je rekao: „Zato što vi to zaslužujete“. Ja kažem: „Ja sam sam, šta mi to zaslužujemo, šta smo toliko napravili u ovom svetu?“. On mi kaže: „Vi ste postali svetski problem; mi Vama, gospodine Paniću, ne verujemo“. Pitao sam ga: „O čemu da pričamo?“. Ona kaže: „Nema šta da se priča, vi morate da uradite ove stvari“. Kada smo došli na Konferenciju, oni su primili naše tačke. To je bio ogroman napredak.

¹³ Panić misli na pokretanje inicijative za izglasavanje nepoverenja njegovoj vladi u Saveznom parlamentu, koje je najavljeno početkom septembra, a o kojem će Svet debатовati u drugom delu ove sednice, str.

¹⁴ Videti raspravu na narednoj sednici Saveta, str, kao dokumente Ujedinjenih nacija, str.

¹⁵ François Mitteran (François Maurice Adrien Marie Mitterrand, 1916–1996), predsednik Francuske 1981–1995

¹⁶ Felipe Gonzales (*Felipe González Márquez*), premijer Španije 1982–1996), sa kojim se Panić sastao 26.jula 1992

Dobili smo Engleze na našoj strani, koji su bili tragedija; po mom mišljenju, Englezi su bili najgori. Miteran je bio na našoj strani. Grci – možda jesu, a možda nisu, ali oni nisu toliko važni. Ali, siguran sam da imamo podršku Francuske. Rusi su se pokazali fantastično dobrim, jer su uradili veliku stvar za nas ako se neko borio za nas, za onaj poslednji deo, to su bili Rusi.

U stvari, pobedili smo zato što je Silajdžić¹⁷ imao ekstremne pozicije; pošto je on imao tako ekstremne pozicije, to je za nas bilo dobro; što je više tražio, to smo mi više dobili, pošto u mu oni manje dali. Tako da mislim da smo uspeli na Konferenciju zato što su oni imali ekstremnu poziciju. Sada smo u poziciji da ostvarimo ovih 12 tačaka;¹⁸ naš posao internacionalni je završen; mislim da ćemo dobiti tehničke stvari – kontinuitet Jugoslavije, koji nije, za mene važan teoretski, već praktično – da li 8 hiljada ugovora, koje imamo sklopljene sa svetom, ostaju nama ili ne. Pronašao sam kako da ostanu nama, kako da dobijemo kontinuitet Jugoslavije bez da radimo nešto drugo. Moramo da priznamo sve države, a one moraju da priznaju nas. Recimo, ako Slovenija prizna nas, oni treba da priznaju nas, itd. Automatski, mi ćemo imati naše mesto u Ujedinjenim nacijama. To je uradio Jeljcin¹⁹ u Rusiji; na taj način je on zadržao sve od Sovjetskog Saveza; on je morao da im plati; platio im je, jer je uzeo ceo dug Sovjetskog Saveza na sebe, tako da ostale države nisu morale da plaćaju dugove.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Da li misliš ozbiljno da treba da platimo njihov dug?

MILAN PANIĆ: Taj dug je, po mom mišljenju, po današnjoj ceni toliko mali: za Ujedinjene nacije, Prevlaku, situaciju u Krajini i

¹⁷ Haris Silajdžić (1945–), političar iz Bosne i Hercegovine. Ministar inostranih poslova u vladi BiH (1990–1993), zatim premijer (1993–1995). Član Stranke demokratske akcije.

¹⁸ Vidi napomenu

¹⁹ Boris Jeljcin (Борис Николаевич Ельцин 1931–2007), prvi predsednik Ruske Federacije 1991–1999

Bosni; da skinu šahovnicu i da urade sve te stvari;²⁰ možda bi mi trebali da uzmemo dug Hrvatske; najlepše je, za nas, kada u svetu, pred svima, kažemo – Hrvatska je sirota zemlja, mi smo bogata zemlja, mi možemo da platimo njihove dugove, pošto su oni nas-tradali. To je više *public relation* nego realnost. Medjutim, mislim da bi trebali videti ekonomski vrednost onoga što dobijemo, za vrednost onoga što damo. Ja bih platio za Prevlaku, za Krajinu – za pet godina Ujedinjenih nacija u Krajini. Mi nismo toliko daleko. To je ekonomija. Treba da sednemo svi zajedno i da izračunamo. To nije sutra da se plati, već za trideset godina. Sutra ćemo dati Vladi, dokumenat je završen. Svi članovi naše delegacije su radili vrlo teško. S nama je bio gospođin Bulatović, gospođin Milošević, gospođin Ćosić i njegovi savetnici. Mislim da je delegacija radila vrlo aktivno, ali smo imali i puno onih koji nisu radili.²¹ Rekao sam

²⁰ Verovatno se radi o potencijalnim uslovima za preuzimanje duga.

²¹ Panić je bio posebno nezadovoljan držanjem članova Savezne vlade koji su se u Londonu pokazali lojalniji Miloševiću, poput Mihalja Kertesa i Vladislava Jovanovića, za koje se vezuje jedan bizaran incident: „Naime, tokom razgovora iza zatvorenih vrata sa premijerom Mejdžorom, u sobu je ušao jedan gospođin iz MI-5 (britanske službe bezbednosti) i rekao da mu je neprijatno, ali mora da upita prisutne ima li ko na sebi bežični prislusni uređaj, jer da su kolege uhvatile direktan prenos sastanka. Onda je Vladislav Jovanović, tada ministar spoljnih poslova, pocrveneo i predao službeniku uređaj, za koji je tvrdio da ga je Kertes naterao da ga ponese. Kertes je – navodno – sedeo u obližnjem hotelu sa prijemnikom i slušao šta se divani, jer da Milošević nije verovao toj delegaciji. Milan Panić je pobesneo i oterao Kertesa prvim avionom natrag za Beograd.“ Miloš Vasić, Jovan Dulović, Davor Konjikušić, *Hapšenje direktora Savezne uprave carina: Čudesni svet Bracike Kertesa*, Vreme broj 520, 20. decembar 2000. http://www.vreme.com/arhiva_html/520/12.html

Panić je Kertesu odmah smenio sa položaja pomoćnika ministra unutrašnjih poslova, javno obrazloživši da to radi zbog optužbi za etničko čišćenje. Vladislav Jovanović o tome piše: „Afera sa Mihaljem Kertesom, pomoćnikom saveznog ministra za unutrašnje poslove, baca posebnu svetlost na vladavinu premijera Panića.“. Panićev savetnik, bivši američki ambasador Skenlon, nije hteo da dozvoli Jovanoviću da pri obedu sedne kraj Kertesa, koji je isključen iz vlade i delegacije. „Iznenaden ne toliko vešću o isključenju Kertesa, jer sam nešto tako već bio naučio, koliko sme-lošću i drskošću jednog stranca, savetnika premijera da članu vlade, ministru za inostrane poslove, određuje s kim će da sedi, odglumio sam da za to prvi put čujem i nastavio sa ručkom (...) Valjda zbog ovog mog nepostupanja po savetu ambasadora

moje mišljenje o delegaciji – mislim da tim treba da se promeni u novi tim.

DOBRICA ĆOSIĆ: Tu temu da odvojimo.

MILAN PANIĆ: Ako imate pitanja, ja ću da odgovorim na njih, pa da idemo na drugu tačku.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ko želi reč?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Rekao bih samo par stvari. Na strani 11. i na još nekoliko mesta se pominje ovaj papir o Srbiji i Crnoj Gori.²² Možda bi bilo dobro u izveštaju reći o tretmanu tog papira, jer on nije kao dokument Konferencije usvojen i to bi trebalo naglasiti.

MILAN PANIĆ: Verovali ili ne – usvojili su, a obećali su da neće.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Nama je rečeno da on nije dokument Konferencije.

MILAN PANIĆ: Verovao ili ne, Miloševiću, ja otvorim zvaničan dokumenat i to pronadjem u njemu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To je njihova stvar. Naša stvar je da postupamo *bona fides*.

MILAN PANIĆ: A zašto misliš da je to važno?

Skenlona, neko je u jugoslovenskoj štampi plasirao odvratnu laž da smo Kertes i ja organizovali prisliškivanje Panićevih razgovora u Londonu. Ne znam da li je Kertes imao neki takav zadatak, ali tako nešto je od mene bilo daleko kao nebo od zemlje. Vladislav Jovanović, *Rat koji se mogao izbeći*, Nolit, Beograd, 2008, 113–114.

²² Tekst ovog dela dokumenta, usvojenog u Londonu kao izjava kopredsedavajućih, reprodukovana je u ovom tomu, str. ____ O raspravi oko (ne)usvajanja ovog dela dokumenta u delegaciji SRJ vidi sećanja protagonista, str....

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Za nas je važno. Kako nije važno?

MILAN PANIĆ: Pa, ja mislim da je taj dokumenat toliko dobar da bi bilo dobro da bi bilo dobro da bude u zvaničnim dokumentima.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: On nije dobar zato što implicite govori o nekakvom našem vojnom angažovanju u Bosni i Hercegovini, a to nije činjenica i nije zasnovano na istini. Prema tome, s tog stovišta ne može da se tretira kao dobar.

MILAN PANIĆ: Moje mišljenje bi bilo da se taj negativan deo totalno negira i da se samo gleda ona mogućnost – „ako uvažite ovih 12 tačaka, vi ćete postati deo međunarodne nacije, sankcije se skidaju, vi ćete trgovati“ – i to je važnije nego taj deo da smo mi napravili nešto što ne valja. Uvek se šalim, ali je možda vreme da kažemo da smo nešto napravili što ne valja. Malo smo nešto napravili. Nismo mi perfektni Srbi. Srbi imaju tendenciju da nikad ne naprave grešku i ne vole da kažu da su napravili grešku. Ovaj moderan svet voli da bude malo skroman i da kaže: „Napravio sam grešku.“

PETAR VAJOVIĆ: Strana 11, četvrti pasus, poslednja rečenica.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Da, ali se na 14. strani posebno govori „Srbija i Crna Gora“, a onda kompletno o dokumentu „uobičen po formi, kao i ostali zvanični dokumenti Konferencije“, iako nosi podnaslov „Papir kopredsedavajućeg“. Prema tome, ovde je reč o dokumentu koji nije dokument Konferencije. U stvari, mesto mu je na strani 14. gde se objašnjava da bi se o ovome trebalo nešto da kaže. To je moja sugestija.

MOMIR BULATOVIĆ: Na strani 27. imaš ocjenu Vlade o tom dokumentu „da je ovaj 'Papir kopredsedavajućeg' usvojen na poseban način i da sadrži mnoge jednostrane i nepravedne tvrdnje“

MILAN PANIĆ: Mi smo to kazali. Oni nam nisu to dozvolili da kažemo otvoreno, ako se sećate. To je tehnika. Po mom mišljenju, ako dozvolite, gospodine predsedniče, to je više forma nego suština. Pozovite Tošu Olića²³ da mi pomogne.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ovde piše jasno, tako se navodi.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Kad je reč o tome, videli ste informaciju od Rusa – u stvari, da su oni protestovali što se to sada odjedanput pojavljuje kao nekakav dokument iako su i oni sami bili obavešteni da neće biti unutra. Pitali su kakav je naš stav. Mi smo rekli da je naš stav onakav kakav je bio tamo. I mi ćemo praviti pitanje. Oni su, navodno, obećali da će i oni pitati zašto se to sada pojavljuje; tako da sada ne bismo raspravljali o tome, već kad dobijemo neko obaveštenje tj. objašnjenje zašto se to tamo pojavilo.

MILAN PANIĆ: Tehnički, dokument nije imao broj Konferencije, a našao se u zvaničnim dokumentima.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Može se reći da taj dokument nije debatovan, niti usvajan, već je isključivo dat kao izjava kopredsedavajućeg.

MILAN PANIĆ: Da se o njemu vodila debata, onda bi Muslimani i Izetbegović napravili javašluk na Konferenciji.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne, ali ovo su činjenice i njih treba uvažiti.

DOBRICA ĆOSIĆ: To mora da se kaže. Mislim da vi to treba da kažete.

MILAN PANIĆ: Gospodine Miloševiću, zašto je važno da li su debatovali ili nisu? Za jugoslovensku Skupštinu, na primer?

²³ Teodor Olić, savetnik Milana Panića, potpredsednik ICN Farmaceutiks

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne za jugoslovensku Skupštinu, nego za valjanu interpretaciju Konferencije, pošto su nas i obavestili posle onog dugog niza naših pregovora posredstvom Rusa da je konačno prihvaćeno da to ne bude dokument Konferencije, da se neće raspravljati i da neće, osim izjava predsedavajućeg, se tretirati na nekakav drugi način. Mislim da je to korisno ali kako se drugi slože.

MILAN PANIĆ: Ali, gospodine Miloševiću, zbog čega je korisno?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Zbog njegove sadržine.

DOBRICA ĆOSIĆ: Pošto je ovo zvaničan dokumenat i istorijski dokumenat i ulazi u arhivu, postaje državni dokumenat i on mora da ima svoj komentar.

MILAN PANIĆ: Naravno, važno je da li je to forma ili sadržina.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ja mislim da je sadržina, jer je to pred Parlamentom. Jednostavno, mi treba da kažemo istinu.

MILAN PANIĆ: Apsolutno, istinu.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ništa drugo.

MILAN PANIĆ: Mi možemo toliko da ih konfuziramo sa istinom da ne znaju šta je važno. Važna stvar je dati istinu vrlo jednostavno, tako da ljudi razumeju. Smeje se gospodin Božović.²⁴

RADOMAN BOŽOVIĆ: Nisam učesnik i ne mogu da sudim o tome. Slušam vas – učesnike.

MILAN PANIĆ: Izvinjavam se Vama pred svima što sam juče pogrešio Vaše ime.

²⁴ Radoman Božović (1953), političar i funkcioner Socijalističke partije Srbije. Predsednik Izvršnog veća Vojvodine do 23.decembra, kada postaje predsednik vlade Srbije, što će ostati do 10.februara 1993.

RADOMAN BOŽOVIĆ: To je Vaš problem, a ne moj. Ja ime ne mogu da menjam.

DOBRICA ĆOSIĆ: Mislim da je primedba gospodina Miloševića na mestu i neophodan je odgovarajući komentar, tj. napomena činjenicama koje su vezane uz taj dokumenat, a to je da, do ista, nije razmatran, nije glasan i mi ga nismo usvojili. On je pročitao i nismo imali prilike da se o njemu izjašnjavamo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Obavešteni smo da neće biti dokumenat Konferencije.

MILAN PANIĆ: Da li imamo taj dokumenat?

PETAR VAJOVIĆ: Na 14. stranici se govori o nekoliko bitnih elemenata sadržaja tog dokumenta.

MILAN PANIĆ: Koje su drukčije stvari u tom dokumentu od onih što smo mi kazali da ćemo da uradimo?

DOBRICA ĆOSIĆ: Uobličen po formi, ovaj dokumenat, kao i ostali zvanični dokumenti Konferencije.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: „Da prekinu intervenciju preko svoje granice sa Bosnom i Hrvatskom.“ Mi tamo ne intervenišemo, da smo raspravljali dokument, to bismo morali da pobijemo.

MILAN PANIĆ: Ako neko kaže: „Nemoj da kradeš, ti si lopov“. U redu, ja se slažem – neću da kradem. Svako se bori za ono što nema. Ja mislim da mi ne moramo da se borimo za ovo. Ljudi kažu: „Vi nećete ići preko svoje granice u Bosnu.“ Mi nećemo ići i to je završeno. Slažemo se. Zašto moramo da kažemo – ne slažemo se?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: O tome smo imali razgovore u Londonu i postigli smo – čini mi se, sasvim dobro – da to ne bude dokument raspravljan i usvajan. Samo to treba napisati.

MILAN PANIĆ: Sve je složeno sa ovim što je napisano.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Jednostavno, treba napisati ono što je istina.

MILAN PANIĆ: Možemo mi da napišemo naš dokument i šta je istina.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne, vezano sa ovim što svi znamo da se tako dogodilo. Ako ja grešim, tu su drugi članovi delegacije.²⁵

MILAN PANIĆ: Nije greška, stvar je interpretacije. Ja to gledam drukčije. Rekao sam da ćemo prekinuti sve intervencije preko naših granica sa Bosnom i Hrvatskom.

(Na sednicu je došao Teodor Olić, savetnik predsednika Savezne vlade, u 18,50 sati).

Gospodine Oliću, ovaj dokument da li je priznat da bude zvaničan dokument Konferencije?

TEODOR OLIC: Jeste.

MILAN PANIĆ: To je onda zvaničan dokument Konferencije.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Nama su rekli drukčije.

TEODOR OLIC: Bio sam pored stola kada je Mejdžer objašnjavao. Direktno sam učestvovao u tome. Rekao je: „Idite i recite Bosancima da neću više s njima da razgovaram, dosta je toga.“ Butros

²⁵ Up. kontradiktorna sećanja članova delegacije, str.

Gali²⁶ i Sajrus Vens su otišli. Kozirjev²⁷ je rekao drugoj strani. „Mi ćemo dokument staviti na sto. On je dokument Konferencije i neću dozvoliti nikakvo izjašnjavanje o njemu, nikakvu diskusiju, dajem završnu reč i reći ću šta imam da kažem, time će biti završeno, ali je to dokument Konferencije.“

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ali, Rusi su nas obavestili, njihovo poslednje je bilo: „Dobra vest - neće biti dokument Konferencije.“

TEODOR OLIC: Ne, „neće biti izjašnjavanja“.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne, „nije dokument“, to nam je rekao Čurkin²⁸ sasvim precizno.

DOBRICA ĆOSIĆ: Vrlo precizno je rekao - sećam se.

MILAN PANIĆ: Ovo je stvar fakta - onda su nas slagali ili nisu, ja se ne bih na tome borio. Ne znam da li bi nam pomoglo da pišemo Mejdžeru i da mu kažemo: „Vi ste nas preko Čurkina slagali i rekli da neće biti to.“ To je nevažna stvar. Zašto je to toliko važno?

DOBRICA ĆOSIĆ: Pa, mi više ništa ne možemo da promenimo, nego je pitanje samo naše interpretacije pred Skupštinom.

MILAN PANIĆ: Naša interpretacija pred Skupštinom je najvažnija da bude onakva kakva jeste.

DOBRICA ĆOSIĆ: Samo je o tome reč.

²⁶ Butros Butros Gali (Boutros Boutros-Ghali, 1922), egipatski diplomata, šesti generalni sekretar Ujedinjenih nacija (1992–1997).

²⁷ Andrej Kozirjev (Андрей Владимирович Козырев, 1951), sovjetski i ruski diplomata, minister inostranih poslova od 1991 do 1996.

²⁸ Vitali Čurkin (Виталий Иванович Чуркин, 1952), sovjetski i ruski diplomata, portparol ruskog ministarstva spoljnih poslova do 1992, kada postaje zamenik ministra.

MILAN PANIĆ: Samo da kažemo kako mislimo i verujemo. Mislim da niko neće da kaže ništa drugo nego ono što veruje. To može da bude tačno ili netačno, ali to je naša interpretacija. Englezi mogu da kažu da je naša interpretacija čak pogrešna. To za nas nije važno, važno je šta mi kažemo i šta verujemo. Recimo - „prekinu intervenciju preko svoje granice sa Bosnom i Hrvatskom“, to je u mom pismu Ujedinjenim nacijama.

TEODOR OLIĆ: „Intervencija je prekinuta i obaveštavamo da intervencije nema.“ To je rečeno u tim razgovorima. Zbog ovog teksta, Bosanci su više od dva sata razgovarali.

MILAN PANIĆ: Mislim da ovo što vi mislite da je po vašem mišljenju pogrešno, sa respektom prema svima vama, gospodine Ćosiću, ja se ne slažem.

DOBRICA ĆOSIĆ: Gospodin Bulatović ima reč.

MOMIR BULATOVIĆ: Mislim da nema potrebe da trošim vrijeme oko ovoga. Predložio bih da se vratimo na činjenično stanje i da poslije prve rečenice Izvještaja se samo doda slijedeća rečenica, koja bi kazala: „Delegacija Savezne Republike Jugoslavije je primila uvjeravanja da ovaj papir neće biti zvaničan dokumenat London-ske konferencije i da se o njemu neće niko izjašnjavati.“ Mi smo dobili takvo uvjeravanje od Kozirjeva i Ćurkina, ali u to ne moramo da ulazimo.

TEODOR OLIĆ: Ja mislim da Ćurkin nije dao takvo uveravanje jer smo zajedno došli s njim.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Jeste.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Jeste, Tošo. Ja bih ostao, makar da sam sam, ne bih ušao u salu bez tog uveravanja, budi ubeđen.²⁹

²⁹ Stavove Ćosića i Stojanovića objašnjava D. Ćosić, *Piščevi zapisi*, 137.

TEODOR OLIC: Nema problema da se to stavi.

MILAN PANIC: Možemo da stavimo, ali ne znam važnost toga, nego da pravimo istinitost.

MOMIR BULATOVIĆ: Na žalost je, što bismo sebi na Skupštini uštedjeli nepotrebnu raspravu o ovom dokumentu

MILAN PANIC: Ako je to potrebno, može.

MOMIR BULATOVIĆ: Naša Skupština ne bi imala razloga da diskutuje o ovom dokumentu prevaljujući krivicu na bilo koga iz delegacije, jer smo kao delegacija primili ovakva uvjeravanja i papir je usvojen po posebnoj proceduri.

MILAN PANIC: Mene plaši da optužujemo Ruse da su uradili nešto što se nije desilo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Mi ne pominjemo Ruse, uopšte. Oni su ih poslali kod nas, nismo ih mi zvali.

MILAN PANIC: Ako se slažete, to uradite.

PETAR VAJOVIĆ: Ovo što je Bulatović predložio može da bude sastavni deo Izveštaja.

MOMIR BULATOVIĆ: Može da se samo doda rečenica, i sve ostaje isto.

TEODOR OLIC: Može kod zaključnih razraatranja gde se kaže šta smo prihvatili i šta smo odbili, i za šta smo dobili uveravanja da nije zvaničan dokument.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: To je još bolje.

TEODOR OLIĆ: Imate 11. tačku zaključnih razmatranja, (a) i (b), neka se doda kao (c) sve što ste rekli, na 34. strani: „Razumljivo je da su većinski prihvaćeni neki stavovi koje jugoslovenska delegacija nije mogla da prihvati, na šta su stavljene određene rezerve.“ Tu može da se doda, u smislu kako je predloženo.

MILAN PANIĆ: Šta još drugo treba da dodamo, da bismo završili ovu diskusiju?

DOBRICA ĆOSIĆ: Da li imate još primedbi ili predloga?

MOMIR BULATOVIĆ: Jedan tehnički detalj, na strani 29, gdje se govori o aktivnostima članova delegacije, ako se može takodje staviti u taj papir - obavio sam razgovor sa funkcionerima Konferencije o Jugoslaviji o pravima nacionalnih manjina u Crnoj Gori. Pošto nema nigdje evidentirano moje učešće i ako ta činjenica ne smeta - da se stavi. To je aktivnost članova delegacije. Razgovarao sam sa Filipom Debozeom, o pravima nacionalnih manjina.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ako se navodi aktivnost delegacije, imao sam poseban sastanak sa Herdom i njegovim saradnicima, dosta dug, o našim tekućim pitanjima, posebno razjašnjavanje pitanja Kosova i bivšeg Ustava od 1974. itd. Drugo, takodje sam imao poseban sastanak sa Svetskim jevrejskim kongresom.³⁰ Treće, imao sam poseban sastanak sa Vensom, mimo onog sastanka - Karington, Vens, Panić, Olić i drugi. Što se tiče toga gde se kaže: „Tokom sastanka je konstatovano da se Milošević slaže sa svih 12 tačaka, osim u vezi tačke 2.“ Izneo sam nesaglasnost zbog njenog odstupanja od Deklaracije Skupštine Jugoslavije, od 27-og, u kojoj je to na drugi način definisano. Mislim da je to preciziranje, o kojoj smo malopre razgovarali. To je što se tiče te faktografije.

³⁰ Svetski jevrejski Kongres (World Jewish Congress, WJC) je međunarodna asocijacija jevrejskih zajednica i organizacija, osnovana 1936.

MOMIR BULATOVIĆ: Još samo jednu stvar, ako računam da smo ove tehničke detalje završili. Predložiću Vam nešto što je, čini mi se, u susret ovoj drugoj tački dnevnog reda. Zar ne bismo mogli, kao članovi delegacije, kroz ovaj Izvještaj da ocijenimo - bar imam takav utisak - da smo, u osnovi, imali veoma usaglašen nastup kao delegacija?

MILAN PANIĆ: Odlično.

MOMIR BULATOVIĆ: Mislim da bi to moglo biti na str. 29, gde govorimo o aktivnostima članova delegacije. Nemamo kvalitativnu ocjenu, ali je činjenica, zaista, bez obzira na sve što se oko nas dešava, da smo na Konferenciji u našim istupima apsolutno imali ujednačene stavove, u bilateralnim aktivnostima, sve je skupa bilo usaglašeno.

MILAN PANIĆ: Nije važno šta radimo u našoj kući, važno je šta radimo s drugima.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To je tačno.

MILAN PANIĆ: Nismo se slagali, ali tako i treba, negde smo se suviše neslagali. Ali, mislim da smo, kadgod smo izašli „sa druge strane vrata“, imali baš to kako ste Vi rekli. (Obraća se Momiru Bulatoviću).

MOMIR BULATOVIĆ: „Prije samog opisa aktivnosti članova, imali smo više inicijativa, bilo je trenutnih angažovanja na rješavanju pojedinih pitanja, ali da je, u osnovi, nastup delegacije Savezne Republike Jugoslavije uvijek bio usaglašen.“³¹

MILAN PANIĆ: Tačno! Odlično! Ako se, Predsedniče, složite, to ćemo da uradimo?

³¹ Dubina neslaganja članova delegacije opisana je u sećanjima protagonista, str.

DOBRICA ĆOSIĆ: Slažem se, ako se vi složite!

MILAN PANIĆ: Mi se puno puta nismo slagali pre, ali to nije važno da li se ovde ne slaže, važno je šta radimo vani, iza ovih vrata. Tošo, da li to možeš da dodaš?

TEODOR OLIC: Naravno!

DOBRICA ĆOSIĆ: Dobro, ovim smo završili ovu tačku. Idemo na sledeću tačku. Mi smo se dogovorili sa predsednicima Veća građana i Veća republika da dam kratku uvodnu reč, da uvedem poslanike u temu, a da predsednik Vlade, gospodin Panić, da svestranije obrazloženje. Da li još neko želi sutra od Delegacije da govori?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ja imam ideju da bi sutra na Skupštini trebalo da se afirmiše rezultat Konferencije, i pozitivan stav Jugoslavije prema Konferenciji. To je važno, pre svega, zbog spoljnog sveta i zbog naše konstruktivnosti u odnosu na Konferenciju. Ne vidim da bi trebalo da se vodi velika rasprava o izveštaju. Izveštaj treba da se primi i da se oceni pozitivno rad jugoslovenske delegacije na Konferenciji.

DOBRICA ĆOSIĆ: Da li neko od članova Delegacije sutra želi da govori?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ako ste vi mogli da govorite u Londonu, u ime naše delegacije, valjda ćete i sutra da govorite vas dvojica!

DOBRICA ĆOSIĆ: Dobro, ja ću pripremiti kratko izlaganje.³²

³² Dobrica Ćosić zapisuje 5.septembra: „Panić i ja podneli smo na Saveznoj skupštini izveštaj o Londonskoj konferenciji, koja nas je svojim odlukama kaznila najnesrećnijom slavom u našoj istoriji: izolacijom od sveta zato što smo izvršili „agresiju protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine“ i nepriznavanjem da postojimo kao državni subjekt. (...) Ja sam načelno obrazložio izveštaj o Londonskoj konferenciji, uveravajući Skupštinu da je Konferencija u Londonu ipak dovela do izvesnih pozitivnih promena u stavu prema SRJ. Argumenat za takav zaključak: čula su se i naša

MOMIR BULATOVIĆ: Kakvo je opredeljenje oko same procedure?

DOBRICA ĆOSIĆ: Predsednicima sam uputio Izveštaj sa jednim pismom. Predsednik će to saopštiti i podeliti taj dokument, i pozvati mene kao šefa Delegacije da kažem neku reč o tome, razume se, u ovom duhu u kojem je govorio Slobodan Milošević i da dobije reč predsednik Vlade, koji ima razloga da taj moj najopštije iskazan stav proširi i konkretizuje. Ako vi smatrate da treba drukčije postupiti, razume se – tako će biti.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Tu se reprizira onaj prilaz i na samoj Konferenciji. Vas dvojica ste tamo izlagali i tu treba to kratko da izložite.

MILAN PANIĆ: Koliko dugo treba da izlažemo?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Mislim da vam ne treba više od 10 minuta, a vi govorite koliko hoćete. Vi treba da kažete da je delegacija u punom sastavu razmatrala izveštaj i ovo je izveštaj delegacije.

mišljenja, a to nije sasvim beznačajno, s obzirom na to da smo u izolaciji. Prhvatili smo teške obaveze; nametnute su nam još teže, bez čijeg ispunjenja nam neće ukinuti sankcije i blokadu. Rekao sam i ovo: „Konačno i neopozivo nastupilo je vreme odgovornih i razboritih. U borenju za opstanak i napredak nema mesta samovoljnicima, očajnicima, gnevnicima, slabićima i ravnodušnima (...) obaveze koje su proistekle iz zaključaka Londonske konferencije moraju nam doneti otrežnjenje. Ili ćemo stvoriti prosvetčeno i demokratsko društvo i modernu, efikasnu državu, oslobođenu birokratskog parzitivizma, samovolje i bezakonja, a osposobljenu za ravnopravnu egzistenciju u svetskoj zajednici, ili ćemo ostati balkanski rezervat tmuše, bede, plemenske mitomanije i anahronih domaćih strasti. U ovim danima mi se, konačno, opredeljujemo između istinskih vrednosti života i ciljeva dostojnih istorijski zrelog naroda i tavorenja u lažnim predstavama o sebi. Ako se u ovim sudbonosnim trenucima s razlogom klanjamo vrlinama i nasleđu naših predaka, moramo imati na umu i da smo i ovaj dom i čitavu našu zemlju pozajmili od potomaka.“ Aplauz je bio takav da sam s govornice sišao ubeđen da su poslanici saglasni sa mnom. Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi*, 142

MOMIR BULATOVIĆ: Da li će predsedavajući zajedničke sjednice oba vijeća dobro razlučiti šta je rasprava o informaciji našoj, a šta je predmet rasprave za Vijeće građana na posebnoj sjednici? Neobično je značajno da to i Predsjednik Republike sugeriše, da se informaciji raspravlja na zajedničkoj sjednici oba vijeća, a o inicijativi koja je pokrenuta na Vijeću građana da se raspravlja samo na Vijeću građana na posebnoj sjednici. Pošto na Vijeću republika pitanje to nije ni pokrenuto, ono nema potrebe to da raspravlja.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Tako je i dogovoreno, ja sam bio prisutan kada se o tome dogovaralo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Mislim da ne bi trebalo da bude duga rasprava o Izveštaju. Kada ga obrazložite, to je Izveštaj delegacije. On jedino može da se primi. Ne razumem šta tu ima da se post festum raspravlja o sadržini Konferencije?

MILAN PANIĆ: Slažem se s Miloševićem.

DOBRICA ĆOSIĆ: To ne zavisi od nas, zavisi od Skupštine. Trebalo bi načelno da se dogovorimo o produžetku rada Konferencije, o našoj delegaciji koja treba da nastavi rad u Ženevi. Dobro bi bilo da se raspravimo o tome i da postignemo neku neophodnu saglasnost. Tu se javljaju oštra nezadovoljstva i teške primedbe. Bilo bi dobro da se usaglasimo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ja sam to rekao Milanu. Razumeo sam da je ono pozitivno reagovao na moju sugestiju. Naime, mi smo imali u ekspertskim grupama ljude koji su ne samo kompetentno sa stručnog stanovišta nastupali, nego, zaista, po svemu što znamo imali smo izuzetno cenjenu poziciju u radu ekspertskih grupa. To su naši najbolji stručnjaci; jedan od njih je ovde prisutan – akademik Kosta Mihajlović, ali ih ima još.³³ Sva njihova imena se znaju;

³³ Kosta Mihailović (1917–2007), ekonomski stručnjak, akademik SANU i jedan od autora nacrtu Memoranduma

proveli su mesece, analizirajući sva pitanja koja se tiču - bilansa, željeznice, Narodne banke, pravnih pitanja, fondova, itd. To su eminentni stručnjaci, koji su stekli neposredan lični kontakt sa čelom personalnom aparaturom dosadašnje Konferencije, predsjedavajućim radnih grupa, itd. Za nas bi bilo veoma dobro da oni nastave da rade u tim ekspertskim grupama. Naime, ako bi se lišili njihovog daljeg rada, ako bi se promenila grupa, koja treba da se bavi svim ovim pitanjima – od sukcesije do bilansa, pravnih pitanja, međunarodnih, itd. to bi bilo veliki hendikep za uspešan rad naše ekspert-ske grupe na Konferenciji. Zato sugerišem da se ti ljudi, koji su vrlo kompetentni, veoma dobro radili, i dalje angažuju u radu Konferencije. Loše bi bilo da ne budu uključeni, tim pre što je hrvatski predstavnik, pre mesec dana, tamo javno izjavljivao kako ne treba pregovarati sa ovim ljudima, jer će doći drugi ljudi, koji su razumni, a ovi su nerazumni. Tako da ne bi bilo dobro, ni u kom pogledu, da se oni izostave iz daljeg rada u ekspertskim grupama i uopšte u radu Konferencije u Ženevi.³⁴

MILAN PANIĆ: Pošto je u kompetenciji Vlade da odredi ko će da ide u Ženevu, Vašu sugestiju uzećemo kao ozbiljan prilog.

DOBRICA ČOSIĆ: S obzirom da imamo nove komisije, grupu možemo da pojačamo sa novim ljudima, na primer, sa ambasadorom Pavićevićem.³⁵

TEODOR OLIĆ: On je već uključen; on je koordinator. Mi ćemo vam svima poslati listu, to je u našoj kompetenciji, pa dođajte ljude, ako je potrebno.

³⁴ Konferencija o bivšoj Jugoslaviji je nakon skupa u Londonu dobila stalni karakter, a pod rukovodstvom kopredsedavajućih sastanci su trebali da se održavaju u Ženevi.

³⁵ Vladimir Pavićević, ambassador SFRJ pri KEBS-u (Konferencija za bezbednost i saradnju u Evropi). Članstvo SRJ u ovom telu je krajem juna 1992 suspendovano na sto dana.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Imam sugestiju, naime, ovo su pregovori; u pregovorima postoje dve vrste znanja i talenta, jedno je - ekspertska rad, bez koga može čovek samo da „lupeta“ kad pregovara, a drugo je što ne mora da se poklopi sa ekspertskim znanjem i talentom, ali i može – zavisi od konkretnog čoveka, je veština pregovaranja. Znači, treba da kombinujemo, na najbolji način, pregovarače i stručnjake, bilo da je reč o istim ili novim ljudima. Svaka-ko, treba maksimalno iskoristiti sva znanja, koja smo imali, jer nećemo da počinjemo od „nule“; kao što, takodje, moramo staviti do znanja da, u tim grupama, pregovara Savezna Republika Jugoslavija, bez obzira što to oni ne priznaju, a ne nekakav „zbir“ Srbije i Crne Gore. Treba o tome voditi računa.

MILAN PANIĆ: Vlada će taj predlog ozbiljno razmotriti.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Vlada Jugoslavije je juče tražila od vlada republika da predloži učesnike u tim grupama. To smo učinili. Mislim da je logično da se, u skladu sa tom procedurom, to tako i uradi.

DOBRICA ĆOSIĆ: Dogovorili smo se – vi u Vladi ćete to da sprovedete.

KOSTA MIHAJLOVIĆ: U nekim stvarima se mora održati kontinuitet. Recimo, problem sukcesije, koji sada dominira; tu imamo ljude, koji rade već deset meseci, koji su razvili svoju mrežu odno- sa sa svim institucijama; tu su ogromni materijali; jednostavno, nezamenljivi su; niko se tu ne može ubaciti. Drugo, shvatamo da su u ekspertske grupama ljudi, koji ne zauzimaju političke stavove, niti prate ovu ili onu politiku, nego stručnom argumentacijom, na najbolji način, brane materijalne interese. Prema tome, ne može tu niko doći ko nije ekspert – neki opšti profil, itd. To ne dolazi u obzir; tu moraju da budu ljudi koji zaista poznaju materijale, principe, koji su u stanju da se nose sa drugim ekspertima. Ne može nekompetentan čovek da se nosi sa ljudima, ako nisu eksperti.

MILAN PANIĆ: To je odličan predlog.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Jedno principijelno pitanje bih sugerisao, da ga Vlada uzme, takodje, u razmatranje. To je – da kod pitanja deobnog bilansa se razmotri koje su prednosti, ili u okviru pojedinih fragmenata, ili u paketu.

MILAN PANIĆ: Ali, to nije moja stvar.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Mislim da će nam se pokazati, možda grešim, ali pretpostavljam da će Vlada odgovorno to da razmotri, da pitanje bilansa je mnogo bolje i, za nas, više odgovara da se razmatra u paketu, nego fragmentarno,

MILAN PANIĆ: Bez obzira što nemam studiju o tome, slažem se sa Vama. Ali, moram to da pregledam. Sve predloge, koje ste nam dali, ozbiljno ćemo iz razmotriti kod predlaganja.

DOBRICA ĆOSIĆ: Time smo završili prvu tačku dnevnog reda. Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda:

PITANJE IZGLASAVANJA NEPOVERENJA SAVEZNOJ VLADI

Imam doživljaj da će to pitanje biti smireno u Saveznoj skupštini. Možda nije potrebna naša rasprava o tome. Ali, ako mislite da treba da zauzmemo nekakav načelan stav, molim vas da uzmete reč.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Moj utisak je isto da to treba da se razmatra u Skupštini³⁶; nije potreban nikakav posrednik između Parlamenta i premijera; premijer ide u Parlament. Božović može da

³⁶ Saveznoj skupštini, koja se po Ustavu SRJ sastojala iz dva doma. Nakon izbora održanih 30.maja 1992, od 138 poslanika Veća građana SPS je imao 73, SRS 33, DPSCG 23. Predednik Veća građana bio je Jugoslav Kostić. U Veću Republika Srbija i Crna Gora sui male po 20 poslanika, u sastavu koji je odražavao sastav republičkih skupština. Predsednik Veća republika bio je Miloš Radulović.

ti da praksu, njemu se stalno postavlja pitanje poverenja u Skupštini.³⁷ (Smeh)

DOBRICA ĆOSIĆ: Da li neko ima dodatno, izvojeno mišljenje o tom problemu? Smatram da je pokretanje tog pitanja politički, već sam se izjasnio, veoma nezgodno, nepovoljno, u ovom trenutku. Treba uložiti napore od onih, koji mogu da ulože te napore, koji imaju autoritet da tu ulogu izvrše, da ne dodje do raskola u Skupštini.³⁸ Razume se, prirodna je i demokratska praksa, i zaslužuje ova Vlada kritiku, i premijer zaslužuje kritiku, kao i svi mi - ovde, ali naglašavam - pošto je o njemu reč; u svakom slučaju, zaslužuje kritiku, koja može samo da mu koristi. Ali, nisam siguran da će to jednostavno da bude.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ja ne mislim da je naš posao da ovde raspravljamo.³⁹

³⁷ Milošević se obraća Milanu Paniću. Radoman Božović, predsednik vlade Srbije. Misli se na Skupštinu Republike Srbije.

³⁸ „Šešelj sa svojom poslaničkom grupom odlučno je potavio pitanje poverenja Panićevoj vladi. Iza te inicijative verovatno stoji Milošević. Odbranjena je vlada. Za sada. Iako između mene i Panića postoje i neke ozbiljne konceptijske razlike kad je reč o nacionalnoj državnoj politici, ubeden sam da treba uložiti maksimalne napore da se Panić održi na mestu položaja predsednika Savezne vlade. Taj čovek može i mora da se iskoristi za oslobažanje zemlje od sankcija, koje će nas uguđiti i ekonomski upropastiti.“, zapisuje Dobrica Ćosić, *Pišćevi zapisi*, 142. Shodno tome se suprotstavlja ovom pokušaju u pismu poslaničkim grupama u kojem je istakao da bi „izglasavanjem nepoverenja Savenznoj vladi i predsedniku Milanu Paniću ozbiljno ugrozili postignute rezultate u Londonu i povratak poverenja u miroljubivu i demokratsku politiku SRJ.“ Na glasanju 4.septembra u Veću građana, poverenje Panićevoj vladi je dalo 66 poslanika, 30 je bilo protiv a 7 uzdržanih. Slobodanka Kovačević, Putnik Dajić, *Hronologija jugoslovenske krize*, 107–8.

³⁹ Iako Milošević insistira da nema ništa sa ovom inicijativom, Borisav Jović svedoči drugačije: „Nije prošlo mnogo vremena, usledilo je insistiranje Slobodana Miloševića da se smeni Milan Panić (...) Nisam sporio da treba da ga smenimo. Nije trebalo ni da ga biramo za predsednika Vlade. To je bila velika greška. Ali se postavlja pitanje kako je sada ispraviti. Okolnosti nisu nimalo jednostavne. (...) Slobodan je ostao uporan da se tu ništa bitno neće promeniti u javnom mnjenju ako odugovlačimo, samo možemo izgubiti politički gubeći vreme. Uporno je insistirao na svom stavu. (...) Rekao sam mu da ću sutradan održati

DOBRICA ĆOSIĆ: To nije naš posao; ali, vi imate stranke; Vi i gospodin Bulatović ste ljudi koji možete uticati na poslaničke klubove, možete im dati načelna mišljenja; ako smatrate da je to nedemokratski postupak, ja se odmah povlačim.⁴⁰

MILAN PANIĆ: Mislim da nije demokratski da vi utičete na ljude. Milošević i Bulatović mogu da rade šta hoće, ja znam kako oni misle.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: S tim što ovo nije nikakav predlog poslaničkog kluba Socijalističke partije, kao što ste pomenuli, nego jedne grupe poslanika.⁴¹ To je njihovo pravo, a ne kluba poslanika, jer

sednicu Izvršog odbora partije da čujem šta oni misle. Odmah po dolasku u kancelariju pozvao sam potpredsenike Partije, Mihaila Markovića, Bogdana Trifunovića i Radmilu Anđelković, kao i generalnog sekretara Petra Škundrića (...) Razgovarali smo detaljno i dugo. Prvo su osuli paljbu na kadrovsku politiku za koju se oni ništa ne pitaju, a usled koje čitava Partija dolazi u ovakvu situaciju. (...) Znaju oni gde je monopol kadrovske politike, kao i da smo uvek stavljeni u situaciju da se slažemo ili da se uzaludno i bezuspešno konfrontiramo (...) Posle duge rasprave ocenjeno je da je u aktuelnoj političkoj situaciji neophodna postupnost (...) Pozvao sam Slobodana telefonom i rekao mu suštinu našeg razgovora i ocena koje smo zauzeli. On smatra da nam procene nisu dobre, da je to velika greška i da treba u svakaom slučaju da je ispravimo na sednici Izvršnog odbora. Samo momentalno smenjivanje je pravo rešenje, sve drugo bi nam nanelo neprocenjivu štetu. Ne uvažava našu procenu da bi se javnost okrenula protiv nas i da možda i sami poslanici ne bi poslušali naše direktive. Kakva javnost, kakvi poslanici.“ Borisav Jović, *Knjiga o Miloševiću*, 91–93.

⁴⁰ Slobodan Milošević je najvećim delom svoje vladavine zadržao i funkciju predsednika Socijalističke partije Srbije, sem između 24.maja 1991 do 24.oktobra 1992, kada se na tom mestu nalazio Borisav Jović. Momir Bulatović je bio predsednik Demokratske partije Socijalista od osnivanja 1989 do 1998.

⁴¹ O postepenom angažovanju SPS-a na rušenju vlade Milana Panića vidi u spomenene Borisava Jovića, str. 95: „Sednica Izvršnog odbora trajala je od 12 do 20 časova. Govorili su svi, neki po više puta. Dominirala je zbuđenost. Prosto nisu mogli da dodu sebi. Kako to sada odjednom naa ogromna očekivanja i nade naroda od takvog programskog rešenja padaju u vodu? Gde se sada okrenuti? Gdwe je izlaz? (...) Nije osporavano da je Milan Panić promašaj i da ga treba smeniti, ali kako, a da ne dođe do velikih političkih gubitaka? Opozicija je izuzetno aktivna. Pretila je opasnost da na ovom slučaju napravi veliki napredak na našu štetu. (...) Dogovoreno je da se sazove Savezna skupština. Da se na dnevni red stavi pitanje poverenja Milanu Paniću, ali ne na zagtev naše Parije,

klub poslanika nije zauzimao stav; Partija je juče zauzela stav i ima vrlo konstruktivan prilaz tome – da treba staviti primedbe, ko ih ima, i da treba, u tom pogledu, neke stvari istaći; zaključiti, to je njihovo pravo. Mislim da nema potrebe da Državni savet raspravlja o tim pitanjima. Oni će sutra raspravljati. Tamo će biti Panić, daće svoje mišljenje o tim stavovima. Ne treba dovođiti u pitanje, na bilo koji način, to pravo poslanika. To znam iz iskustva Skupštine Srbije. Ne znam da li je bilo dva meseca, a da se ne postavi pitanje poverenja Vladi.

DOBRICA ĆOSIĆ: Žao mi je, ali mislim da problem postavljanja poverenja Božoviću ili Đukanoviću⁴², nije isto što i postavljanje poverenja Vladi Milana Panića – u ovim danima; to nije od istog značaja. Mislim da je to vrlo ozbiljan, sa posledicama, veliki događaj, naročito kako je stvar krenula. Ja se pozivam na ljude iz Crne Gore, koji su sa svojim političkim istupima, a danas sam čitao izjavu generalnog sekretara vladajuće partije u Crnoj Gori, gospodina Marovića⁴³, koji je istovremeno u Saveznoj skupštini, koji je rekao da je poverenje ili nepoverenje Vlade pitanje opstanka federacije. Danas je ta izjava „pala“. To ne može biti njegovo lično mišljenje, to je mišljenje koje je zasnovano, s obzirom da je reč o Maroviću, ozbiljnom političkom čoveku, na odredjenim procenama. Otuda se kod mene javila potreba da se ta stvar razmatra ovako kako sam je predložio – da mi o tome kažemo svoju reč, jer smo odgovorni za opstanak ove države, koju smo teško stvarali i koju ovako teško održavamo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ja ne vidim da je opasnost da se Srbija i Crna Gora razidju tim povodom; a da smo je stvarali – jesmo; to je tačno.

nego na već postojeći zahtev Srpske radikalne stranke (...) Mi bismo sada načinili iskorak da prihvatimo da se otovri debata, a o tome kako ćemo mi glasati, ostavili smo da porazgovaramo sa našim poslanicima.“ U ovoj fazi pitanje nepoverenja postavili su predstavnici Srpske radikalne stranke pomognuti sa nekoliko poslanika SPS-a, među kojima se posebno isticao Brana Crnčević.

⁴² Radoman Božović i Milo Đukanović, premijer vlade Crne Gore.

⁴³ Svetozar Marović (1955), generalni sekretar Demokratske partije Socijalista i jedan od naučijajnijih crnogorskih političara..

DOBRICA ĆOSIĆ: Reč ima gospodin Bulatović.

MOMIR BULATOVIĆ: Pridružujem se tim ocjenama; da spustimo čitav problem, nadam se da ćemo tome svi dati doprinos. Ja ću, u granicama svojih mogućnosti, uraditi što mogu, razgovaraću sa klubom poslanika. Molio bih da čitav teren prebacimo na konstruktivnu raspravu, da ne ugrožavamo pozitivne rezultate Londonske konferencije. Založio bih se za to da ne stvaramo atmosferu ni pobjednika, ni poraženih. Jednostavno, u ovoj situaciji, svakim sukobom, radikalizacijom, prenošenjem s jednog na drugi teren – gubimo svi. Naš stav je bio principijelan. On se odnosi na bilo koga u sadašnjoj situaciji. Molio bih, koliko možemo, tome doprinesemo – da sutra u usmjerenijoj i tolerantnijoj atmosferi raspravimo ovo pitanje. Nadam se da, posle toga, neće biti apsolutno nikakvih značajnih promjena.⁴⁴

MILAN PANIĆ: Možete računati da neću praviti nikakve šale sa radikalima, da ću biti ozbiljan. Znači šta mi je rekao Vuletić⁴⁵: „Pročitao sam govore mojih ljudi, uradio sam ono što ste mi, Paniću, kazali, pogledao sam u ogledalo šta su moji govorili, onda mi je bila muka posle trećeg govora, pošto su ponavljali sve što sam ja kazao“. Obećavam da ću napraviti sve, da to bude stvar, gde će Skupština dobiti veće priznanje. Odgovori moraju da naprave taj utisak. Rekao sam da ne trebaju nikakve demonstracije; neki su

⁴⁴ Momir Bulatović je u memorima pojasnio svoj stav: „Rukvodili smos se onom anrodnom: „Rodilo se, valja ga ljuljati“. Bili smo protiv raketne Vlade i na vrijeme ukazivali na rizike koji postoje. Ali, nismo željeli da njenim smjenjivanjem pošaljemo poruku svijetu da smo protiv onog ko se, makar na riječima, zalaže za mir i kompromise. Šteta od njegovog djelovanja bila je nesporna. Posebno, na unutrašnjem, prije svega na ekonomskom planu. Ali, bila bi još veća kada bismo ga smijenili. Savezna Vlada je ostala, ali sa veoma malim političkim kredibilitetom. U zvaničnoj Srbiji on je bio ravan nuli. Milan Panić se naprasno zainteresovao za „te Crnogorce“ i bio spreman da se, po prvi put upozna sa našim gledištima i zblži sa nama. Sa naše strane, nije bilo mjesta iluzijama, ali je bilo političke taktike i neophodne pristojnosti.“ Momir Bulatović, *Pravila ćutanja*, 92

⁴⁵ Vojin Vuletić (-1992), potpredsednik Srpske radikalne stranke

rekli da su za mene, rekao sam im da ne treba da rade to; verovatno nećete neke moći zaustaviti – recimo, iz Rakovice.

DOBRICA ĆOSIĆ: Reč ima profesor Stojanović.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Prvo, slažem se sa ovim što je rekao Bulatović. Najbolje je da, u tom duhu, ta stvar ide, s tim da to ne bude neka hipokrizija, nego da tu dođe do razjašnjenja između Skupštine i Vlade – i u proceduralnim i u supstancijalnim pitanjima, tako da bude što manja mogućnost za nesporazume ubuduće među njima. Drugo, dužan sam da vas obavestim zbog toga što strane ambasade neće da opšte sa Ministarstvom inostranih poslova, dolaze kod mene, valjda im je to zgodnije – a ne znači neko formalno priznanje; kod mene su dolazili: ruski ambasador, američki otpravnik poslova, Italijani, Britanci, pitali su šta se to zbiva. Ako bi pala Vlada, po njihovom mišljenju, to bi imalo velike posledice, jer bi to značilo – po njima – da je Jugoslavija samo na Londonskoj konferenciji pristala na izvesne stvari, a da u suštini nije. To vam dajem kao informaciju.

DOBRICA ĆOSIĆ: Reč ima general Panić.⁴⁶

ŽIVOTA PANIĆ: Na našem nivou smo dosta analizirali Londonsku konferenciju i koje bi bile posledice da se Vladi izglasa nepoverenje. Reći ću neke naše procene. Ukoliko bi se u Skupštini SRJ izglasalo nepoverenje⁴⁷ Vladi, treba računati na sledeće posledice:

Prvo, učvrstile bi se pozicije, koje je do sada stvorila Savezna Republika Jugoslavija na međunarodnoj sceni, posebno u Londonu, gde je postignuto njeno indirektno međunarodno priznanje, kako to mi cenimo. Smanjile bi se unutrašnje političke tenzije, a verovatno bi bile izbegnute veće demonstracije i razni politički protesti. Učvr-

⁴⁶ Života Panić, (1933–2003), general-pukovnik, poslednji vršilac dužnosti saveznog sekretara odbrane SFRJ (1992), zatim načelnik generalštaba Vojske Jugoslavije (1992–1993).

⁴⁷ Lapsus, hteo he da kaže poverenje

stilo bi se uverenje u jačanju demokratskih procesa u SRJ i njenim dobrim namerama za mirnim putem rešavanja krize društvenim problemima na području bivše Savezne Republike Jugoslavije. Smanjila bi se opasnost od vojne intervencije i povećale šanse za ukidanje sankcija, preduzetih u okviru međunarodne blokade Savezne Republike Jugoslavije.

Povećalo bi se nezadovoljstvo, ekstremizam u strankama, koje su pokrenule inicijativu o glasanju poverenja Vladi, što bi neminovno dovelo do podela, pa čak i sukoba u tim partijama. Otvorila bi se mogućnost za likovanje nekih opozicionih partija, posebno SPO, koji bi situaciju koristili za dalje optuživanje aktuelne vlasti u Srbiji.⁴⁸ Ojačala bi pozicija jugoslovenskog tima na pregovorima u Ženevi, pa samim tim i autoritet predsednika Vlade u zemlji.

Posledice u slučaju da ne bude izglasano poverenje Vladi: povećanje i pooštavanje mera blokade prema Saveznoj Republici Jugoslaviji. Srbi i Srbija i dalje će biti satanizovana, kao anti-civilizacijski i anti-demokratski elemenat u svetu i osnovni krivci za stanje u bivšoj Jugoslaviji. Radikalna struja sa Zapada, koja je na Londonskoj konferenciji potisnuta, a to je: Nemačka, Austrija, Belgija, Holandija i drugi, ponovo bi aktuelizirali svoje optužbe prema Srbiji i Srbima, a ženevsku konferenciju bi usmerili prema svojim opcijama. U osnovi bi bili anulirani pozitivni rezultati Londonske konferencije, a zagovornici mirnih rešenja i Srbi u Jugoslaviji bili bi proglašeni poraženim. Time bi sve bilo vraćeno na stanje u vreme pre početka Konferencije, koje je za Jugoslaviju bilo krajnje nepovoljno. Povećala bi se mogućnost vojne intervencije i primene sile u rešavanju svih pitanja na bivšem jugoslovenskom prostoru, uključujući Kosovo i Vojvodinu.

U međunarodnim diplomatskim i državnim krugovima, verovatno ni jedan predstavnik, u ovom momentu, ne bi bio prihvaćen. Stvorile bi se nepovoljne okolnosti za rad jugoslovenske delegacije

⁴⁸ Srpski pokret obnove (SPO), kao i druge opozicione partije, a posebno Demokratska stranka (DS) su na postavljanje pitanja poverenja reagovali automatskom podrškom vladi Milana Panića. Up. „Reagovanja na inicijativu za glasanje o poverenju premijeru: Opozicija je listom za Panića“. *Politika*, 5.septembar 1992, 7.

na Ženevskoj konferenciji o Jugoslaviji⁴⁹ i uslov za napad ekstremno desne struje u zapadnim krugovima. Bilo bi otežano i neizvesno međunarodno priznavanje Savezne Republike Jugoslavije. Vršić se pritisak za smenu Vlade u Srbiji, u čemu će biti korišćen deo pozicije da, preko socijalnih nemira i demonstracija, izazovu još veći haos u zemlji, i na taj način iznuđe promenu vlasti u Srbiji. To su posledice koje bi mogle da dodju. One ne bi morale doći, ali naše su procene takve da bi mogle da dođu.

Posledice za odbranu zemlje: Sa stanovišta odbrane Savezne Republike Jugoslavije, implikacije ove inicijative povezane su sa širim društvenim posledicama koje su prethodno navedene. Povećala bi se mogućnost vojne intervencije i proširili bi se sukobi na području bivše Jugoslavije, koji bi bili izazvani iz. glasanjem nepoverenja Vladi. Otežala bi poziciju Vojske Jugoslavije koja u sadašnjim uslovima ima najveće probleme sa popunom, finansiranjem i stanjem materijalnih rezervi. To su naši stavovi, procene i mišljenja. Ovo smo uradili za vrlo kratko vreme. Možda bi bili malo i detaljniji da smo imali više vremena.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Zaista, mislim da ovu stvar dramatizujemo na jedan dosta čudan način. Pravo da vam kažem, zbunjuje me ovakva politička procena vojske, iz najmanje dva razloga: prvo, koliko znam Ustav i ulogu vojske, ona se ne bi trebala baviti, po pravilu, pitanjima ovakve vrste - političkim procenama, šta se u Parlamentu može raditi, kada se Vlada nalazi u poziciji da se raspravlja o njenom učinku. Iznose se tako suđbinske ocene. Ja sam prosto uplašen, slušajući generala.⁵⁰

⁴⁹ Vidi napomenu

⁵⁰ Proces transformacije Jugoslovenske narodne armije (JNA) u Vojsku Jugoslavije, iako tehnički završen tokom maja 1992, odvijao se do kraja te godine, tokom koje je učvršćena Miloševićeva dominacija nad vojnim strukturama koja nikada nije bila potpuna. Izgleda da je u ovom periodu ne samo vojska, već i tajna policija tražila načina da se približi tandem Čosić-Panić. Dobrica Čosić je pričao Slavi Đukiću o pozicioniranju Jovice Stanišića tih dana: „A prva kolebanja doživeo je dok su Dobrica Čosić i Milan Panić bili na čelu Jugoslavije. Imao je zakazan tajni sastanak sa Čosićem (10.septembar 1992), kojim je nagovešteno njegovo udaljavanje od Milo-

MILAN PANIĆ: Gospodine Božoviću, gospodin general radi za mene! (Smeh).⁵¹

RADOMAN BOŽOVIĆ: Radi za sve nas! Prema tome, ne mislim da treba tu stvar na ovakav način dramatiizovati. Mislim da onda zapadamo u drugu pogrešku ako takav prilaz imamo. Lično, imam prilaz da sutra Skupština treba da afirmiše učinak Londonske konferencije i, ono što je najvažnije, da afirmiše spremnost Jugoslavije i svih činilaca u Jugoslaviji da realizuju projekat Londonske konferencije. Mislim da je najpogrešnija stvar da za bilo kog pojedinca vezujemo sudbinu države, i to je vezujemo unapred. Mislim da su dovoljni argumenti ovde prisutni i dijalog koji će se voditi sutra da otkloni bilo kakav rizik te prirode da će se sada desiti nekakve dramatične stvari, stihijne koje će da uzrokuju maltene opasnost od ovih posledica.

Predlažem da tu stvar vratimo u normalno stanje. Ne vidim da je to stvar koja izaziva neku potrebu da se dramatiizuje, da se na osnovu Izveštaja i učinka Londonske konferencije, a ocenili smo da je pozitivan, vodi rasprava. Shvatio sam da se to pitanje pokrenulo u Skupštini na osnovu nekih nedoumica oko nekih izjava povodom Londonske konferencije. One će biti razjašnjene na Skupštini, bar po mom mišljenju, i stvar će dobiti i treba da ima tokove koje prirodno treba da ima. Ne mislim da tu stvar treba u tom smislu dramatiizovati da je to sada neka definitivna „smrt“ ili „život“. To je pitanje koje će se sigurno pokretati i o mnogo drugih stvari. Kod nas je stvar interesa i političkih i drugih toliko prisutna da se skupi 20–30 potpisa, da se traži o nekom pitanju rasprava, glasanje itd. Složio bih se s prilazom da držimo tenziju Skupštine sutra na centralnom pitanju, a to je učinak Londonske konferencije i naše oba-

šviać I prilaženje novom vrhu Jugoslavije. Do ovog susreta nije došlo nebudnošću Ćosićeve sekretarice koja je Stanišića, dan ranije, podsetula da ga „sutra očekuje predsednik“. Oprezni polcajac, upućen u sukobe dve vodeće ličnosti, naprasno je otkazao sastanak, pravdajući se „iznenadnim poslom“. Cenio je Ćosića i bio mu je blizak, ali ne toliko da bi ugrozio svoju karijeru.“ Slavoljub Đukić, *Političko groblje*, 424

⁵¹ Milan Panić je u sopstvenoj vladi zadržao za sebe resor odbrane.

veze kao zemlje da efekte Londonske konferencije što pre imamo konkretno kao podlogu za sve drugo što sledi.

DOBRICA ČOSIĆ: Potpuno bih se složio s Vama, da se nije, na primer, dogodilo da se 17 država u zvaničnom obraćanju zainteresuje za ishod ovog pitanja. Prema tome, to je postalo internacionalno pitanje, ne našom zaslugom, nego okolnostima u kojima mi živimo i položajem naše zemlje u svetu. No, neka bude tako kako vi kažete. Bilo bi dobro, bilo bi zdravo za naš demokratski razvoj da je tako kako Vi mislite. Ja se nadam, postoje izgledi da tako i bude. Ali, postoje mogućnosti da drugi dramatičuju tu situaciju i da joj daju smer koji ne odgovara našim životnim interesima.

ŽIVOTA PANIĆ: Ne znam kako ste ovo shvatili? Ovo su naše procene. Mi smo te procene dobijali sa svih strana. Na sastanku najodgovornijih ljudi u vojnom vrhu data je ocena da razračunavanje van naše kuće nije bilo dobro. Sve probleme je trebalo razrešavati kada se vratite u Jugoslaviju. Znači, nije trebalo da bude trzavica kojih je tamo bilo. Sada sam bio u Crnoj Gori i sa dosta njih sam razgovarao. Crnogorci su „listom“ za to da Vlada ostane.⁵² Smatram - ovde govorim kao čovek patriota, a možda nisam u pravu i voleo bih da me demantujete, a demantovali bi me i događaji - ukoliko bi došlo do smene Vlade, odnosi između Srbije i Crne Gore došli bi u ćorsokak. Ja nisam nikakav političar, ali možda bi došlo do toga. Ja gledam šta ljudi pričaju. Isto tako, smatramo da je naša delegacija koja je bila u Londonu dobila određeno priznanje, i to je jako dobra stvar. Ove procene koje mi imamo, voleo bih da se one ne obistine. Ali, tako je!

MILAN PANIĆ: Božović je filozofski tačan. Zemlja ne treba da zavisi od jednog čoveka. Ali, ovo nije zemlja koja danas zavisi od jednog ili drugog čoveka. U svetu su stvorena dva koncepta. Jedan koncept je da do sada nije mogao da se napravi mir. Oni imaju uti-

⁵² Up. „Crnogorska reagovanja na predlog o smeni Panića: Premijer zaslužuje bar 100 dana“, *Politika*, 5.septembar 1992, 7.

sak da ova Vlada koju ja predstavljam hoće mir. Oni su rekli da je Balkan „rak“. Balkan može da se razvije i uništi Evropu, pa su rekli da će da unište „rak“, pa ako treba uništiće i bombaima.⁵³ Situacija je vrlo delikatna. Mi smo u kući trebali da rešimo taj problem, zbog internacionalnih stvari, ne zbog demokratizacije, ili da se ja plašim debate itd. Mi smo to trebali rešiti u zatvorenoj prostoriji. Problem je da ti ljudi nisu znali šta smo uradili ili šta nismo uradili, i onda su počeli sa tim potezima. Za mene su važnije sankcije, više nego glasanje u Skupštini. Zbog toga sam hteo da skinem sankcije. Važno je da svetsko mnjenje misli da je Skupština Jugoslavije iza ove Vlade, da smo svi zajedno, da smo jedinstveni iza ovoga. Opozicija, ne parlamentarna, ide po svetu i bruka nas. Mi smo im dali šansi da nas više brukaju u svetu, da smanje naše šanse da dobijemo priznanje u svetu. Nema veze da li sam ja u pitanju ili neko drugi. Ova analiza gospodina generala Panića je napravljena bez mene. Da li je tako, gospodine Paniću? Mi nismo o tome razgovarali!

ŽIVOTA PANIĆ: To je naša analiza.

MILAN PANIĆ: „Naša analiza“, ali bez mene. „Naša analiza“ bi uključila mene, pošto sam ja ministar odbrane.

ŽIVOTA PANIĆ: To je analiza Generalštaba.⁵⁴

MILAN PANIĆ: Ta analiza je vrlo realna i realistična. Naše pozicije u svetu su vrlo ozbiljne. Mislím da treba da napravimo mir ovde. Ne trebaju nama demonstracije, ne trebaju nam problemi u Crnoj Gori, u Srbiji, na ulicama. Mi trebamo 6 meseci ili dve godine totalnog mira, čak i da žrtvujemo korake ka demokratiji. Mir nam je toliko važan za našu ekonomiju, za svetsko mnjenje, za priznanje, za rešavanje problema itd. Kada nas počnu poštovati onda ćemo da radimo na demokratizaciji. Ovo što je napravljeno u Skup-

⁵³ Vidi govore Džona Mejdžora, Lorensa Iglbergera i Klauša Kinkela na Londonskoj konferenciji u ovom tomu, str.

⁵⁴ Vojske Jugoslavije

štini, to nije važno. U Italiji to rade svake nedelje. Ali, za nas je to postalo toliko važno. Mi smo pod „mikroskopom“. Zato je 17 zemalja zvalo i pitalo šta se dešava. Zato smo napravili toliku buku u celom svetu, jer se misli da je to bitka između ljudi koji hoće mir i onih koji hoće rat na Balkanu. Oni sada već u Americi rešavaju: „ako pobedi Panić sa njegovom mirovnom konferencijom, ili ako izgubi, ovo ćemo da uradimo, ili ovo ćemo da uradimo“. Ja sam siguran da to sada rade. Moramo razgovarati u našoj Skupštini malo drukčije. Dokazaću da nisam totalni Srbin, priznaću da sam napravio grešku što sam ih ismejao. prošli put. Da sam imao vremena da razgovaram s Božovićem, to ne bih uradio.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Nije on bio mnogo ljubazniji od tebe prema svojoj Skupštini.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ja sam joj obećao da ću biti sledeći put, kao ti (obraća se Milanu Paniću) prošli put u Skupštini. (Smeh).

MILAN PANIĆ: Mislim da je to bila pogreška. Mi moramo da pravimo konstruktivne kritike i konstruktivne diskusije s njima. Ja sam spreman da sednem sa Šešeljem⁵⁵ i da mu objasnim da je važno za njega, da je važno za državu, da je važno za Skupštinu, da je važno za sve građane da se stil koji imamo u Skupštini promeni, i da dobijemo respekt, poštovanje kao državnici i kao rukovodstvo i kao političke vodje, a ne da izgledamo kao „piljari“. Ja ću s njim da razgovaram o tome i obećavam da ću tu da pomognem, neće biti više ismevanja; drugačiji ću način imati. Skinućemo tu tenziju.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Treba to raditi na kulturni način. Ne treba očekivati da Skupština bude nekonstruktivna i nekulturna.

MILAN PANIĆ: Da. Ali, važna je Vaša partija i Šešeljeva.

⁵⁵ Vojislav Šešelj (1954), osnivač i lider Srpske radikalne stranke

MILO ĐUKANOVIĆ: Prvo, tačno je da se moramo i nadam se da sve više hoćemo navikavati na situaciju postavljanja pitanja povjerenja Vladi u Parlamentu, kao što se radi u jednom i drugom republičkom parlamentu, ili u svim parlamentima svijeta. Toga će sve više biti nezavisno, čak, i od stavova klubova poslanika, jer to pravo da postavlja pitanje poverenja imaju i grupe poslanika. Takođe, drugo je tačno da nama takva inicijativa, ili preciznije rečeno posledice koje bi mogle proizaći iz te inicijative u ovom trenutku može značiti krupnu štetu. Zašto to mislim? Nakon jedne satanizacije Jugoslavije, prije svega, medijske, mi smo ocijenili da smo u Londonu iskoračili naprijed. Umjesto da sada na talasu tog rezultata pokušamo svoju poziciju u međunarodnoj javnosti poboljšati, dodatno učvrstiti taj kapital koji smo stvorili i ići ka tom rezultatu koji će značiti skidanje sankcija sa Jugoslavije, sa kojima dugo ne možemo normalno opstajati, sada se pokreće jedna inicijativa od strane značajnog broja politički odgovornih ljudi u Parlamentu, za koje nijesam siguran da su sa puno opreza promislili prije nego što su pokrenuli takvu inicijativu. Ja držim da je svaki od tih ljudi gotovo jednako odgovoran kao svako od nas ovdje. To su savezni poslanici!

U tom smislu, želim da prokomentarišem moj stav o odnosu Crne Gore prema ovom pitanju, iako to može zvučati pretenciozno, da ja tumačim ili prognoziram nekakav stav Crne Gore oko tog pitanja. Moj lični stav je kao i stav moje Partije, ne iz discipline, nego što intimno tako mislim. Takav je i stav Vlade kojoj predsjedavam. Ali, mislim da je to dominantno raspoloženje u Crnoj Gori i da je gospodin general u pravu kada kaže da tamo dominira čudjenje takvoj inicijativi i spremnost da se Saveznoj vladi u ovom trenutku da podrška da nastavi da radi.⁵⁶ Suprotan ishod nezahvalno je

⁵⁶ Milan Panić je uspeo da ostvari specijalan odnos sa crnogorskim rukovodstvom, čije motive za podršku saveznoj vladi obajašnjava Momir Bulatović: „Socijalisti i radikali iz Srbije pokrenuli su inicijativu za smjenu Milana Panića, odnosno izglasavanja nepovjerenja njevoj Vladi. Predsjednik SRJ se držao distancirano, ali je pokazivao da, ipak, podržava Panića, govoreći da naša zemlja ne može sama i protiv cijelog svijeta. Ključ za opstanak Vlade bio je u rukama DPS. Mi smo odlučili da

prognozirati. Ja, zaista, ne bih stvari do te mjere dramatisovao. Mi smo već i kod kršenja ovog ustavnog pravila imali inicijativa od manji i ekstremnijih grupa da je to već razlog narušavanja naše ravnopravnosti, pa bi sada zbog toga trebalo ugroziti državu itd. Mi mislimo da je naša zajednička država nešto što je dublje, što je istorijski trajnije itd. i da ne počiva na bilo kom pojedincu, pa ni na korišćenju prava Crne Gore da ima svog predsednika Vlade ili predsjednika države, kao što ne može počivati ni na bilo kom pojedincu koji se trenutno nadje na određenoj funkciji.

Mislimo da je to pitanje složeno, duboko. Mi samo vidimo prvu ravan – da bi, možda, trebalo zbog određenih propusta promijeniti vladu, a ne vidimo drugu ravan, kako ćemo formirati novu vladu, ko će se prihvatiti tog posla u vreme najavljenih izbora, kakve će to posledice imati sa stanovišta nekih pozitivnih trendova koji su pokrenuti u Londonu itd.

Mislim da Vlada treba da nastavi da radi na tragu nekih aktivnosti koja je već pokrenula. Mislim da 'se iz svega ovoga može izvući, čak, i nešto pozitivno. Može se jednom pametnom raspravom sutra u Parlamentu pokazati demokratičnost tog Parlamenta, gde bi se normalno, kulturno, civilizovano razgovaralo o jednoj inicijativi za koju – makara to pokazuje naša razmjena mišljenja se može reći da će se završiti na način što će se vladi dati povjerenje da nastavi dalje da radi. Drugo, mislim da bismo mogli sada sa pametnom medijskom ofanzivom eksploatisati činjenicu zabrinutosti svijeta za sudbinu našeg predsjednika Vlade, čime se implicite priznaje Jugoslavija i njeni savezni organi. Tu bismo mogli da napravimo neki dodatni kapital. Ja ću sugerisati u tom pravcu poslanicima iz moje stranke da sutra nešto progovore na sjednici Parlamenta, da se uputi sugestija Saveznoj vladi da se sa više angažovanja okrene unutrašnjim ekonomskim problemima države. Veoma respektujem diplomatsku aktivnost koju je predsjednik Vlade imao i cijenim da to jeste neki prioritet, ali pored njega postoje članovi

je za Panićevu smjenu rano. Nismo dozvoljavali da dođe do glasanja.“, Momir Bula-
tović, Pravila ćutanja, Zograf, Niš 2005, 91.

Vlade za koje vjerujem da su za ovih četrdesetak i više dana morali sa više angažmana da se okrenu unutrašnjim ekonomskim problemima Jugoslavije i da u tom pravcu treba kanalisati jedan od zaključaka, ako Parlament bude sa tim saglasan na sutrašnjoj raspravi. Hvala!

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Mislim da bi i Milan trebalo s tim da bude saglasan, da se više stvari okrenu ka ekonomiji.⁵⁷

MOMIR BULATOVIĆ: Dok se taj sistem ne uhoda, možemo veoma brzo da dodjemo u situaciju da je, recimo, cijena hljeba u Republici Crnoj Gori dvostruko veća od cijene hljeba u Republici Srbiji.

⁵⁷ Izgleda da je usled podrške Ćosića, vojske i crnogorskog rukovodstva Milanu Paniću Milošević promenio plan da ga po svaku cenu smeni, i da je u skladu sa time uticao na poslaničku grupu SPS-a: „Pre zasedanja Savezne skupštine održan je sastanak naše Poslaničke grupe. Pred Saveznom skupštinom miting opozicije. Protestuju što je stavljeno na dnevni red izglasavanje nepoverenja Milanu Paniću. (...) Nastala je potpuna konfuzija. Jedan broj poslanika govorio je da ga nije trebalo ni birati, posredno kritikujući našu Partiju, a drugi, da bi smenivanje izazvalo ogromne unutrašnje i međunarodne teškoce i da je neprihvatljivo tako nepromišljeno i brzopleto ponašanje. (...) Izglasavanje sa naše strane, uz pomoć radikala, nepoverenja Vladi, moglo je značiti i raskid koalicije sa crnogorskim socijalistima, što bi bilo krajnje opasna srpska majorizacija u ovom poslanikom domu Savezne skupštine. Miloševića to nije mogo uznemiravalo. Naši poslanici su bili relativno pasivni. Oni koji su govorili, bili su kritični prema Vadi, a ostali su ćutali i pratili šta se zbiva. Kada sam ocenio da je definitivno nemoguće sakupiti dovoljno glasova za obaranje vlade, jer u svi izuzev radikala i dela naših poslaka bili protiv, javio sam se za reč. Izožio sam vladu žestokoj kritici, argumentovano, tačku po tačku. Tako da je sve ličilo da idemo na obaranje, da bih na kraju rekao da smo mi kao Socijalistička partija odgovorni za rad Vlade, da je kritikujemo da bi se popravila a ne da bismo je smenjivali, ali da ćemo je smeniti ako se ne popravi. Zatražio sam od Milana Panića da izađe na govornicu i da obeća da će ispraviti greške na koje mu je ukazano, a da ćemo mi, ako to prihvata, ovoga puta zadržati poverenje. (...) Milan Panić je izašao na govornicu i obećao da će Vlada sve izložene kritike vrlo ozbiljno i odogovrno razmotriti i da će ukloniti sve slabosti koje su se u njenom dosadašnjem radu ispoljile. Formalno je uradio ono što sam tražio. Međutim, niti će on korigovati svoju politiku, niti ćemo mu mi zadržati poverenje, to je jasno. Samo što moramo da sačekamo sazrevanje situacije. Borisav Jović, *Knjiga o Miloševiću*, Nikola Pašić, Beograd 2001, 100–101.

To je sa nesagledivim implikacijama. To moramo uzeti kao jedan od prioriteta naše Savezne vlade, da uzme ingerencije koje ima po Ustavu.

MILAN PANIĆ: Mislim da vam dao otvoreno i iskreno mišljenje o situaciji Jugoslaviji, kako sam je ja video na dan kada ste me izabrali. Ja sam kazao da su naši problemi internacionalni. Naši problemi su bili bombardovanje Beograda, verovali ili ne!⁵⁸ Ja sam to kazao – 80 odsto vremena ću da utrošim za internacionalnu scenu. Londonska konferencija je rezultat toga. Ja sam jednom s Božovićem razgovarao i rekao: „Pravi odluke kakve god hoćeš, ja sam siguran da će biti više boljih, nego lošijih. Nisam siguran da su sve dobre, ali pravi odluke ekonomske koje god hoćeš, što se mene tiče; samo, pravi odluke da imamo neku ekonomsku kontrolu. Ja sam mislio da ste radili i vi to u Crnoj Gori. To treba tako dok se ne stabilizujemo politički i internacionalno, da sprečimo bombardovanje i rat koji bi bio tragedija za naš narod. To je bila moja odluka. Ja sam to napravio otvoreno i vama sam to rekao. Najveći ekonomski problem su sankcije. Sada pripremam idući internacionalni napad. Nije više u pitanju priznavanje i te stvari, sada su sankcije u pitanju. Sada opet idućih 45 dana moram raditi na sankcijama. Treba da nadjem tri-četiri države koje će podržavati skidanje sankcija. Ja već imam neke države za to. Sada radimo puno vreme. Moja pozicija je bila da se nećemo boriti protiv sankcija – dali ste sankcije i kazali ste da stu to razlozi. Ja ću da sklonim razloge, a vi sklonite sankcije. Mislim da smo mi puno razloga sklonili. Ekonomski uspeh ove države je u tome da skinem sankcije. To je važnije da radim nego da utvrđujem cenu hleba. Ako se vi ne slažete s tim, onda ću ja s vama poći na njive i orati. Mi moramo da se složimo. Nije toliko važno šta ja radim, važno je da vi razumete da je moje mišljenje da su sankcije najveći ekonomski problem ove zemlje.

DOBRICA ĆOSIĆ: To razumemo!

⁵⁸ Vojna intervencija radi prekida sukoba u Bosni i Hercegovini je sporadično pominjana tokom leta, a sve učestalije od početka avgusta.

MILAN PANIĆ: Ako to razumemo, šta onda premijer treba da radi?

DOBRICA ĆOSIĆ: Ali, ima mnogo poslova!

MILAN PANIĆ: To će uzeti totalno moju koncentraciju. Možda ću uspjeti da skinem sankcije za dva ili tri meseca. Možda! Ja sam stalno Toši govorio – molim te, nemoj da me mešaš u lokalne probleme, jer neću uspjeti u Londonu ako to radim. Ja sam posetio sve te zemlje, ne zato da bih napravio turu oko sveta, nego što sam hteo da ih priprelim za Londonsku konferenciju. Sada razumem bolje kako svet radi. Mi smo imali totalan uspeh sa Turcima i onaj dođe i predlaže vojnu agresiju.⁵⁹ Ali, Mejdžor znamo kakav je bio, pa se promenio. Ja više volim što se Mejdžor promenio i prišao na našu stranu, a da „izgubim“ Turke sasvim, jer je Britanija važnija. Mislim da ćete morati da se složite sa mnom da su naš problem sankcije. Ako su sankcije naš problem, moj talenat treba da se upotrebi za sklanjanje sankcija. Božović, Bulatović i ostali moraju da rešavaju unutrašnje probleme. Ja ću da pomognem kada god mogu.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Nije u tome problem. Problem je što je veliki deo nadležnosti u ključnim politikama na nivou savezne države, što je logično. Ali, mi moramo da živimo dok se ne ukinu sankcije. Vrlo je važno da funkcionišu osnovne funkcije makropolitika savezne države i u periodu do ukidanja sankcija. Za ova dva meseca ti resori čak gube mnogo vremena oko nesporazuma. Slažem se da je centralno pitanje ukidanje sankcija, ali moramo jedinstavno da funkcionišemo do tog vremena

MILAN PANIĆ: Ja ću nekog u Saveznoj vladi zadužiti da počne da radi direktno na tome. Ako hoćete da ja radim na tome sa vama, to je gubitak mog talenta. Moj talenat je da skinem sankcije. Mi ovde nemamo nikoga ko može to da radi, a imamo ljudi koji mogu da pomognu u ekonomskim lokalnim. problemima.

⁵⁹ Hikmet Cetin (1937), turski ministar spoljnih poslova (1991–1994) i predstavnik na Londonskoj konferenciji, na kojoj je održa veoma oštar govor, videti str.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Milane, nije stvar u dodatnoj pameti da se pomogne! Jednostavno, savezni aparat i dva republička moraju da se „uvežu“ da se to koordinira oko glavnih makroekonomskih poluga – monetarne, fiskalne, odnosa sa inostranstvom, trgovine itd.

MILAN PANIĆ: Gospodine Miloševiću, oni svi čekaju od mene, kao da sam Isus Hrist koji treba da kažem: „to treba da se uradi“ i oni da urade. Oni suviše čekaju na mene u Vladi.

ŽIVOTA PANIĆ: Novi ministri treba da dođu!

MILAN PANIĆ: Možda treba neki novi ministar. Mislim da je vrlo važna stvar da razumete moju poziciju da mislim da treba da radim sa sankcijama i to ću raditi. Ja ću u Vladi izabrati one koji moraju da počnu da rade s vama. Da li su dobri ili ne, to je ono što imamo, i to ćete dobiti.⁶⁰

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Podržavam to i mislim da premijer treba da se koncentriše na spoljnu politiku. Jasno je da će i dalje 80 odsto vremena morati da provodi na tome. Nisu u pitanju samo sankcije. Mi sada imamo neposrednu opasnost da nas izbace iz UN.⁶¹ Tu premijer mora da učini nešto, da ode u Njujork. Jer, ako nas izbace odatle, automatski sledi čitav niz stvari u Međunarod-

⁶⁰ Panić se zaista upustio u rekonstrukciju savezne vlade narednih dana, ali nije odabrao kadrove po meri Socijalističke partije Srbije. Nakon ostavke Vladislava Jovanovića, na mesto ministra inostranih poslova doveo je Iliju Đukića, profesionalnog diplomatu. Imenovao je Tibora Varadija za ministra pravde i Momčila Grubača za ministra za ljudska prava, a u vladu je uveo i Dragana Jovanovića, nedavno smenjenog direktora Službe državnog knjigovodstva kojeg je smenio Radoman Božović. „U vladi uglavnom eksperti“, *Politika* 15.septembar 1992, 7

⁶¹ Ministri inostranih poslova Evropske zajednice su na savetovanju u Hefildu 12.septembra predložili da se SRJ isključi iz Ujedinjenih nacija, pa su predstavnici EZ u Savetu bezbednosti poreknuli inicijativu za uskraćivanje glasačkog prava Jugoslaviji na otvaranju 47. zasedanja Generalne skupštine 15.septembra. Stejt Dipartment SAD se saglasio sa ovom inicijativom. Hronologija, 111.

Pitanje jugoslovenskog članstva u Ujedinjenim nacijama biće predmet narednog sastanka Saveta, str.

nom monetarnom fondu itd. Slažem se da mora da zažudi potpredsednike Vlade – to su sposobni ljudi; možda da doda trećeg potpredsednika za zakonodavstvo, jer je i bilo predviđeno tri potpredsednika, da se popuni Vlada i da se ovlaste potpredsednici da vode unutrašnju ekonomsku politiku dok je na putu. Slažem se s ovim što je Đukanović rekao. Celu debatu na Skupštini treba iskoristiti da se to na kraju tako završi da to bude plus, u smislu da je to demokratski Parlament, da je to normalno, da se to kod nas kulturno završava i da to nikakvo čudo nije, iako se može reći, u međusobnoj kritici, da je bio red da poslanici sačekaju izveštaj Delegacije pre nego što formiraju neko mišljenje o odgovornosti ili neodgovornosti Vlade.

DOBRICA ĆOSIĆ: Hvala. Da li ima neko nešto pod Razno?

ŽIVOTA PANIĆ: Vojska više ne može da živi na kreditima. Mi se zadužujemo da primimo platu, zadužujemo se da plaćamo ovo ili ono. Dužni smo privredi „kao Grčka“. Molim da se to pitanje razmotri i da se pare daju vojsci. Da li će se pare štampati ili ne, to treba videti! Ili, da raspustimo vojsku!

MILAN PANIĆ Generale Paniću, to je zbilja stvar naše Vlade. Vaš problem je problem naše Vlade, koji sam ja trebalo da rešim. Slažem se da nisam rešio. Ako me pitate zašto ga nisam rešio, reći ću da ga nisam rešio, jer sam 80% u avionu i jurim kroz ceo svet. Mislim da taj problem mora da se reši pre nego što napravim idući let, makar gde. Ja ću se naći s Vama i našim ministrom finansija, i sa guvernerom. To moramo rešiti ove nedelje vaš problem.

DOBRICA ĆOSIĆ: Da li još ko želi reč? (Ne želi). Zaključujem sednicu.

(Sednica zaključena u 20,05 sati)

СМАЊЕН ПРИТИСАК НА САВЕЗНУ ВЛАДУ

Подршка Панићу јача од критике

Добрица Ћосић изрази незадовољство због одлуке да се постави питање поверења влади. – Замерка СПС-у и СРС-у, а захвалност ДПС-у. – Најуже руководство социјалиста Србије позвало своје представнике у савезном парламенту да не ускрате поверење влади. – Очекује се да поверење премијеру и његовом кабинету неће бити доведено у питање

Политички догађај који је узбуђено и досађујући светску јавност – покренуће иницијативе о неповерењу председнику владе СРЈ Милану Панићу – јуче је доживео обрт.

Извршни одбор Социјалистичке

бор, додуше, сматра да је добронамерна и аргументована критика владе потребна, али ако ова критика буде прихваћена, у том случају се „препоручује посланицима СПС да не ускрате поверење влади“.

Добрица Ћосић

партије Србије, чији посланици су и покренули овај предлог, препоручио је својим представницима у парламенту „да не ускрате поверење савезној влади“. Извршни од-

Милан Панић

бор, такође препоручио јуче је посланицима клубова СПС и СРС упутио Добрица Ћосић. Председник СРЈ је затражио да се иницијатива о неповерењу преиспита, изража-

вајући своје „незадовољство због одлуке да се постави питање поверења влади, јер би то изазвало несagleдне последице“. Ћосић је, како је саопштен, изразио захвалност Демократској партији социјалиста, владајућој партији у Црној Гори, због конструктивног stava према савезној влади.

На основу ова два саопштења реално је очекивати да ће Скупштина у петак водити расправу о раду владе, али и да ће препоруке бити прихваћене, па да се посланици о поверењу Милану Панићу неће ни изјашњавати.

Тако се растрострањене претпоставке, које је саопштио и сам премијер у вези објављеном интервјуу „Политика“, остварују: Панић остаје на челу савезне владе, а иницијатива о гласању о неповерењу биће вероватно убрзо заборављена.

Б. Радовић

ИЗЈАВА ПРЕДСЕДНИКА СПС

Јовић негира тврдње да је покрено рушење савезне владе

„То није учинио ни Милошевић, нити смо о томе имали став и тек ћемо га заузети на основу овога што се десило“

Председник Главног одбора Социјалистичке партије Србије Борисав Јовић оповргао је јуче тврдње изнете у неким средствима јавног информисања да је он покренуо иницијативу за „рушење савезне владе“ и да је то учинио без знања председника Србије Слободана Милошевића.

У изјави Тањугу Јовић напомиње да је „иницијативу за изгласавање неповерења влади покренула група народних посланика самоницијативно“.

Он је прецизирао: „На састанку клуба посланика, где је то учинио, моја интервенција је била у том смислу да Социјалистичка партија нема став о једној таквој иницијативи и да ће га заузети пре него што буде заседање парламента, али да се не могу супротстављати огромној већини посланика која жели да такву иницијативу покрене“.

ПИСМО ПРЕДСЕДНИКА СРЈ ПОСЛАНИЦИМА САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ

Ћосић позвао социјалисте и радикале да подрже Панића

Изгласавањем неповерења савезној влади и премијеру озбиљно бисмо угрозили постигнуте резултате у Лондону. – Председник Панић је СРЈ вратио на међународну политичку сцену

Председник СР Југославије Добрица Ћосић затражио је јуче од посланика социјалиста и радикала да преиспитају своју иницијативу да се у савезном парламенту расправља о неповерењу премијеру Милану Панићу и његовој влади.

Председник Ћосић је у писмима посланицима клубовима ових странака изразио незадовољство због

одлуке да се постави питање поверења влади јер би, како се наводи, то изазвало несagleдне последице. Ћосић оцењује тај корак као недомисљен и политички штетан.

Ћосићеве писмо посланицима клубова Социјалистичке партије Србије и Српске радикалне странке у Скупштини СР Југославије гласи:

„Одговорност, која се садржи у мојој дужности, даје ми слободу и право да вам се обратим овим писмом.“

Вашу одлуку, да у овим данима

“DVA JARCA NA BRVNU”
DNEVNIČKE ZABELEŠKE PREDSEDNIKA SRJ
Dobrica Ćosić, Piščevi zapisi 143-155

11. SEPTEMBAR 1992: Primio sam Sajrusa Vensa, predstavnika Saveta bezbednosti i lorda Dejvida Ovena, koji predstavlja Evropsku zajednicu, a zamenio je lorda Karingtona na posredničkoj funkciji Međunarodne konferencije o Jugoslajiji (...) Panić i ja sa saradnicima dugo i ozbiljno smo razgovarali s Vensom i Ovenom o prekidu građanskog rata u Bosni i rešenju bosanske krize. Amerikanac Vens i Englez Oven su iskusne diplomate s jasnim ciljem: mir u Bosni po svaku cenu. Za mir sam i ja, ali i za poštovanje osnovnih nacionalnih prava srpskog naroda, čime se ne ugrožavaju prava Muslimana i Hrvata. Oven i Vens, „međunarodni posrednici“ s veštinama inteligentnih političara, favorizuju Muslimane i oslobađaju Hrvate odgovornosti za rat. Jednostavno ignorišu moje dokaze o hrvatskoj odgovornosti za započinjanje rata protiv Srba. Kao da im je zabranjeno da govore o Hrvatima. Načelno smo se dogovorili o demilitarizaciji Prevlake. Ne verujem da će se mir u Bosni postići zadovoljavanjem osnovnih srpskih prava i interesa. Vens je načelniji i mekši, Oven je borbeniji i lukaviji. Panić je samouveren, agresivan i nestrpljiv; on je bezuslovni mirotvorac. Ponudio im je priznanja otepljenih republika i strane posmatrača na granici s Bosnom. Panić veruje da bi nas to oslobodilo sankcija. Nisam sklon Panićevom optimizmu kojim penušići svaki njegov politički govor. Nastojao sam tolerancijom da odbranim svoj funkcijski autoritet i sačuvam pregovaračku poziciju SR Jugoslavije. Valjda sam Vensa i Ovena uverio da sam iskren pobornik mira. A zar u to treba nekog ubeđivati? Treba! Svet dubi na glavi i mora se dokazivati identitet. A možda i mi dubimo na glavi. Milan Panić kao predsednik vlade, priredio je u Belom dvoru svečani ručak u čast Vensa i Ovena. I tim ručkom u lepoj trpezariji kneza Pavla „dečak s Voždovca“, „mali srpski emigrant“, kako sebe u šali naziva, iz Titovog komunizma pobjegao je u Ameriku s dvesta dolara i postao milioner, a korišćenjem Belog dvora, u kojem se ponaša kao

gazda, dokazuje svoj emigrantski trijumfalizam: on je jedini srpski i jugoslovenski emigrant iz „Titove diktature“ koji se vraća u otadžbinu kao predsednik vlade. Svojim ponašanjem deluje samouvereno i pobednički. U njegovoj radosti ima i neke spontane oholosti.

12. SEPTEMBAR 1992: Milošević nastavlja da ruši Panića. Naredio je Vladislavu Jovanoviću, ministru spoljnih poslova, da podnese ostavku, s obrazloženjem da se ne slaže sa spoljnom politikom savezne vlade i predsednika Panića, koja je „suprotna interesima srpskog naroda“. Nije velika šteta. Jovanović je inteligentan i obrazovan diplomata, ali je pod odlučujućim uticajem Miloševića i njegove stranke. Za ministra spoljnih poslova izabrali smo Iliju Đukića, ambasadora u kini. Tvrde mi da je sposoban i iskusen diplomata. Na mene je u prvom razgovoru ostavio utisak razboritog čoveka.

Amerika nastavlja neprijateljsku politiku prema SR Jugoslaviji, odnosno prema srpskom narodu. Juče nam je ukinula statua povlašćene nacije (...) Panićeva izjava da je SR Jugoslavija podnela zahtev za prijem u članstvo Ujedinjenih nacija i da je spremna da se odrekne fiktivnog, nepriznatog kontinuiteta, izazvala je odlučan otpor srpske vlade u bebog predsednika Božovića.

14. SEPTEMBAR 1992. Ovde imam vremena da se osvrnem za sobom: šta sam uradio za sto dana na dužnosti koju vršim? I šta treba da radim u narednim danima? Nisam učinio veću političku grešku od one koja se nalazi u samom mom polazištu, a to je neusklađenost sopstvenih moći sa objektivnim mogućnostima, unutrašnjim i spoljnim. Malo mogu da uradim na promeni poretka i državne politike. Potcenio sam prepreke. Osobito sam potcenio ideološke razlike koje postaju između Miloševića i mene; između mojih shvatanja savezne države i Bulatovićevih i crnogorskih shvatanja. „Državni vrh“ Savezne Republike Jugoslavije – Panić, Bulatović, Milošević i ja – vrlo je heterogen i antagonizovan. Saglasnost se ne postiže, saraduje se s naporom. Ciljevi su nam različiti. Patriotizam, kao pretpostavka našeg delovanja, nije dovoljan da se zasnuje nova, demokratska država, a i vodi jedinstvena i uspešna politika u ovako teškom polo-

žaju. Milošević je autokrata od glave do pete. Panić je biznismen od glave do pete, hoće uspeh koji će ga i u Americi proslaviti; Bulatović je titovski Crnogorac, modernije i liberalnije varijante; ja sam neizlečivi pisac. Milošević istrajava u samovoljnoj politici. Panić ne shvata prirodu i dubinu međunacionalnih antagonizama na tlu Jugoslavije i ne pristaje na politiku kao „veštinu mogućeg“, a iskreno želi dobro novoj državi i srpskom narodu; Bulatoviću je cilj da sačuva crnogorsku državu i svoju vlast; ja sam reformator bez moći da sprovedem reforme... Nalazim se između čekića i nakovnja: Miloševića i Panića. To su sada dva jarca na brvnu. Obojica su uporni da jedan drugog sruše.

Milošević je lukav čovek, koji se svim sredstvima bori da ostane na vlasti. Panić je spontan, otvoren čovek, „biznismenski“ pragmatičan, i ne uvažava nikakve domaće uslovnosti, što veoma ugrožava njegovu misiju; vrlo je podložan spoljnim činiocima, za šta ima racionalne razloge. S Panićem lakše saradujem; on drži reč i spreman je da me poslušna, ako ga ubedim. Panića moram ubediti da se odrekne svog američkog „tima“ u kabinetu i da se u većoj meri podredi državnim uslovnostima, parlamentu i kolektivnim odlukama. S Miloševićem od Londona ne razgovaram. Ljut je što sam saglasan s Panićem da opšti interes nalaže da se povuče s predsedničkog položaja. Po svemu sudeći, on nije očekivao ni moju, ni Panićeve nepokornost. Ali ni mi nismo očekivali toliko njegovo vlastoljublje i nespremnost da radi na demokratizaciji države.

Moraću da se borim da se do zime sprovedu demokratski izbori i učinim sve da se Milošević povuče sa funkcije i oslobodi Srbiju „boljševičke hipoteke“, koja je motivisala odnos Evrope i Amerike prema Srbiji i za javno mnjenje prikrila prave ciljeve njihove politike prema Srbiji. Najteži problem naše državne politike su Srbi u Bosni i Hrvatskoj. Mora se drukčije s njima i za njih. Maksimalistički ciljevi se moraju zameniti realističkim, ostvarljivim. Treba primorati Karađžića i Mladića na odbrambenu vojnu i kompromisnu političku strategiju u Bosni i na neodložan prestanak bombardovanja Sarajeva zbog muslimanskih provokacija i njihovih bombardovanja srpskih delova Sarajeva. Kninske Srbe treba ubediti da se vrata na Raškovi-

ćevu političku koncepciju autonomije. (...) Međutim, naš položaj u svetu toliko je bezizgledan da ne možemo ozbeći delmu: žrtvovati deo srpskog naroda da bi se sačuvala matica, ili prihvatiti rizik daljeg otpora i trpeti sankcije i izoalciju. Dokle? Mračni su nam horizonti.

15. SEPTEMBAR 1992: Panićevo nastojanje da smeni Miloševića izazvao je kod Miloševića žestok otpor. Tog čoveka, sada bez imalo kolebanja, vidim kao opasnog vlastoljupca. Obaveštavaju me da sprema zaveru i puč, preti da će i neke generale pohapsiti, jer on ima više policajaca nego što Vojska Jugoslavije ima vojnika. To mi je u jednoj prepirci i rekao: „Vi imate vojsku, ja imam policiju.“ Taj despot neće s vlasti. On, kako kaže Momir Bulatović, ima psihologiju čoveka „vučje jame“; on je spreman da upropasti Srbiju da bi saču- vao vlast. On više voli sebe i vlast od Srbije i Crne Gore. Znao sam da je samovoljnik i vlastodržac; ali nisam ni slutio da je toliko bes- krupulozan. I nisam ni slutio da je, zaista, politički lažov. Zapadnjaci su u pravu kad tvrde da ih je blefirao i lagao. Po toj sklonosti da ble- fira, blizak mu je, na svoj način i Radovan Karadžić. Očigledno je - to su pravi političari.

Bulatović i Đukanović, koji su me danas posetili u Njivicama, veoma su zabrinuti zbog našeg stanja i naših međusobnih odnosa. Posle današnjeg razgovora s njima na terasi vile, ostao sam sasvim nespokojan. Bosna – Milošević – Panić, opozicija, nekonstruktivna i nazadna u većinskom delu... Kako išta značajno i ozbiljno može da se učini u ovoj zemlji? A ovi mladi i inteligentni Crnogorci od mene očekuju mnogo više no što mogu da učinim. Svi od mene očekuju više no što mogu da uradim. Kako bez političke partije i većine u parlamentu?

16.SEPTEMBAR 1992: Javlja mi Milorad Vučelić da je Panić u Moskvi izjavio da će sutra vlada na sednici doneti odluku da se SRJ Jugoslavija odrče kontinuiteta i da će kao nova država tražiti učla- njenje u Ujedinjene nacije. Vučelić, uplašen da se time poništavaju svi dosadašnji politički naponi za očuvanje državnog kontinuiteta, zah- teva od mene, po Miloševićevom nalogu, da sprečim vladu da donese

takvu odlulu. Rekao sam mu da treba proceniti u kom slučaju se manje gubi. Mi nismo u situaciji da biramo između dobra i zla, nego između manjeg i većeg zla. Ali oba zla su u mraku i mi ih ne vidimo. Mi znamo da psotoje i kockarski se odlučujemo za levu ili desu zatvorenu šaku. Ovom Panićevom izjavom naše stanje se dodatno komplikuje. Milošević će dobiti argument da sruši Panića. Srbija će se ponovo oopasno uskomešati, a spoljni pritisci će se pojačati. Takvi, mi se nećemo osloboditi sankcija i izolacije (...).

Noćas u 11 sati javio mi se Sveta s predlogom da zakažem sednicu Državnog saveta na kojoj će se raspravljati o Panićevoj izjavi u Moskvi (...) Zakazao sam sednicu Saveta. Sutra iz Tivta letim u Beograd s Bulatovićem i Đukanovićem. Savet će sigurno biti protiv Panićevog stava. On je, panićevski, najkrupniju spoljnopolitiku odluku doneo sam. Tako je i Broz sam donosio odluke (...) Ako sutra Panić podnese ostavku sleduju nam nove sankcije Ako pođemo za njim – rizik je ogroman. Milošević i Božović će biti protiv, a njih će slediti najveći deo srpske i crnogorske javnosti. Sutra se donosi odluka koja može biti presudna za budućnost Srbije i Crne Gore, jer o našoj budućnosti oduičuje strani faktor, velike sile, a mi se sutra pema njemu određujemo. Od svih nas to Milan Panić najbolje razume. Evropa nas je odbacila. Velika Britanija, Francuska i Rusija su nas žrtvovala, onako kako sup red Drugi svetski rat žrtvovala Čehoslovačku. Poljsku, Norvešku. Amerika nas je prodala Arapima i Muslimanima za petrolej i svoju strategiju na Balkanu. Nemačka ubedljivo dobija Drugi svetski rat. Poraženi i sami – kako da ne kapituliramo? Putujem au Beograd na sednicu Državnog saveta sa svešću da ne mogu da utičem na promenu sudbine srpskog naroda. I kad bih izdao svoja načela, sumnjam da bih uspeo.

02943852

PRESEDNIK SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

STROGO POVERLJIVO

STENOGRAFSKE BELEŠKE
sa sednice
SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA O DRŽAVNOJ POLITICI

- održane 17. septembra 1992. godine -

B e o g r a d

STENOGRAFSKE BELEŠKE
sa treće sednice
SAVETA ZA USAGLAŠAVANJE STAVOVA
O DRŽAVNOJ POLITICI

održane 17. septembra 1992. godine, sa početkom u 13.10 č.

Prisustvovali su: akademik Dobrica Ćosić, predsednik Savezne Republike Jugoslavije i predsednik Saveta za usa-glašavanje stavova o državnoj politici; Milan Panić, predsednik Savezne vlade; Ilija Đukić, savezni ministar za inostrane poslove; Pavle Bulatović, savezni ministar za unutrašnje poslove; general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; Slobodan Milošević, predsednik Republike Srbije; Momir Bulatović, predsednik Predsedništva Republike Crne Gore; Radoman Božović, predsednik Vlade Republike Srbije; Milo Đukanović, predsednik Vlade Republike Crne Gore i Svetozar Stojanović, specijalni savetnik Predsednika SRJ – članovi saveta; dr Miodrag Mitić, generalni sekretar Predsednika SRJ; Teodor Olić, savetnik predsednika Vlade SRJ i Kosta Mihajlović.

DOBRICA ĆOSIĆ: Predlažem da danas razgovaramo o

PITANJU ČLANSTVA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
U UJEDINJENIM NACIJAMA

Imamo tri polazne pozicije: (1) zahtev za isključenje Jugoslavije iz Ujedinjenih nacija, odnosno, za nepriznavanje kontinuiteta;¹ (2) izjavu Milana Panića, predsednika Savezne vlade u Moskvi; i (3) izjavu Vlade Republike Srbije o oba stava. Molim, najpre, predsednika Vlade da iznese svoj stav i da obrazloži svoju jučerašnju izjavu.²

¹ Nakon niza međunarodnih priznanja, Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina su primljene u Ujedinjene nacije 22.maja 1992. Insistirajući na državno-pravnom kontinuitetu sa SFRJ, Srbija i Crna Gora su istovremeno osnovale novu federativnu državu, Saveznu republiku Jugoslaviju i nisu tražile prijem u međunarodne organizacije, držeći se teorije o kontinuitetu sa SFRJ. Međutim, mišljenima 8, 9 i 10 Arbitražne komisije sa početka jula 1992 konstatovano je da, budući da SFRJ više ne postoji, Savezna republika Jugoslavija nema pravo na automatsko priznavanje i pravni kontinuitet. Up. Duško Dimitrijević, Sukcesija članstva u Ujedinjenim nacijama – slučaj Jugoslavije, Međunarodni pregled 2007–1, 71–100. Na tom tragu, ministri inostranih poslova Evropske zajednice su na savetovanju u Hetfeldu 12.septembra predložili da se SRJ isključi iz Ujedinjenih nacija, pa su predstavnici EZ u Savezu bezbednosti poreknuli inicijativu za uskraćivanje glasačkog prava Jugoslaviji na otvaranju 47. zasedanja Generalne skupštine 15.septembra. Stejt Dipartment SAD se saglasio sa ovom inicijativom, te je stvoren nacrt rezolucije kojim „Savet bezbednosti preporučuje Generalnoj skupštini da odbaci zahtev Savezne Republike Jugoslavije da nastavi automatski članstvo bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama i da odlučuje“ – to je Generalna skupština – „da Saveznoj Republici Jugoslaviji ne može dozvoliti da učestvuje u radu tela Ujedinjenih nacija.“ S. Kovačević, P. Dajić, *Hronologija jugoslovenske krize 1942–1993*, 111

² Ćosić je objasnio kako je došlo do sazivanja ove sednice Saveta: „U kući Dobrice Ćosića u Njivicama, u Crnoj Gori, 16.septembra 1992. zazvonio je telefon. Kada je predsednik Jugoslavije podigao slušalicu, na drugoj liniji čuo se uspaničeni glas direktora Radio-televizije Srbije Milorada Vučelića: „Gospodine Ćosiću, premijer Panić je danas u Moskvi saopštio da će sutra njegova vlada doneti odluku da se odriče kontinuiteta FRJ i da će SR Jugoslavija kao nova država podneti zahtev UN za članstvo. To je neviđeno. Kako sme sam da donosi takve odluke? To je izdaja. Svi naši napori, sva naša borba za pravni kontinuitet padaju u vodu. Morate sa njim da popričate i da ne dozvolite donošenje takve sramne odluke. To nije moje mišljenje, Slobodan mi je poričio da se sa vama povežem. Sazvite sutra, kada se Panić

MILAN PANIĆ: Pošto je gospodin Olič mnogo elokventniji u govoru o ovakvim stvarima, može da objasni situaciju.

DOBRICA ČOSIĆ: Morate se Vi izjasniti i braniti svoj predlog.

MILAN PANIĆ (čita izjavu): „Posle dva meseca neprekidnih aktivnosti na poboljšanju međunarodnog položaja i ugleda nove Jugoslavije i napora da se ostvari njeno puno i formalno priznanje širom sveta, Vlada Savezne Republike Jugoslavije - u kojoj sam ja na čelu – odlučna je u tome da ne štedi napore da zadrži mesto Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. Vođen tim ciljem, na sutrašnjoj sednici Savezne vlade, predložiću donošenje odluke o članstvu nove Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama i drugim većim međunarodnim organizacijama.³ Ovo treba da predstavlja završni čin međunarodnog priznanja Savezne Republike Jugoslavije i njenog povratka u međunarodnu zajednicu, kao uvaženog, poštovanog i dostojnog člana. Naša zemlja to svakako zaslužuje. Iskreno verujem da je politika moje nove jugoslovenske Vlade politika mira, tolerancije i poštovanja svih suseda. To je politika koja nema teritorijalnih pretenzija i koja je protiv menjanja granica putem sile, osim u slučajevima kada se one miroljubivo i sporazumno menjaju. Sasvim sam siguran da će ovaj čin biti još jedan doprinos boljem razumevanju svih naših napora za mir, pregovore i političko rešenje jugoslovenske krize, a to znači doprinos stvaranju povoljne klime u Ujedinjenim nacijama za ukidanje sankcija protiv Jugoslavije.“

vrti iz Moskve, sednicu Državnog saveta. Samo tamo mogu da se donose takve odluke.“ (...) „Dobro, za sutra ću sazvati sednicu Državnog saveta i sam ću odleteti u Beograd“, rekao je predsednik. „Trebalo bi mirno proceniti u kom slučaju Jugoslavija manje gubi.“ Sergej Grizunov, Genadij Sisojev, *Balkanski prorok*, Laguna, Beograd 2011, 71–72.

³ „Panić je razmatrao to pitanje i u SAD, i u Evropi, i u Rusiji“, pišu Grizunov i Sisojev. „U Paniću je sazreo jasan i osmišljen plan. U glavi ga je formulisao na sledeći način: „SRJ sama odbacuje kontinuitet s SFRJ, koja gubi članstvo u UN, I već sledećeg dana nova Jugoslavija podnosi zahtev I postaje nova članice UN. Time nećemo biti članovi samo jedan dan Posle toga je u Moskvi dao izjavu koja je šokirala Miloševića i njegovo okruženje.“ Isto, 72–3.

To je izjava koju sam juče izjavio i koju hoću da vi čujete. Ako hoćete više objašnjenja - bolje da poradimo po pitanjima, da se stvori mala debata.

DOBRICA ĆOSIĆ: Obavešten sam da je Ministarstvo spoljnih poslova radilo pristupe ovoj problematici stručno, obaveštajno i da Vi raspolazete predlozima, u tri varijante. Ne znam da li sam dobro obavešten. Molim Vas, gospodine Đukiću, da Vi uzmete reč.⁴

MILAN PANIĆ: Gospodin Đukić je juče dobio instrukciju da pripremi tri varijante mogućnosti ostajanja u Ujedinjenim nacijama, gde mi ne radimo ništa; da li da nas izbace; druga, da tražimo novo sedište i, treća, nešto između te dve.

ILIJA ĐUKIĆ: Jutros sam zatražio da mi se daju precizno pozicije i gde se nalazimo, na osnovu svih saznanja, uključujući i stručnu službu (međunarodno-pravno) i Ujedinjene nacije. Što se tiče Ujedinjenih nacija, u opticaju su trenutno tri varijante za rešavanje pitanja statusa Savezne Republike Jugoslavije, a to je: (a) dobrovoljno odustajanje ju- goslovenskih predstavnika od učestvovanja u radu tela; (b)

⁴ Ilija Đukić, dotadašnji jugoslovenski ambasador u Kini, imenovan je za ministra inostranih poslova u Saveznoj vladi 11.septembra, nakon ostavke Vladislava Jovanovića: „Bilo mi je jasno da ne mogu dugo da ostanem u Vladi koja se oseća obaveznijom prema SAD nego prema sopstvenoj zemlji (...) Odmah po povratku u Beograd, saopštio sam Miloševiću odluku da napuštam Vladu. Uručio sam mu kopiju teksta svoje ostavke. Imajući razumevanja za moj korak, upitao je da li smatram da Panić sledi politiku suprotnu interesima Srbije i srpskog naroda. Pošto je čuo moj potvrđan odgovor, sugerisao je da to takođe navedem u pismenoj ostavci, što sam bez problema učinio (...). Pun tekst moje ostavke glasi: „Gospodine predsedniče Vlade, Vaš prilaz i koncepcija rešavanja jugoslovenske krize na međunarodnom planu, kao i vaši praktični postupci u odnosu na resor koji vodim, koji su posebno došli do izražaja u novije vreme, duboko se kose sa mojim shvatanjem nacionalne dužnosti i dostojanstva. Nije mi više moguće da ostanem u Vladi koja sve otvorenije sledi politiku suprotnu interesima Srbije i srpskog naroda. Stoga ovim putem podnosim neopozvu ostavku na položaj ministra spoljnih poslova u Vašoj Vladi.“ Vladislav Jovanović, nav. delo, 118. Jovanović je nastavio da obavlja svoju paralelnu funkciju ministra spoljnih poslova u Vladi Srbije.

usvajanje rezolucije u Savetu bezbednosti, kojom bi se, faktički, onemogućilo učestvovanje Savezne Republike Jugoslavije u radu Ujedinjenih nacija; ali, bez konačne odluke o njenom statusu; i (c) podnošenje od strane Savezne Republike Jugoslavije zahteva za prijem u Ujedinjene nacije, čime prestaje njeno članstvo; varijanta rusko-kineskog predloga ili razumevanja.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: U tome i jeste stvar. Po prijemu bi se odlučivalo, prvo, u Savetu bezbednosti; zatim bi usledilo glasanje u Generalnoj skupštini. Kod varijante (a) i (b) ne prejudicira se krajnji ishod u pogledu statusa Savezne Republike Jugoslavije. Pod (a) je dobrovoljni izlaz, a (b) je usvajanje rezolucije Saveta bezbednosti. Pod (c) je bilo podnošenje ovog zahteva.

DOBRICA ĆOSIĆ: Kojom se anulira – šta?

ILIJU ĐUKIĆ: Podnošenje, od strane Savezne Republike Jugoslavije, zahteva za prijem u Ujedinjene nacije, – čime bi faktički prestalo njeno članstvo i otpočelo razmatranje zahteva za ulazak u Ujedinjene nacije.

DOBRICA ĆOSIĆ: U kakvom je odnosu taj čin prema Američkoj rezoluciji, koja je već predata?⁵

ILIJU ĐUKIĆ: Napravljena je kompromisna rezolucija, informisaće detaljnije gospodin Olić, koji je direktno govorio sa našim ambasadorom u Ujedinjenim nacijama. U opticaju je nova Rezolucija od svega, dve tačke. To je nova varijanta, jedna eklektika između raznih predloga koji su davani i koja podrazumeva prestanak članstva SRJ. Tošo, šta je bila druga tačka?

⁵ Nacrt rezolucije Saveta bezbednosti koji su pripremile Sjedinjene Američke Države podrazumevao je predlog Generalnoj skupšti da ne dozvoli učešće u radu predstavnika Savezne republike Jugoslavije na mestu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

TEODOR OLIC: Druga tačka je da se traži od Savezne Republike Jugoslavije da podnese zahtev. To je operativna tačka.

ILIJA ĐUKIĆ: Jeste, to je, u stvari, glavna operativna tačka, jer prva ostaje cela nepromenjena, u ovim varijantama. Dalje, prema informacijama koje imamo, direktno iz Njujorka, iz nekoliko drugih misija, došlo je do izvesne relaksacije pritiska koji je postojao u Savetu bezbednosti i u Generalnoj skupštini, tako da možda imamo predah od nekoliko dana, ili nedelju dana, da razradimo poziciju i stavove, razume se, poštujući sopstvenu proceduru i interese, pre svega.

MILAN PANIĆ: To znači – neće biti glasanje?

ILIJA ĐUKIĆ: Ne, glasanja će biti u svakom slučaju. Ukupna situacija se, u stvari, svodi na to – po našem mišljenju, odnosno stručnjaka s kojima sam vodio sinoć i jutros razgovor, u Ministarstvu za inostrane poslove – da, praktično, imamo dve alternative: prvo, da nastojimo na onome na čemu smo i do sada nastojali. Tu smo, međutim, u prisustvu izvesne negativne izvesnosti. Do sada s tim nismo postigli mnogo. Mi možemo nastaviti s tim.

MILAN PANIĆ: Šta je to što smo hteli do sada?

ILIJA ĐUKIĆ: To je kontinuitet i idemo linijom kontinuiteta i dalje, nastojeći da ga obezbedimo. Međutim, tu je već jasna izvesnost da će doneti rezoluciju kojom će ga osporiti, u svakoj od ovih predloga i varijanti Rezolucije to je jedna od tačaka i obrazloženja za prestanak. U drugoj varijanti, imamo mogućnost podnošenja zahteva i naših aktivnosti i dalje, sa dosta neizvesnosti i rizika. Tu možemo naići na niz „podvodnih stena“, dodatna uslovljavanja i slično. Mogući izlaz, ako idemo tom linijom, bio bi da povežemo prestanak postojanja, odnosno, članstva SFRJ u Ujedinjenim nacijama sa primanjem Savezne Republike Jugoslavije u članstvo Ujedinjenih nacija, isključivo na osnovama i pod uslovima koji postoje u Povelji Ujedinjenih nacija. Dakle, bez dodatnih varijanti; i, da to bude postupak koji je među-

sobno povezan i uslovljen. To bi verovatno pružilo mogućnost da na jedan, tzv. dostojanstven i častan način izađemo iz ove situacije. Ja nisam radio na pravnim i međunarodno-pravnim poslovima, u užem smislu, a imam pravno obrazovanje. Čini mi se da bi to mogao da bude izlaz. Ako nastavimo sa linijom, kojom smo do sada, sa razlogom, išli, verujući u nju, plašim se da ćemo se naći u sokaku, koji nema izlaza. Teško će se njegove ograde preskakati. Dok, u ovom drugom slučaju, imamo prostor za jednu aktivnost, prisustvo u rešavanju našeg članstva tamo i uticaja na naše partnere.

Razume se, vrlo je važno da obezbedimo pozitivne, naklonjene stavove, pre svega stalnih članica Saveta bezbednosti, da se ova dva pitanja povežu. Ako dozvolite da kažem, jasno je da se, u stvari, radi o političkim odlukama. Tu nam pravo mnogo ne pomaže, pogotovu međunarodno, da ne pričam o onome što svi ovde to dobro znaju. Međutim, veoma je važno da mi hladno, ako je to moguće, pribrano, u velikoj stisci nadjemo najracionalniji izlaz iz situacije, u kojoj se nalazimo. Ono što sam saslušao i čuo od ljudi, sa kojima smo razgovarali jutros u Kabinetu, to je ovo što sam sada izneo, kao moguću varijantu. I ona ima svoje rizike. U posedu sam poslednjeg telegrama iz Pekinga, na redovnoj Pres konferenciji je postavljeno pitanje o stavu Kine, posle našeg odlaska iz Kine, oni ponavljaju nešto što su nam rekli, jer su bili u toku onoga što se događalo. Dozvolite mi da pročitam: „Naš stav je da sve republike bivše Jugoslavije treba da imaju svoje mesto u Ujedinjenim nacijama. Ni jedna od bivših jugoslovenskih republika ne treba da bude isključena iz OUN, jer bi to negativno uticalo na mirovni proces rešavanja jugoslovenske krize“. To je poslednja kineska izjava. To je ono što je Vama rekao gospodin Li Peng.⁶

Mogu reći da nam je, manje-više, jasno da ni jedna, ni druga od ove dve velesile, neće koristiti veto. Vreme veta je prošlo, učiniće ga oni, koji će smatrati da nešto direktno vredja njihov nacionalni interes, nacionalnu bezbednost. Kina će to učiniti oko Tibeta, Sinkjanga, itd. Tako da je teško računati na, do te mere, kategoričan stav onih

⁶ Li Peng (1928), kineski premijer of 1987. do 1998.

zemalja koje nas razumeju i podržavaju, vodeći uvek računa o svojim interesima; da vode računa samo o našim interesima, oni bi stavili veto, ali ne vode. Postoji stav, koji ste mi Vi pročitali – nemački.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Poslednji stav Nemačke: Zoran Konstantinović,⁷ na poziv njihovog otpravnika, jer oni neće sa drugim da opšte već samo sa Konstantinovićem, kaže kako glasi njihov stav, čak su stavili napismeno, ne potpisujući, naravno; „Nemačka će se sa svojim partnerima založiti zato da stara Jugoslavija ne učestvuje u radu Ujedinjenih nacija. U svakom slučaju, Nemačka bi takav korak, kao što je Panić u jučerašnjoj štampi izjavio, pozdravila. Nemačka bi savetovala Jugoslaviju da nova Jugoslavija, u jednoj takvoj izjavi, kojom traži, očigledno ovo što je Panić pomenuo, rekla da je spremna da izvrši sve obaveze, koje proizilaze iz Povelje Ujedinjenih nacija Nemačka ne bi imala ništa protiv toga da nova Jugoslavija bude prihvaćena u Ujedinjene nacije, a onda bi se Nemačka zauzela za to, sa drugima, da se prevladaju sve moguće tehničke teškoće da bi se taj proces ubrzao. Ovaj stav je izrađen na radnom nivou“.

Usmeno je rečeno da je radni nivo – četiri državna sekretara, koja su ga jutros izradili i šef političkog odeljenja. Posle toga, da „udari pečat“, u metaforičnom smislu, ministar spoljnih poslova, koji još nije konsultovan iz tehničkih i vremenskih razloga. Ali, očigledno, kada su nam to saopštili, da je to njihov stav.

MILAN PANIĆ: Gospodine ministre inostranih poslova, kako biste Vi procenili ta dva telegrama?

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Ovo nije telegram, već je direktno saopšteno.

ILIJA ĐUKIĆ: Mislim da obe izjave idu u pravcu kombinacije tačke 1. i tačke 2. da se ubrza i poveže međusobno naš prijem u Ujedinjene

⁷ Zoran Konstantinović (1920–2007), profesor nemačke književnosti, član SANU i specijalni emisat predsednika SRJ u Nemačkoj.

nacije, sa prestankom članstva SFRJ. Mislim da na toj liniji treba da radimo sa drugima.

MILAN PANIĆ: Da se razumemo, ovde. Da li, po Vašem mišljenju, profesionalnom, verujete da je ovo promena njihove pozicije prema novoj Jugoslaviji, upoređujući je sa starom?

ILIJU ĐUKIĆ: Gospodine predsedniče, teško bih to mogao da nazovem rečju „promena“, do nje tek treba da se dođe. Međutim, mislim da Nemačka postiže ono što je htela. Nema stare Jugoslavije, postoji jedna nova, nju će primiti pod uslovima Ujedinjenih nacija i dalje saradjivati na rešavanju ovih pitanja. Ako se budu držali te reči, to nama, možda, može biti dovoljno. Što se tiče samih Nemaca, verujem u njihovu reč, ali ne i u njihovu politiku.

MILAN PANIĆ: Šta su govorili pre o staroj Jugoslaviji, recimo, iste takve stvari, koje su dolazile pre dve – četiri nedelje? Mi smo bili u Londonu, a ne znam da li je iko razgovarao sa nemačkom delegacijom, da zna njihove pozicije prema staroj Jugoslaviji?

TEODOR OLIĆ: Još jedan stav, možda najvažniji. Pre sat vremena sam dobio – od Velike Britanije; između ostalih stvari se kaže: „Molimo, prenesite Paniću, da bi on mogao da preduzme dva koraka, koji bi mogli pomoći da ubedimo ostale vlade o potrebi da se izbegnu ekstremne akcije u Ujedinjenim nacijama. Prvi korak bi bio – da bi on morao učiniti eksplicitnim da Savezna Republika Jugoslavija sada traži prijem u Ujedinjene nacije, kao nova država. Drugi korak bi bio – da nam ne vezuje ruke, da nas ne prinudjuje na druge akcije, time što bi insistirao na zauzimanju jugoslovenskog sedišta u Generalnoj skupštini ili na drugim sastancima tela Ujedinjenih nacija, sve dok se nova prijava Jugoslavije ne prihvati. Ovi koraci bi, nadamo se, pomogli da se izbegne konačna akcija da se Jugoslavija proglasi ugašenom. Ako, s druge strane, Jugosloveni insistiraju da sede iza njihovog imena u Ujedinjenim nacijama, postoji vrlo veliki rizik koncentrisane akcije i koraka da se Jugoslavija zaista proglasi ugaše-

nom. Mi bismo imali vrlo malo izbora i morali bismo da se pridružimo toj akciji“

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Na kom nivou je to?

TEODOR OLIC: Kod ministra Herda.⁸

DOBRICA ĆOSIĆ: Panić je izašao, ima telefonski američki poziv.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Rekao bih kao informaciju, zapravo, predistoriju ovoga danas što smo dobili od Nemaca. Oni su prihvatili komuniciranje sa specijalnim emisarom Predsednika Republike profesorom Konstantinovićem koji je, razume se, perfektna stručnjak za nemački. Do sada je bio dva puta u Nemačkoj, dva dana pred Londonsku konferenciju su prihvatili komuniciranje na dosta niskom nivou, izvinuli su se što ne mogu pred Londonsku konferenciju; a zatim su izrazili želju, ubrzo posle toga, da on ponovo dođe. Došao je i bio primljen na znatno višem nivou nego ranije, ali nije došao do Kinkela, kako je bilo nagovešteno.⁹ Bio je primljen kod direktora Političkog odeljenja Ministarstva spoljnih poslova, što je dosta visok nivo u okviru Ministarstva. Bili su vrlo zainteresovani za poruku – da mi želimo najprijateljskije odnose sa Nemačkom – i za sugestiju da Nemačka, kako je vodila u rasturanju Jugoslavije i u ideji da treba da budu uvedene sankcije protiv Jugoslavije, bilo bi lepo da ona bude prva koja predlaže ukidanje sankcija.

Pokazali su zainteresovanost i podelili se u dve grupe: vertikalno do Kinkela, jedni koji su smatrali da bi to bilo najbolje da se učini; i, drugi, koji su savetovali da treba savetovati oprez. Nisu se dalje izjašnjavali o tome.

Zatim, predložili su profesoru da dodje na jednu konferenciju, ponovo u Bon, gde će biti ministri spoljnih poslova ovih republika. Ali, pošto neće da pozovu Jugoslaviju, kao Jugoslaviju, onda Zorana

⁸ Daglas Herd, britanski ministar spoljnih poslova

⁹ Klaus Kinkel (1936), nemački ministar spoljnih poslova 1992–1998.

Konstantinovića zovu kao profesora, ali znajući da će da zastupa mišljenje Jugoslavije.

ILIJA ĐUKIĆ: Kada to treba da bude, u Bonu?

SVETOZAR STOJANOVIĆ: To će biti za nekoliko dana. Zorana Konstantinovića je pozvao otpravnik poslova, danas, u 11,30 sati, da hitno dođe. On je otišao i ovo dobio.

ILIJA ĐUKIĆ: To je onda vrlo zvanično.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Zoran je pitao da li oni hoće to da napišu i oni su to napisali.

DOBRICA ĆOSIĆ: Da li hoćete da sačekamo premijera, ili da vodimo razgovor bez njegovog prisustva, što, valjda, nije u redu?

ILIJA DJUKIĆ: Bolje je da on čuje šta se kaže.

MILAN PANIĆ: Zvali su me iz Vašingtona. Tačno je da, kada sam razgovarao sa Rusima, dobio sam informaciju da mi treba da se složimo – da ne budemo u Ujedinjenim nacijama, ostaće mesto, ali će biti prazno, bez naše participacije. Ostaće zastava i to će značiti da smo još član, koji ne prisustvuje. U razgovoru s njim, rekao je da će videti mogućnost – da prisustvujemo, ali da ne možemo da glasamo. Za mene to nije bilo vrlo važno, pošto to glasanje u Ujedinjenim nacijama nije za nas vrlo važno, naravno, to je po mom mišljenju. Kozirjev je obećao da će to pogledati. To sam jutros preneo američkom Stejt Departmentu. Oni su kazali da nema razlika između onoga što Rusi predlažu i nove Rezolucije, po kojoj, izgleda, ljudi počinju da se slažu. Ali, razlika je ta što sam rekao da mi sedimo, da možemo da pravimo naše pozicije čiste, držimo govore i dajemo objašnjenja, a jedino ne možemo da glasamo. Amerikanci su rekli da je to razlika između ruske i Panićeve pozicije, sadašnje. To me malo podseća na Prevlaku, kada ste se svi složili da date Ujedinjenim naci-

jama. Prevlaka treba da ostane Jugoslaviji i znate da u tome nisam uspeo.¹⁰

Mislim da mogućnost još postoji, ako vrlo spretno vodimo ovu internacionalnu politiku. Za mene bi bila najbolja mogućnost da se to tačno desi, ne samo da nam dozvole da ime ostane i. da se čeka dok se novo odobrenje dozvoli, nego da nam dozvole da sedimo i jedino da nemamo pravo glasa. Mi nemamo veliki razlog da tražimo to pravo glasa danas, u ovakvoj situaciji. Razgovaraću sa Stejt Departmentom i njihovom pozicijom za jedan i po sat. Američka vlada je pripremljena da izda istu izjavu, kao. što su Rusi, i da pod uslovima Povelje Ujedinjenih nacija podrže jugoslovenski zahtev za novo učlanjenje. Njihov problem je - naravno, moje mišljenje je da je mala diplomatska igra - da ima još njih devet koji treba danas i sutra da se ubede, ali nijedan od tih devet nije stalni član. Koliko ima stalnih članova u Ujedinjenim nacijama?

TEODOR OLIĆ: Pet.¹¹

MILAN PANIĆ: Koliko onih drugih?

¹⁰ Poluostrvo na krajnjoj južnoj granici Hrvatske sa Crnom Gorom, koje je tokom raspada SFRJ ostalo pod kontrolom JNA. Ono je bilo predmet prvog razgovora između Tuđmana i Panića u Helsinkiju, 10.jula 1992. gde je Tuđman predložio Paniću: „Hajde da razmotrimo glavni problem u našim odnosima – Prevlaku. Bez tog rešenja ni o kakvoj normalizaciji odnosa između naših država ne može biti reči. Prevlaka je iskonski hrvatska teritorija. Spreman sam da sa vama razmotrim bilo koje pitanje koje će doprineti miru – mirno je rekao Panić – Ali ja ništa ne znam o Prevlaci. To je nemoguće, ne verujem vam’ – procedio je Tuđman. Tu se u razgovor umešao Panićev glavni savetnik Toša Olić, koji je takođe prisustvovao sastanku: On sigurno ne zna, gospodine Tuđman. Poverujte gospodinu Paniću, on sigurno govori istinu. Da je diplomata, rekao bi nešto drugo. Diplomata Panić bi jednostavno odbio da razgovara o ovoj temi. Premijer Milan Panić će biti spreman da popriča sa vama o Prevlaci sledeći put. Okej, nastavio je premijer Jugoslavije. Obecavam vam da ću se do našeg sledećeg susreta obavestiti o Prevlaci. S tim su se u rastali.“ Prema Sergeju Griunov, Genadij Sisojev, *Balkanski prorok*, 49–50.

¹¹ Sjedinjene Američke Države, Ruska Federacija, Velika Britanija, Francuska i Kina.

TEODOR OLIC: Deset.¹²

MILAN PANIĆ: Oni imaju jednog, moraju da dobiju još devet. To je iz američkog Stejt Departmenta, što je vrlo slično onom što Nemci pričaju.

TEODOR OLIC: Gospodine Predsedniče, samo bih dodao neke elemente diskusiji. Ono što je najaktuelnije, što se dešava trenutno u Ujedinjenim nacijama, je ona Odluka koju je Zajednica donela pre više meseci - bio je čvrst stav da ona mora da se sprovede u život do početka novog zasedanja Generalne skupštine, 47. zasedanje koje je prekjuče počelo.¹³ Zašto se sve tako grozničavo radilo? Zbog toga što se smatralo da se ta Odluka definitivno mora sprovesti i daljeg odlaganja nema. To su nam rekli pre tri meseca u Njujorku. U svim raspravama postoje dve izrazito različite opcije: nekoliko zemalja, uključujući čak i zemlje Evropske zajednice, koje su za jedno srednje rešenje i američka opcija, koja je najoštrija i najkategoričnija u faktičkom izbacivanju Jugoslavije iz Ujedinjenih nacija, odnosno, proglašenju da je SFR Jugoslavija nestala i prestala da postoji.

Pre tri dana je bio kompromisni predlog koji su podnele Francuska, kao član Saveta bezbednosti i Grčka, kao član Evropske zajednice, podnele - da se ide na suspenziju članstva Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. Međutim, i na to je došao vrlo tvrdokoran stav Stejt Departmenta, jer su izjavili da suspenzija ne dolazi u obzir i to pravdaju time što po članu 5. Povelje Ujedinjenih nacija može da se sus-

¹² Etiopija, Malezija, Kolumbija, Kanada, Finska, Austrija, Ekvador, Zimbabve, Belgija, Indija.

¹³ 47. zasedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija svečano je otvoreno 15.septembra 1992 u Njujorku. Materijali sa zasedanja dostupni su u Dag Hammarskjöld Library, <http://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/47> i [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/47/49\(Vol.I\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/47/49(Vol.I)) Olic verovatno misli na odluku ministara inostranih poslova Evropske zajednice koji su na savetovanju u Hetfildu 12.septembra predložili da se SRJ isključi iz Ujedinjenih nacija, pa su predstavnici EZ u Savetu bezbednosti pokrenuli inicijativu za uskraćivanje glasačkog prava Jugoslaviji na otvaranju 47. zasedanja Generalne skupštine 15.septembra.

penduje samo neko ko je član, a Srbija i Crna Gora nisu članovi Ujedinjenih nacija; pa, prema tome, ne mogu ni da se suspenzuju - što je jedna hipokrizija. Prvo kažu za Jugoslaviju jedno, a potom drugo; tako da taj francusko-grčki predlog nije prošao

Varijante, koje je izneo Ilija Đukić, ne bih ponavljao. Sada se radi o trećoj varijanti. Prethodno bih rekao da je na Generalnoj skupštini bilo osam govornika koji su osporili, odnosno, izneli poznate stavove o članstvu Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama i vrlo je karakteristično, što se prvi put javilo, da je ministar Mađarske govorio u ime Češkoslovačke i Poljske, što je za nas dosta veliko iznenadjenje. Znamo mađarski stav, koji je sličan ili identičan austrijskom i nemačkom. Ovoga puta su govorili u ime Češke i Poljske. Po prvi put se javila Albanija, koja je vrlo bezobrazno, po običaju, taj slučaj Jugoslavije prikazala Ujedinjenim nacijama. Australija, takodje, na isti način. Velika Britanija u ime Evropske zajednice, SAD. To je slika onoga što je bilo na Generalnoj skupštini.

Postoji treći predlog, a to je da se, ipak, na neki način, zadrži *status quo*, ukoliko se može očekivati najava Jugoslavije za traženje članstva Savezne Republike Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. To je ruska opcija, za nju ima izgleda da bi bila prihvatljiva, ukoliko bi do takve najave, ne odluke, jugoslovenske došlo, a to znači da bi se podnela kontrarezolucije, do sutra, kada faktički sve treba da se završi, da se, u očekivanju najavljene odluke o zahtevu za članstvo u Ujedinjenim nacijama, odlože dalje rasprave članstvu Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama i, faktički, da se time zadrži status kvo do trenutka dok se ne reši taj zahtev, dok ne stigne i dok se o njemu ne bude rešavalo na način kako je uobičajeno. To bi bila, možda, u sadašnjoj situaciji, najbolja varijanta, da mi ni na koji način ne prekinemo članstvo u Ujedinjenim nacijama. Sve varijante o „praznoj stolici“, o tome da možemo, eventualno, da govorimo, a da ne glasamo, mislim da nisu povoljne i nisu prihvatljive sa stanovišta Deklaracije, koja je usvojena u Skupštini, ako hoćete i Ustava. Da pomenem stav Vlade Srbije: „da izjava predsednika Savezne vlade nema snagu pravne odluke“, apsolutno je tačna; to je izjava koja treba, ako do te akcije dodje, da se pravno uobličiti kako treba i kako postoji. Mislim

da bi, eventualna, takva odluka sprečila ovo što se, u svim poslednjim izjavama, govori da se Jugoslavija, faktički, ugasi i da se, posle toga, čeka na našu prijavu, koja bi, uz sve moguće uslove, i dodatne uslove – o Kosovu, Sandžaku, Vojvodini, moglo da nam oteža vraćanje u Ujedinjene nacije. Tako da imamo uverenje velikog broja zemalja, čak jednog broja muslimanskih zemalja u Ujedinjenim nacijama, da bi ovakav zahtev Jugoslavije vrlo brzo i bezbolno prošao, a dok on ne bude usvojen, da se ništa ne remeti članstvo u Ujedinjenim nacijama..

To je, u okviru konsultacija, koje su vođene, otprilike, da sve zemlje, koje, na neki način, se ne slažu sa inicijativom State Departmenta, a ne mogu, iz odredjenih razloga, da se suprotstave toj inicijativi, jedva bi dočekale ovakvu varijantu, da se bezbolno izađe iz tog problema članstva Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. To znači da se najavi, naravno ukoliko bude ovde prihvaćeno, zahtev za članstvo.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Da Vas prekinem, za trenutak. Sada me je zvao Šikin telefonom, verovatno je ista sadržina, rekao mi je da Rusija ne traži ništa drugo, nego samo izjavu o nameri da tražimo¹⁴, a to je stvar procesa.

MILAN PANIĆ: Oko jugoslovenskog članstva u Ujedinjenim nacijama nema potrebe da se podnosi prijava, pošto sam pristao da se napravi jedna strana prijave, ako pristanu na moj predlog, da mi ostanemo deo Ujedinjenih nacija, da smo tamo sve dotle dok se ne primi nova Jugoslavija; da bi im dokazali da hoćemo novu Jugoslaviju, da ćemo napraviti jednu stranu prijave nove Jugoslavije, ako bi se oni složili, da nas ostave u Ujedinjenim nacijama pod starom Jugoslavijom, dok se nova ne primi. Kombinacija je bila da ne glasamo, a Toša je objasnio da to nije dobra kombinacija; ali, ja sam došao kasnije do toga. Kažu za danas da neće trebati glas nikoga, niti čak Vlade, dovoljno je da smo izjavili.

¹⁴ Članstvo u Ujedinjenim nacijama

TEODOR OLIC: Pitanje je, možda, i od naredna dva meseca da se takav zahtev podnese: Mi moramo da dobijemo garancije. Ako se odlučimo na tu varijantu, da dobijemo garancije da se neće nikakvi posebni, dodatni uslovi postavljati.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Osim Povelje.¹⁵

MILAN PANIĆ: Ali, mogu da isfoliraju i da kažu – evo, to je u Povelji. Ako hoće da nas „obese“, naći će načina.

TEODOR OLIC: Kombinacije se dobijaju kroz uzajamne konsultacije, da tačno znamo ko je na kojim pozicijama, da se prihvati samo u skladu sa Poveljom OUN, bez postavljanja ili nametanj ikakvih posebnih, ili dodatnih uslova.

MILAN PANIĆ: Osim u Povelji UN, ako ne napravimo konsultaciji: sve što radimo sa drugim državama, ako se sa njima ne složimo kako da se to uradi, oni mogu uzeti rečenicu iz Povelje UN, recimo, o ljudskim pravima, i reći da na Kosovu nema ljudskih prava, i zato ne mogu da nas prime.

Mi moramo da vodimo vrlo delikatnu međunarodnu politiku, da postanemo skoro deo tog međunarodnog društva, pre nego što dodje na glasanje. To je lakše reći, nego uraditi, u ovoj situaciji, u kojoj je naša zemlja. Hoću reći da to nije mali projekat za nekoga – idi, pa to uradi u Ujedinjenim nacijama; to je ogroman projekat; uspeh bi bio veliki, ako bi se završilo, kako se predlaže. Tošo, završi sa izlaganjem.

TEODOR OLIC: Premijer je zatražio da se pripremi za popodnevnu sednicu, a naravno zavisi od stava, kako bi se dogovorili, tekst, koji bi insistirao na kontinuitetu i garancijama da nam ne postavljaju posebne uslove.

¹⁵ Misli se na Povelju UN http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz-PROPISI/povelja_un_lat.pdf

MILAN PANIĆ: Garancije ne mogu da se daju, ako se ti ljudi ne slože sa nama; tako se radi u diplomatiji. Ako oni hoće da naprave problem onoga dana kada je glasanje, ako naša međunarodna politika nije takva da mi sredino našu poziciju u svetu, kao mirnodopska, tolerantna zemlja, jer su, čak, Nemci i svi drugi spremni da saraduju sa nama, mi ćemo imati problema sa Kosovom, ili će možda oni izmisliti neki drugi problem; ako im treba problem, oni će ga napraviti.¹⁶ Ako vodimo jednu miroljubivu politiku, politiku tolerancije, ne agresivnu politiku, mi imamo šanse da se vratimo sa malim internacionalnim ostatkom našeg bića. Dakle, moramo da vodimo miroljubivu, tolerantnu, inteligentnu politiku; dakle, politiku koja je konzistentna i u skladu sa svetskom politikom. Moramo da razumemo da se svet menja, da moramo da budemo deo te promene.

Ako, u našem planu, idućih pet ili deset godina, promena sveta nije deo našeg plana, imaćemo veliki problem. Promena sveta je promena, kakav god internacionalni plan da napravimo, ta promena mora biti deo plana. Šta god rešimo kao grupa, mora da se razume da je moguće i da ćemo morati da promenimo; tako da pristanemo sada

¹⁶ Amandmanima na Ustav Srbije iz marta 1989 umanjena je autonomija SAP Vojvodine i Kosova. Oni su doneti u dramatičnim okolnostima, tokom uvođenja vanrednog stanja zbog štrajka u rudniku Trepča i nereda u pokrajini. Skupština SAP Kosova je prihvatila predlog amandmana 23.marta, a Skupština SR Srbije 28.marta 1989. Pokušaji albanskih političkih faktora da se suprotstave smanjenju autonomije suzbijeni su uvođenjem novog vanrednog stanja u pokrajini marta 1990. Ovako sužena autnomija pokrajina prenetu je i u Ustav Srbije donet 28.9.1990., kojim je i ime pokrajine promenjeno u Kosovo i Metohija. M. Torov, Izlaz iz pravnog lavirinta, *Naša borba*, 15. mart 1998, http://www.yurope.com/nasa-borba/arhiva/Mar98/-1503/1503_7. HTM Kosovski Albanci su od 1991 pristupili stvaranju paralelnih političkih institucija. „Prvi paralelni izbori su na Kosovu bili organizovani tek u maju 1992. Godine (...) Na paralelnim izborima maja 1992, pobedila je Demokratska liga Kosova (DLK) koju je septembra 1990. osnovao Ibrahim Rugova. „Konstitutivna skupština republike“ je proglasila Rugovu za predsednika Republike Kosovo. Pokušaj da se održi inauguralna sednica skupštine je, ipak, napušten juna iste godine, usled akcije srpskih snaga bezbednosti koje su opkolile zgradu.“ *Kako viđeno, tako rečeno: analiza OEBS Verifikacione misije Kosovo: stanje ljudskih prava od oktobra 1998. do juna 1999. godine*, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2001, 4–5., 5.

da deo promene bude deo plana, da predviđamo promene, kako se svet menja, tako se naša internacionalna politika menja, a ne da mi ostanemo na nekom čvrstom političkom stavu. Čak i Kina je promenila.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ipak, sugerišem da o ovim stvarima praktično razgovaramo, normalno, koristeći sve relevantne argumente za i protiv. Ne bih bio sklon tome da je vezujem za sudbinska pitanja sveta, iako je ono naše sudbinsko pitanje. Predlažem da se vratimo razlozima za i protiv, argumentima ovih varijanti o kojima govorite. Inače, mislim da je sama izjava nanela ogromne probleme i dovela u pitanje mogućnost činjjenja svega onog što je možda neki nagoveštaj u Londonskoj konferenciji, da se ispuni sve ono što je potrebno da bi procesi, na ovim prostorima, dobili drugi predznak. Zamolio bih vas za pažnju, kratko ću izneti argumente koji su Vladu Republike Srbije inspirisali da zauzme stavove kao Vlada, u skladu sa svojim nadležnostima, vezano za izjave saveznog premijera. Smatramo da Savezna Republika Jugoslavija se svojom voljom, ovom izjavom, dovodi u situaciju institucionalne samoizolacije.

MILAN PANIĆ: Šta to znači?

RADOMAN BOŽOVIĆ: To znači da, kao država, ovom izjavom ili njenom realizacijom, praktično ne postoji. To je, valjda, jasno.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To je jedno od političkih značenja diskontinuiteta.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Jeste.

MILAN PANIĆ: Molim Vas jednu po jednu tačku.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Izneću samo da ih iznesem, pa ću dati vrlo precizno dokaze. Smatramo da ne postoje razlozi da država sama sebe proglašava da ne postoji i da je to dovodi u rizik da praktično i institucionalno ne postoji kao država. Drugo, prećutno priznanje

dovodi pravnu i političku zasnovanost, odnosno, priznaje je i poistovećuje secesiju sa sukcesijom, vraća nas u stanje u kojem se više ništa, pravno i logično, pa i suštinski, ne razlikuje. Treće, čini osnovni ustupak koji vodi kompletnom prihvatanju plana Evropske zajednice o rešenju jugoslovenske krize, a plan Evropske zajednice sadrži i tzv. dodatne kriterijume koji otvaraju proces dezintegracije Srbije i Jugoslavije sa ogromnim rizicima, bez ikakvih uveravanja da se može, u istom trenutku, izvršiti prelazak Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Saveznu Republiku Jugoslaviju, u međunarodno-pravnom smislu i njenom položaju u svetskoj organizaciji.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To je ona svojim Ustavom učinila.¹⁷

RADOMAN BOŽOVIĆ: Jeste. Odriče se svog istorijskog i političkog nasledja u međunarodnoj zajednici i dovodi sebe u poziciju da je, zapravo, to najmladja država, odnosno, država bez ikakvog državnog kontinuiteta i državnog uporišta. Suštinski se ovom izjavom Jugoslavija dovodi u poziciju, izuzetno nepovoljnu, u daljim mirovnim pregovorima i pokušajima da se celina londonskog početka pretvori u celinu, ili jedan praktičan mirovni projekat.

Zatim, to je već pomenuto, ova izjava i eventualna odluka Vlada je u sukobu sa Ustavom Jugoslavije i to u dva smisla. Ne samo što mora biti verifikovana u Saveznoj skupštini, nego što u Ustavu Savezne Republike Jugoslavije eksplicite stoji da Savezna Republika Jugoslavija predstavlja državni kontinuitet zemlje od koje je nastala, a ne zemlju koja je u fazi radjanja i nastanka. Sve to zajedno, zapravo, stvara prostor u kojem prestanak članstva u međunarodnim organizacijama, s obzirom da bi se prijemom Jugoslavije u međunarodne organizacije vršio proces ili procedura koja nikakvim uveravanjem – molim uz puno uvažavanje ove komunikacije koja je u toku nakon

¹⁷ Misli se na Ustav SRJ, koji je 27.aprila 1992 usvojilo okrnjeno Savezno veće Skupštine SFRJ. Nastao posle kratkih i netransparentnih konsultacija održanih na Žabljaku, pogrdno je nazivan Žabljačkim ustavom a postavio okvir federacije Srbije i Crne Gore koji je bio na snazi do 2003.

izjave – da to ne bude argument za cenjenje uslova koji će biti i koji su već postavljeni Jugoslaviji i Srbiji, od strane Evropske zajednice i Amerike. Prema tome, tu ne postoje nikakve garancije koje bi nam dale za pravo da, u jedan ovakav proces, ulazimo.

Zatim, bitno se menja pozicija Jugoslavije u postupku deobnog bilansa, deobe prava i obaveza koje proizilaze. Sasvim se stvara nova situacija. Dalje, priznanjem diskontinuiteta Savezna Republika Jugoslavija bi se dovela u sumnju kvalifikacijom oružanih sukoba koji su trajali i traju na teritoriji Jugoslavije i izvršila ni sa čim argumentovana zamena građanskog sukoba i rata, koja je uzrokovana oružanom secesijom i izmestila odgovornost, sa svim ogromnim posledicama, Saveznoj Republici Jugoslaviji za te odnose. To ni sa čim ne može biti argumentovano, bez obzira koliko sila bila kriterijum, odnosno, argument ovih koji predlažu ovakva rešenja. Zbog toga i imajući sve to u vidu, kao i niz drugih praktičnih razloga o kojima smo raspravljali pre mesec dana na sednici jednog ovakvog Saveta, govori da jedan ovakav prilaz nosi sa sobom ogromne rizike, koji dovode u pitanje teritorijalni integritet zemlje, otvaranje konflikata i njihovo dalje produbljivanje na prostoru Savezne Republike Jugoslavije, time što bi se sada institucionalizovao proces prijave Jugoslavije u međunarodnim organizacijama, uslovljen pitanjima specijalnih statusa Kosova i Metohije, Sandžaka, Vojvodine itd.¹⁸ Zbog toga, ni u kom slučaju nije tehničko pitanje, pokušaj da se SFR Jugoslavija, u istom trenutku, prevede u Saveznu Republiku Jugoslaviju.

Mislím da ovi argumenti ne stoje, jer nemamo nikakve dokaze, niti u izjavama Sjedinjenih Američkih Država i njenim stavovima, niti u principima Evropske zajednice koji su već poznati, niti u faktičkom stanju u bivšoj Jugoslaviji, jer se u Bosni i Hercegovini vodi, nezavisno od našeg odnosa, građanski rat. Uslovljavanje Jugoslavije, s tim dodatnim kriterijumima, zapravo je nuđenje jednog prostora

¹⁸ Predsednik SAD je 6. avgusta zatražio od KEBS-a postavljanje posmatračkih misija u Vojvodini, Sandžaku i Makedoniji. KEBS je poslao nove misije na Kosovo tokom avgusta i septembra 1992, uz najavu stvaranje stalne misije za Kosovo, Sandžak i Vojvodinu,

u kome bismo došli u rizik koji nije ni sa čim opravdan, jer ne postoje, u ovom trenutku, nikakve garancije za ovakav red stvari.

Zbog toga, predlažem - i pored štete koju je nanela izjava saveznog premijera početnim efektima naše diplomatije i Londonske konferencije – da Savezna vlada ne ide sa prihvatanjem ove inicijative i da se ne ide sa operacionalizacijom ove inicijative, već da činimo sve da sa relevantnim međunarodnim subjektima u svetskoj organizaciji pribavljamo faktičke dokaze o tome da je moguća varijanta da se jednostavno zameni ime SFR Jugoslavije u svetskoj organizaciji sa imenom Savezna Republika Jugoslavija, sa nizom praktičnih okolnosti.

Otuda, ako je reč o potrebi da na ovom sastanku izrazimo jasan odnos prema tome, moram reći da je stav srpske Vlade eksplicitan, u ovom smislu, i da ne možemo stvarati uslove na ovakvom pitanju, da gradimo konstrukcije na osnovu toga, uz puno uvažavanje svake komunikacije. Da li je neko zvanično ili nezvanično, od ovog ili onog nivoa, neke komunikacije sa ovim ili onim visokim, ili manje visokim diplomatskim kontaktom, dobio informaciju kako reaguju na jednu izjavu?

Mislim da moramo da se vratimo osnovnim principima, a to je da činimo sve što je moguće činiti da se zahtevi svetske organizacije ispune da bi sankcije bile ukinute, da bi život Jugoslavije mogao da traje – u međunarodno-pravnom i u suštinskom smislu. Otuda, zaista mislim da ovi argumenti koje smo sada čuli, kao objašnjenje izjave saveznog premijera, koja je, podvlačim još jednom, već dovela u pitanje suštinu argumenata sa kojima smo ovu temu vodili. U tom smislu vas molim da mišljenje Vlade Republike Srbije uzmete kao mišljenje, čije argumente treba relevantno ceniti.¹⁹

DOBRICA ĆOSIĆ: Ko želi reč? Reč ima Mitić.²⁰

¹⁹ Slično je intonirano i saopštenje za štampu Vlade Republike Srbije, Obavezno poštovanje kontinuiteta Jugoslavije, Politika, 18.septembar 1992, 1.

²⁰ Miodrag Mita Mitić (1933–2005), profesionalni diplomata, generalni konzul SFRJ u Minhenu, a od 1992 i generalni sekretar predsednika SRJ. Doktor pravnih nauka i autor više knjiga iz oblasti diplomatsko-konzularnog prava.

MIODRAG MITIĆ: Pošto nisam član Saveta, rekao bih nešto kao stručnjak za međunarodno pravo. Prvo, hteo sam da pomenem zahtev za članstvo u Ujedinjenim nacijama. Kao što svi znate, ta ideja je, od pre više od dva meseca, potekla iz ruskih izvora. Izaslanik predsednika Jeljcina je plasirao tu ideju – Čurkin, da mi ponovo zahtevamo članstvo u Ujedinjenim nacijama. Kada smo ga pitali: „Da li postoje ikakve garancije da ćemo mi to članstvo dobiti, u uslovima kada hoće da nas isključuju?“ Nismo dobili nikakav odgovor, osim onoga da će se oni truditi da ubede Amerikance i ostale da mi dobijemo svoje mesto u Ujedinjenim nacijama.

Naime, i ministar Đukić je rekao – zahtev za članstvo u UN, automatski nas isključuje iz dosadašnjeg članstva. To je jedan rizik, o kome moramo da vodimo računa. Videli ste razgovor našeg otpravnika poslova u Njujorku, čak su i Rusi rekli – posle razgovora sa Kozirjevim, savetuju nam da, u ovom momentu, ne idemo sa zvaničnom odlukom i formalnim podnošenjem zahteva za prijem u Ujedinjene nacije, jer smatraju da to može imati negativne posledice u ovoj osetljivoj fazi pregovora. Razumljivo, shvatili su da možemo da „padnemo sa grane“, a posle se ne zna šta ćemo dobiti. Misle da bi, sa naše strane, mogli samo da najavimo mogućnost da se, pod određenim uslovima, odlučimo na podnošenje formalnog zahteva za prijem u Ujedinjene nacije.

MILAN PANIĆ: Šta Vi predlažete?

MIODRAG MITIĆ: Hteo sam da kažem da je veoma rizično zahtevati naše članstvo, jer bi automatski ispali iz Ujedinjenih nacija. Sada su mogućnosti, prema uslovima, ili suspenzija, ili isključenje. Videli ste da su to te dve mogućnosti. Evropska zajednica je više za suspenziju, i najveći deo zemalja, osim Amerikanaca i nekoliko ekstremnih zemalja, uključujući i islamske, za naše isključenje. Mislim da je i suspenzija mnogo bolja, nego automatski zahtev, gde bi se sami isključili iz Ujedinjenih nacija; suspenzija, bez obzira u kojoj varijanti bila; američkoj varijanti – bez prava ikakvog učešća; ili, u ruskoj

varijanti, gde ćemo, u nekim aktivnostima Ujedinjenih nacija, da učestvujemo.

MILAN PANIĆ: Suspenzija je bolja, nego da budemo u Ujedinjenim nacijama, a da ne možemo, recimo, da glasamo?

MIODRAG MITIĆ: Ne. Bolje bi bilo da budemo u Ujedinjenim nacijama, ali ako bi neko garantovao; ako bi nam Amerikanci — garantovali da ćemo biti primljeni u Ujedinjene nacije, a oni to neće da garantuju.

MILAN PANIĆ: Kako Vi to znate?

MIODRAG MITIĆ: Ja znam, za sada, da oni ne garantuju.

MILAN PANIĆ: Odakle znate da oni to neće uraditi?

MIODRAG MITIĆ: Ja samo kažem – ukoliko bi garantovali.

MILAN PANIĆ: A, Vi kažete: „Što oni neće“. Zašto onda ne kažete: „Ja verujem, ne verujem, moguće, nemoguće“, a ne de facto – neće. Vi pravite de facto situaciju, koja, u stvari, nije. Mi možemo da pitamo Amerikance da li hoće da nam garantuju. Verujem, verovatno, da oni ne bi garantovali, ali ne da oni ne bi garantovali, jer ih nismo ni pitali. Onda Vaša izjava – da oni ne bi garantovali, zamolio bih Vas da promenite – ako ih pitamo, ako kažu da neće da garantuju, onda ćemo se složiti da neće.

MIODRAG MITIĆ: Samo sam hteo da kažem da naše isključenje, na bilo koji način, povlači strašne efekte: povlači naše isključenje automatski iz Međunarodnog fonda,²¹ Svetske banke, KEBS-a i svih organizacija. Pretpostavlja da treba da zadovoljimo uslove, koji nam se postavljaju; znate i uslove po Povelji, i sami ste rekli – uslovi po

²¹ Mislim na Međunarodni monetarni fond

Povelji su dosta široki, s obzirom da smo došli na to da budemo osuđeni kao agresor, mogu često da se koriste za naš dalji neprijem u Ujedinjene nacije. Da li možemo, u odbrani našeg statusa, da ponovo ponovimo - izričito, da pitamo i Ameriku i ostale - zašto hoće da nas isključe? Da li je to jedini razlog, što se navodi, da nismo jedini nasljednik Jugoslavije? Mi nismo, rekli smo, to možemo i najzvaničnije da potvrdimo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Piše to i u Deklaraciji.

MIODRAG MITIĆ: Da, na osnovu toga, pokušamo da razgovaramo i rešimo pitanje. Zahtev, bez garancija, čak i najava zahteva bi bila opasna.

MILAN PANIĆ: Kažite mi garancije Versajskog ugovora, pošto ste stručnjak za međunarodno pravo! Mi moramo da znamo da je ovo novi svet ili smo mi deo tog sveta, ili ne. Ako smo deo tog sveta, onda će tu biti garancije. Ako mislimo da ćemo folirati ceo svet, stalno, onda nećemo nikada imati, nikada, nikakve garancije. Jer, prvi put kada nas uhvate da nešto uradimo u tome, oni će to promeniti, sa garancijom, ili bez garancije. Naš jedini, najpametniji način prijema u međunarodnu zajednicu, da zbilja – iskreno, postanemo deo tog društva, a garancije ne vrede ništa, pošto su međunarodne garancije pravljene mnogo puta, one su promenjene. Naš problem je politički, ne zakonodavni. Mi nemamo političku poziciju. Mi smo politički obrukani. Mi smo obrukani na stvarima, kao da su romani, koje smo pogrešno pisali, pa nas znaju da smo pisali tragično, a vi sada kažete, ne to nisu tragedije, to su komedije, a vi niste razumeli. Po mom mišljenju, situacija je, posle dva meseca poseta, čista, da u mojoj glavi ne postoji dilema šta je bolje, a šta gore.²² Važno je razumeti da

²² Panić misli na svoje misije, koje su počele početkom juls. Iako još neizabran za premijera SRJ, Milan Panić se upustio u energičnu diplomatsku inicijativu. Nepozvan se uključio na sastanak KEBS-a u Helsinkiju 10.jula, gde je razgovarao sa američkim državnim sekretarom Džejsom Bejkerom i ruskim ministrom spoljnih poslova Andrejem Kozirijevim, ali i hrvatskim predsednikom Franjom Tuđmanom.. O

nema garancija u međunarodnoj situaciji zato što, ako nešto napravite, a niste deo tog društva, oni će da vas izbace iz tog društva. Ja se nadam da se Vi ne ljutite na moj komentar.

MIODRAG MITIĆ: Ne, ja razumem, gospodine predsedniče, Vaše rezonovanje. Samo sam hteo da kažem – vi ste, ipak, biznismen. Ovde se radi o jednom odricanju. Ministar inostranih poslova kaže „zahtev“ i to je potpuno tačno. Zahtev za članstvom u Ujedinjenim nacijama je automatski prestanak članstva u Ujedinje nim nacijama. Mi automatski gubimo to mesto. A u biznisu se nećete odreći nečega pre nego što vam neko nešto ne garantuje.

DOBRICA ĆOSIĆ: Nemojte da raspravljamo teoretski, dajte za i protiv.

MIODRAG MITIĆ: To nije teorija, to je „davanje gotovog za veresiju“.

ILIJA ĐUKIĆ: Mogu li samo da pitam, interesuje me tvoje mišljenje. (Obraća se Miodragu Mitiću). Da li je moguće ovo, uslovno da ga nazovem, premošćavanje – povezivanje gašenja jednog sa nastankom drugog, isključivo u okvirima i na osnovama Povelje Ujedinjenih nacija? To je ono što su mi jutros predlagali.

KOSTA MIHAJLOVIĆ: Postavio bih kontrapitanje – zašto se sve to radi? Ako neko hoće da vas primi, zašto se ukidate? Šta se interpolira? šta je iza toga? „Kralj je mrtav, živeo kralj!“ Šta umire sa „kra-

ovoj njeogovj misiji više u Sergej Grizunov, Genadij Sisojev, Balkanski prorok, Laguna, Beograd, 48–50. Izabran za premijera 14.jula, nastavlja šatl diplomatiju posetama Njujorku, Parizu, Rimu i Madridu, a stiže i u Sarajevo, gde se 19.jula sastaje sa Alijom Izetbegovićem u granatiranom Sarajevu, a na aerodromu i sa Nikolom Koljevićem i Ratkom Mladićem. Dan kasnije otputovao je u Njujork i susreo se sa Butrosom Galijem. Osnovna tema njegovih misija bla je skidanje sankcija i međunarodnog priznanje SRJ. U avgustu je pre Londonske konferencije boravio u Mađarskoj, Albaniji, Turskoj i poetio niz drugih država u svom poluzvaničnom kapacitetu.

ljem“? Da li se tu interpolira čitav niz uslova i obaveza koje posle treba da se izvrše? U tome je stvar.

MIODRAG MITIĆ: U tome je suština.

KOSTA MIHAJLOVIĆ: To je potpuno neizvesno. A šta sve gubi jedna zemlja koja „izvrši samoubistvo“, koja saopšti da je prestala, da je umrla, a da nije primljena? Jer, to se neće ni dogoditi u istom momentu, niti bez postavljanja novih uslova. Onda treba da nam se kaže šta: su uslovi i šta se sve gubi, koje se sve obaveze gase, međunarodna prava. To je taj kontinuitet i nije pravna apstrakcija, nego je svakako jedan sistem obaveza i prava. Pomenut je Versajski ugovor, mi automatski „iskačemo“ i nemomo više prava da se pozivamo na njega.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Na sve nemamo pravo da se pozivamo. Ovu diskusiju smo vodili na prvoj sednici Državnog saveta, kojom ste Vi predsedavali.²³ Smatrao sam kao i, verovatno, većina drugih članova ovog Saveta da smo taj problem razjasnili međusobno dovoljno, uz, naravno, veoma ozbiljne momente na koje je Božović ukazao, govoreći o tome šta to znači za Ustav Jugoslavije i kolike su ustavne obaveze koje obavezuju ne samo Vladu i ovaj Savet, već i Skupštinu Jugoslavije, i šta to znači za posledice do kojih će doći. Ovakvu priču o „pisanju pogrešnog romana“ na činjenici isticanja prava na opstanak sopstvene države i na njen kontinuitet – smatram neozbiljnom, u raspravi o ovakvoj jednoj ozbiljnoj stvari. Prihvatanje diktata sila koje hoće da razbiju Jugoslaviju smatram izdajničkim. Priznanjem diskontinuiteta direktno se krši Ustav Jugoslavije i Deklaracija doneta povodom Ustava Jugoslavije. Kogod misli da to menja, neka izvoli doći u Skupštinu Jugoslavije i neka to menja.

²³ Prva sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici održana je 11. avgusta 1992, a njen transcript je objavljen u Vladimir Petrović (prir.), Srpske političke elite I Londonska konferencija, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2014, I, 23–166.

Smatram da je apsolutno jasno da onaj ko želi Jugoslaviju da tretira kao članicu Ujedinjenih nacija nema razloga da je prvo ukine i da joj ospori to članstvo. Ona je svojim sopstvenim Ustavom promenila teritoriju, uredjenje ime, zastavu i sve drugo. Prema tome, na činjenicama njenog sopstvenog Ustava, koje su njeno unutrašnje pitanje, registru- ju se i priznaju u međunarodnim organizacijama u kojoj ona ima kontinuitet, to se može vrlo lako učiniti. U samoj Deklaraciji, koju je Jugoslavija podnela donošenjem Ustava, lepo je rečeno da nijedan dinar nečije imovine, niti prava, ne želi time da prisvoji, već obezbeđuje svoj kontinuitet – 120 godina kontinuiteta i državno-pravnog subjektiviteta Srbije i Crne Gore stoji iza toga, jedinih država koje su na ovoj teritoriji imale subjektivitet pre nego što je stvorena Jugoslavija, kao Kraljevina Slovenaca, Srba i Hrvata, posle prvog svetskog rata, što Vi bolje od svih nas znate.²⁴

Prema tome, uopšte, mislim da bi taj put bio pogibeljan i koji bi apsolutno doveo u pitanje vrlo bitne interese naše zemlje. O pragmatičnom aspektu stvari, treba da imamo u vidu da bismo time prećutno priznali kompletnu pravnu i političku zasnovanost svih zahteva secesionističkih republika i, u stvari, dali alibi celom tom bloku u Zajednici, na čelu sa Nemačkom, koji su išli na nagradjivanje secesije, a kažnjavanje lojalnosti prema postojećoj državi.²⁵ Prihvatanje prakse jednostranih akata, upotrebe sile itd. – sve bi to bilo pokriveno alibi-jem činjenice da, evo, pošto se Jugoslavija raspala, oni prikrivaju zločin razbijanja jedne samostalne države članice Ujedinjenih nacija, koji su oni izvršili prevarama, odustajanjem od principa s kojima je počinjala Konferencija o Jugoslaviji, ulaženjem na prevaru u rešavanje jugoslovenske krize itd.

S obzirom da se prijem Jugoslavije u međunarodne organizacije, sada, treba da vrši – ako bismo odustali od svog kontinuiteta – u izrazito nepovoljnim političkim okol- nostima, jer je tu prisutan nep-

²⁴ Misli se na Srbiju i Crnu Goru, koje su na Berlinskom kongresu 1878. priznate kao suverene dr

²⁵ Nemačka je bila najveći zagovornik priznanja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, što je i uradila 19.decembra 1991, sa tim da priznanje stupi na snagu 15.januara 1992.

rijateljski stav velikog broja zemalja, ima veoma jakog osnova za zaključak da bi prijem Jugoslavije u Organizaciju ujedinjenih nacija i druge organizacije bio onemogućen na neki duži rok. Primera radi je uslov za članstvo i preporuka Saveta bezbednosti. Samo jedan od stalnih članova Saveta bezbednosti može da se ne složi i da nema te preporuke, da uopšte nema formalnog prilaza, a videli smo u kom je smislu Amerika bila oštra.

Lično ne verujem da bi mogli tek tako da nas isključe iz Ujedinjenih nacija, jer na to nemaju ni pravo. U nekim povoljnijim međunarodnim okolnostima i kada se kod nas raščisti situacija o stvarnoj slici stanja, koja je u ovom trenutku apsolutno iskrivljena, postavljale se sve više pitanje zašto se to čini. Prema tome, u najnepovoljnijim okolnostima mi bismo to uradili.

DOBRICA ĆOSIĆ: Gospodin Milošević je izgovorio izuzetno važne činjenice, izuzetno značajne. (Obraća se Milanu Paniću, jer je bio izašao zbog telefonskog razgovora).

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Samo da završim, neću mnogo da vas zadržavam, jer smo mnogo o tome razgovarali na onoj prvoj sednici i mislim da smo postigli punu saglasnost.²⁶ Dalje, priznanjem diskontinuiteta, Jugoslavija bi se odrekla de facto priznanja međunarodne zajednice, jer smo mi de facto priznati. S nama komuniciraju. Priznanje međunarodne zajednice je i održavanje svih diplomatsko-konzularnih predstavništava u ovoj zemlji, u Beogradu. Ni jedno jedino nije ukinuto. Pa, šta to znači? Mi sada – ono što je Mitić rekao – „od gotovine treba da pravimo veresiju“, ne „veresiju“, nego, jednostavno, „da skočimo u bunar“ s takvom, rekao bih, pošto Milan voli da kaže da smo svi ovde prijatelji, pa se niko ne ljuti na izraze – suludom idejom.

Drugo, nama pravno članstvo uopšte nije osporeno. Zašto oni idu na politički teren? Zato što članstvo vrlo teško pravno mogu da ospo-

²⁶ Vladimir Petrović (prirednik), Srpske političke elite i Londonska konferencija, I, 103–133

re. Oni, u stvari, teraju nas da im olakšamo, tako što ćemo da uradimo ono što oni vrlo teško i sa pravljjenjem stravičnog presedana, jer nikada nijedna zemlja nije isključena iz Ujedinjenih nacija, oni treba da urade i mi to treba, umesto njih, da uradimo. Oni mnogo treba da „uprljaju ruke“ da završe taj posao. Mi treba da očuvamo „čistoću njihovih ruku“ time što ćemo da budemo izblefirani da uletimo u takve zamke, u sve one razloge o kojima smo govorili na prvoj sednici.

Na kraju, imajući u vidu uslove za priznanje novih država – svi ih imamo u vidu, neko ih je ovde pominjao - na prostoru Istočne Evrope, koje je formulisala Evropska zajednica, apsolutno sam siguran da bi ponovno priznanje i prijem u međunarodne organizacije bio praćen prethodnim ispunjenjem za nas neprihvatljivih uslova. Nabrojaću samo neke: specijalni status za Kosovo i Metohiju, Vojvodinu i Saijdzak, deo Crne Gore nastanjen Muslimanima i Albancima i, verovatno, neka područja koja je svojevremeno pominjao Arens, Dimitrovgrad i Bosilgrad nastanjene Bugarima itd. – sa perspektivom vraćanja Srbije u granice pre balkanskih ratova, što i jeste osnovna nemačka strategija sa kojom su ušli u proces razbijanja Jugoslavije.

Prema tome, da skratim, mogli bi satima da okrećemo, „ko majka Damjanovu ruku“, ceo problem. Kategorično sam protiv ovakvog prilaza, iz osnovnog razloga na koji je ukazao ministar spoljnih poslova, nabrajajući tačku 3. da ulazak u takav posao znači prekidanje članstva, odnosno samo isključenje iz Ujedinjenih nacija, ostavljanje na milost i nemilost, sa verovatnoćom da nas neko ne ostavi „na cedilu“ u trenutku kada je verovatnoća da ćemo biti ostavljeni „na cedilu“ neverovatno veća, nego da nećemo.

DOBRICA ĆOSIĆ: Vi cenite da je verovatnoća veća da ćemo ostati – ako insistirao i da su posledice manje? (Odobrovanje). Dobro. Reč ima Stojanović.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Naš zadatak je da danas potpuno otvoreno, trezno, pogledamo situaciju, u kojoj se nalazimo, bez obzira da li nam se situacija sviđa ili ne. Nikome se, od nas, ne sviđa; u stvari, situacija je tragična, ne samo u ovoj stvari, nego, kada se to poveže

sa drugim stvarima, ona je vrlo teška. Sasvim je druga stvar kakav ćemo stav doneti, kakav ćemo zaključak izvesti iz te situacije.

U skladu sa onim što sam govorio na jednoj od prošlih sednica Državnog saveta, držim se uvek principa – aktivističkog fatalizma, pa prema tome – uopšte ne dovodim, naročito kod teških odluka, u neku direktnu vezu svest o stanju u kome se nalazimo, od moralne i političke odluke, u vezi sa tim stanjem. Dakle, prvo, svi treba da pokušamo da pogledamo svoju situaciju očima neizainteresovanih ljudi, kao da smo neki intelektualci, koji se igraju nekih intelektualnih igara, da je opišemo, da znamo koje su sve mogućnosti, kakve su posledice, a onda, zatim, da izaberemo sve što, po našem mišljenju, odgovara. Pri tome, kada je reč o onome što nama odgovara, isto smatram da jednoj naciji, državi, koja vredi da postoji, odgovara sigurno nešto što se ne kosi sa nekim osnovnim moralnim principima i nekim minimalnim moralnim stavom.

Da bih uticao na to da diskusija krene u onom prvom pravcu, koji sam pomenuo, postavljam pitanje, koje je vrlo elementarno. Sada je veliki nalet da nas isključe iz Ujedinjenih nacija, posebno na tome insistira Amerika i blok islamskih zemalja, uz pomoć još nekih drugih zemalja. Zamislimo da mi ništa ne radimo, da sednemo i zaboravimo taj problem i da se koncentrišemo na druge probleme, da li možemo, na bilo koji način, da li se očekuje promena u stavu da ne dodje do našeg isključenja iz Ujedinjenih nacija? Koja je pro cena? Ako ja treba sam sebe da isključim, ili da me neko drugi isključi, po pravilu, ja biram da me drugi isključi, jer to ne zavisi od mene. Sada nije reč o tome, nego hoću da znam situaciju.

MILAN PANIĆ: Kome postavljate pitanje?

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Sve, koji su obavešteni. Kakvi su utisci vaši?

MILAN PANIĆ: Tošo, šta Ti misliš, pošto si putovao sa mnom, da li je utisak da bi bili isključeni? Ako ništa ne preduzimamo?

TEODOR OLIĆ: To je vrlo moguće.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Vezano s tim, postavio bih još jendo logičko pitanje: da li ima uopšte ikakvih šansi da, ako ne povučemo ni jedan potez, da Rusija u poslednjem trenutku uloži pravo veta, ili im zapreti?

TEODOR OLIĆ: Od veta su odustali i to je jasno.

MOMIR BULATOVIĆ: Pošto su ova pitanja gospodina Stojanovića veoma logična, pomažu nam, ali prethodno pitanje je – zašto je sada ovakav nalet da se mi isključimo? Ne možemo mi na to odgovoriti.

MILAN PANIĆ: Kako si formulisao pitanje?

MOMIR BULATOVIĆ: Zašto se danas u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija tako uporno insistira na isključenju Savezne Republike Jugoslavije? To je centralno pitanje. Tehničke posledice su nam jasne. Ako dozvolite, rekao bih sasvim kratko. Potpuno sam svjestan tragedije trenutka u kome se nalazimo. Možda smo se svi skupa zavaravali, pa smo željeli da izbjegnemo ovo suočavanje, ili smo se nadali da će, ono što smo radili, imati efekta u pobolšanju slike o nama. Ali, mi smo danas, kako ja sada, u ovom trenutku, osjećam, pred dilemom – da li da nas ubiju ili da izvršimo samoubistvo. Ja mislim da je takva dilema.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Kad izvršiš samoubistvo, sigurno si mrtav, a kada hoće da te ubiju, nije sigurno da će te baš ubiti.

TEODOR OLIĆ: Ali, ipak, ako te ubiju, onda si ubijen.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To je tačno, ali je to teže.

MOMIR BULATOVIĆ: Pokušao sam da se sjetim niza pozitivnih fakata i činjenica, koje je uradila - i prije Socijalistička Federativna

Republika Jugoslavije - u ovom svom ostaku, kroz Srbiju i Crnu Goru, i posebno ovo što sada radi Savezna Republika Jugoslavija. Nadao sam se da će to biti sasvim dovoljno da se, makar, smanje pritisci na nas. Očigledno je da nije.

Ali, pogledajmo, jesmo li u samom startu, u vrijeme Briselske konferencije²⁷, nedvosmisleno izrekli stav da se zalažemo za jedan fleksibilni pristup da republike, koje su se otcijepile nisu, u klasičnom smislu, secesionističke republike, jer ne tražimo bilo kakvo primjenjivanje međunarodnih normi i sankcija prema njima, a istovremeno smo rekli da mi nismo jedini nasljednici.

S druge strane, otpočeo je jedan proces - i kroz Briselsku, a sada kroz Londonsku, odnosno Ženevsku konferenciju, koji daje puni smisao tim našim aktivnostima, iako se mnogo raspravlja na bazi jednakih partnera.

MILAN PANIĆ: Ne znam šta si hteo da kažeš sa tim konferencijama?

MOMIR BULATOVIĆ: Tražili smo, od samog starta, fleksibilni pristup.

MILAN PANIĆ: Nismo kontinuitet stare Jugoslavije da se slažemo da sve možemo da podelimo sa drugim članovima; da li misliš na to – dugove, pare i sve ostale stvari?

MOMIR BULATOVIĆ: Ne samo to, nego je bitno, sa stanovišta međunarodnog prava, da li su republike, koje su se otcijepile i postale samostalne države, države, koje su nastale iz akta secesionizma, jer se kontinuitet Jugoslaviji osporava samo zato da ne bi Hrvatska,

²⁷ Mirovna konferencija Evropske zajednice o Jugoslaviji organizovana je septembra 1991 i služila je kao glavna pregovaračka platforma o jugoslovenskoj krizi do sazivanja Londonske konferencije u koorganizaciji Evropske zajednice i Organizacije Ujedinjenih nacija. Pod predsedavanjem lorda Pitera Karingrona održala je trinaest plenarnih sastanaka, mahom u Briselu, a zvanična dokumenta usvojena tokom njenog rada objavljena su u B. G. Rachmaran (ed.), *The International Conference on the former Yugoslavia. Official Papers I-II*, Kluwer Law International, The Hague, 1997.

Slovenija, Bosna i Hercegovina i, moguće, Makedonija, bile secesionističke republike. Sva priča se, u suštini, svodi oko para, ratnih šteta, ko je kriv za materijalna razaranja.

Za nas je bilo jedno kompromisno rješenje, koje smo ponudili, u sljedećem: ne insistiramo da su republike, koje su proglasile svoju samostalnost, i to uradile oružanom pobunom, da su secesionističke republike. One su postale države – međunarodno-pravno su priznate. Ali, mi insistiramo da onaj dio državnog kontinuiteta, koji pripada Jugoslaviji, pripadne nama. Taj stav je bio ocijenjen dobro, on je prihvaćen na taj način što se, zaista, ravnopravno sjelo, i pravi se bilans imovine i svih prava. Da su republike, koje su se otcijepile, secesionističke republike, ne bi se pravio bilans. Da smo mi, koji smo ostali ne važeća država, ne bismo bili ravnopravni učesnici tog procesa. Bojim se da sada ova politička. zbivanja u Organizaciji Ujedinjenih nacija, stvarno i suštinski, miniraju mirovni proces i sprečavaju rezultate Londonske konferencije. Na žalost, takođe sam svjestan da nama, ovdje, pravo ne pomaže. Jer, mi smo tragične ličnosti; mi smo 50 godina živjeli u jednom pogrešnom sistemu, tako na svijet doživljava i na nama se pravo nema primjenjivati.

Iskreno sam ubjedjen da svi motivi, na koje se pozivamo, iza kojih, takodje, čvrsto stojim – od Deklaracije Ujedinjenih nacija, principa priznavanja novih država, u glavam svijeta, koji o nama odlučuje, neće biti prihvaćeni. Jer, nije isto odlučivati danas o tom pitanju ili prije, u sporu između Indije i Pakistana, kada su postojale dvije super sile i, vjerovatno, drugačije zone uticaja. Ali, pogledajte, danas se suočavamo sa činjenicom da se u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija realizuje stav, koji je Evropska zajednica preuzela, kao svoju obavezu, unazad nekoliko mjeseci. Znači da je taj pristup, u stvari, potpuno poništio sve naše napore – i pozitivne efekte, koje smo uradili, prije svega na Londonskoj konferenciji. Mislim da je takva situacija da stvarno treba sa svijetom da podijelimo tu svoju zbunjenost. Slažem se. Apsolutno smo postigli jako mnogo uspjeha, rezultata, odricali se od brojnih obaveza, prava i svega ostalog, da bismo došli do jedne tačke za koju intimno mislim da je „prag preko kojeg ne možemo da prodjemo“. Nemamo pravo da sami sebe uga-

simo. Svjestan sam tragičnih posljedica toga da nas isključe iz članstva Ujedinjenih nacija. Znam da to može biti sticaj političkih, ili nekih drugih okolnosti. Vjerovatno ćemo svi skupa, a posebno mi koji imamo tu tragičnu sudbinu, sada ponijeti taj teret odgovornosti. Ali, između te dvije dileme, mislim da ima još prostora za našu političku aktivnost da pokažemo pravu mjeru naših mirovnih i iskrenih napora.

Ali, da danas pristanemo da postavimo i ostavimo diskutabilnim naše pitanje, da iznesemo taj zahtjev, mislim da bi to zaista imalo dalekosežne i negativne posljedice, prije svega, u sferi naknadnih aktivnosti. Ne zaboravimo, mi ćemo morati obezbijediti demokratski sistem, ljudska, građanska i nacionalna prava. Da li će to biti forma specijalnog statusa, ili nešto drugo, to ćemo morati uraditi zbog nas i radi mira u kući. Ali, mi moramo da izbjegnemo upravo onu prenuminaciju građanskog rata i sukoba koji je bio u Jugoslaviji, kao faktički, agresiju. Ako ne pristanemo na diskontinuitet, u suštini, pristajemo na ocjenu da smo bili agresori i sutra nam se, kao jedan od stvarnih uslova za prijem u međunarodnu zajednicu, može postaviti pitanje ratnih reparacija, zločina i razaranja na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Zamoliću vas za samo malo pažnje. Istina, malo smo hendikepirani jer nam brojne informacije stižu u poslednjem trenutku. Sa zahvalnošću čovjek analizira ruski doprinos i formulu. Ali, čini mi se da ona, u ovom trenutku, mnogo više koristi Rusiji, nego što koristi Saveznoj Republici Jugoslaviji, zbog toga što olakšava poziciju Rusije, a nama samo prolongira postojeće stanje.

Predlog – ako smo dobro shvatili, kako nas je informisao gospodin Olić – i poslednji stav Velike Britanije insistira na dva koraka. Uvaženi gospodin Mejdžor traži od našeg premijera da Savezna Republika Jugoslaviji sada zatraži prijem u Ujedinjene nacije kao nova država, i to eksplicitno, ali da ne insistira i otežava sadašnji postupak da se već to veže sa zauzimanjem sjedišta u Ujedinjenim nacijama dok se Savezna Republika Jugoslavija ne primi u Ujedinjene nacije. Ako nešto treba eksplicitno da tražimo od Ujedinjenih nacija, mislim da bismo trebali da tražimo samo to da Savezna

Republika Jugoslavija preuzme članstvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u onom dijelu koji je realno ostao. Jer, Slovenija je član Ujedinjenih' nacija; Hrvatska i Bosna i Hercegovina su članice Ujedinjenih nacija i zašto to ne omogućiti?²⁸ One su izvukle to svoje članstvo iz Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Znači, ostaju još samo Savezna Republika Jugoslavija i Makedonija.

Nisam mnogo pomogao u ovome, ali stav koji mi je sada najbliži, uprkos svoj argumentaciji koju sam ovdje čuo, jeste da veoma dobro moramo da samjerimo opasnosti koje u narednom koraku slijede, iz našeg zahtjeva i spremnosti da sačuvamo članstvo u Ujedinjenim nacijama. Naš je vitalni interes da to uradimo. Ali, bojim se da ćemo ovim putem koji nam sada izgleda, u prvom koraku, kao relaksirajući, u stvari, sebi stvoriti mnogo teže obaveze i doći u nezavidniju situaciju. Hvala.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ko želi reč? Izvolite, generale.

ŽIVOTA PANIĆ: Mislim da mi nimalo ne smemo da popustimo zahtevima Amerikanaca i ostalih. Sve što su tražili, mi smo ispunjavali, a oni stalno daju neke nove zahteve. Tu jednom moramo da kažemo – ne, i da se zna. Drugo, siguran sam da će Rusi, u ovom najkritičnijem momentu, da daju veto. Oni to moraju zbog nas i zbog njih. Imamo određene podatke u tom pravcu. Ako bismo tražili novo priznavanje i ovo o čemu je ovde bilo govora, nailazili bismo na sve veće probleme i ne znam šta bismo dalje radili u našem unutrašnjem okruženju da bismo zadovoljili sve te potrebe. Nisam se detaljnije pripremao za ovu diskusiju, ali je ovo moje lično mišljenje. Danas ću da se konsultujem sa članovima našeg kolegijuma, gde ćemo ovo pitanje da razmatramo. Ali, mislim da nećemo da odustanemo od ovakvog stava koji sam sada rekao. Toliko.

²⁸ Slovenija, Hrvatska i BiH su primeljne u UN 22.maja 1992

MILAN PANIĆ: Imam vest iz Francuske. Nisam razgovarao sa Miteranom, ali sam sa Dimom o ovom problemu.²⁹ Gospodin Dima mi je rekao da su oni već imali konferenciju o ovome što smo juče dali; da je to vrlo pozitivno ocenjeno od strane francuske vlade. Rekao je da su već bili pripremljeno da preuzmu to što je ruska delegacija predložila. Pitao sam ga, s malom promenom da li bi to moglo da se promeni. On će početi da razgovara sa partnerima. Ako rešimo, što ne moramo danas, rekao je da bi to napravilo „gužvu“ u Ujedinjenim nacijama; da bismo mogli da produžimo, ako se slože partneri, staro jugoslovensko sedište u Ujedinjenim nacijama bez mogućnosti glasanja, sa svim drugim pravima. On će o tome razgovarati sa svim drugim partnerima Evropske zajednice i pozvaće nas da nam kaže, ako je to moguće. Šta to znači? Znači da smo napravili mali korak. To ne znači da je produženje Jugoslavije, ali je važna stvar da ne prave uslove da danas moramo da napišemo prvu stranu upitnika za novo članstvo u Ujedinjenim nacijama.

Moje je mišljenje da je ovo najpozitivnije što smo mogli da dobijemo do sada, od svih. Razgovarao sam sa Amerikancima, sa Rusima i Francuzima – to su tri važna člana Ujedinjenih nacija. Razgovarao sam sa Kinezima – čija je pozicija da za nas nije važno da li je staro ili novo mesto, najvažnije je da budete članovi Ujedinjenih nacija.³⁰ Ne bih diskutovao ni o čemu više, ako ima nekih pitanja, na kraju ću da odgovorim na sve. Francuska je pripremljena da pomogne jugoslovenskoj vladi – to oni kažu. Gospodin Miteran³¹ je rekao da ga pozovem kada je potrebna pomoć i ovo je prvi put da sam ga pozvao.

TEODOR OLIC: Treba za desetak minuta da razgovarate sa Iglbergerom.³² (Obraća se Milanu Paniću).

²⁹ Riland Dima (Roland Dumas, 1922), francuski ministar spoljnih poslova u Miterranovoj administraciji, 1984–1986. i 1988–1993.

³⁰ Panić je u Moskvu i doleteo iz posete Kini.

³¹ Fransoa Miteran (François Maurice Adrien Marie Mitterrand, 1916–1996), predsednik Francuske 1981–1995.

³² Lorens Iglberger (Lawrence Eagleburger, 1930–), američki diplomata. Ambasador u Jugoslaviji (1977–1980), a docnije zamenik državnog sekretara u adminis-

MILAN PANIĆ: Vodim aktivnu politiku ove zemlji i mislim da razgovaram sa ljudima i da tačno osećam u kakvoj smo situaciji, zbog toga što sam u svakodnevnim kontaktima sa celim svetom.

MOMIR BULATOVIĆ: Jedno pitanje. Da li je stav Francuske, i spremnost da pomogne, uslovljena, makar našom najavom da ćemo da tražimo članstvo?

MILAN PANIĆ: Najava je već napravljena, već nećemo dati formalno. Međutim, rni ne bi išli u Skupštinu. Božović nas podseća da postoji Ustav, itd. Mi to znamo. Mi bi trebali da rešimo situaciju, kako je ja vidim, ako uspemo da zadržimo mesto stare Jugoslavije, bez glasanja, a sa svim pravima u Ujedinjenim nacijama, do dana kada ta zastava, sa crvenom zvezdom, će biti promenjena za novu zastavu Jugoslavije, ja bih to predložio. Čuo sam vaše mišljenje i ne mislim da je ovo ubijanje, streljanje, samoubistvo. Mogu da se ne slažem sa ljudima. Međutim, najvažnije je, danas, da promenimo mišljenje sveta o Jugoslaviji, kao agresorom, da promenimo mišljenje o Jugoslaviji, kao ljudi koji nisu za mir, toleranciju, a kako je do toga došlo da oni tako misle, ne treba da diskutujemo, istorija me ne interesuje. Situacija je tragična; ako ne ukinemo sankcije i ako ne saradjujemo sa Ujedinjenim nacijama, Ekonomskom unijom, ne znam kako ćemo; oni su pripremili 47 novih dodatnih sankcija za Londonsku konferenciju, međutim, nisu ih upotrebili.

Sada su, isto – na ovoj Konferenciji, imali dodatne sankcije. Kada sam pitao: „Šta može gore da bude za nas, nego što jeste?“ Oni su rekli: „Mi možemo da prekinemo vaše komunikativne veze“. Dakle, imali su mnogo stvari, koje su mogle da dovedu našu zemlju u još tragičniju situaciju. Ako ne donesemo pravu odluku, ovde, mogu nastati teški socijalni problemi. Važno je doneti odluku, koja je dugoročnija, ona nije samo za danas i sutra, da nije politički motivisana. Ako uspemo da zadržimo poziciju stare Jugoslavije, da to

traciji Džordža Buša i predsednikov savetnik za Jugoslaviju (1989–1992). Od avgusta 1992. do januara 1993. bio je državni sekretar posle ostavke Džejmisa Bejkera.

bude novi akt, naravno, bez ikakvih iluzija, podrazumevajući da ćemo mi, opet, napraviti gužvu, da nema garancije - kako sam objašnjavao; ali, mislim da dobra volja jugoslovenske Vlade je poznata celom svetu. Uspeli smo jednu stvar - da promenimo mišljenje sveta da mi nismo agresori. Sada možemo da dokažemo kada jedan Musliman puca, a mi smo se prošle godine borili za to da dokažemo i nismo mogli. Sada je, izgleda, sistem počeo da radi za nas. Najvažnija stvar je da dobijemo saglasnost svih pet članova Saveta bezbednosti - da budu na našoj strani, da dozvole kontinuitet Jugoslavije, a kada Skupština donese odluku, napravićemo predlog za novu Jugoslaviju. Izgleda da je to moguće, nisam baš siguran, Dima će me zvati. Imam razgovor, po istom pitanju sa Inglbergerom, Mejdžerom i Herdom. Ja aktivno na ovome radim. Mislim da je to najbolje što može da se uradi. Ili, možemo da kažemo - ništa nas ne interesuje. Po uslovima, kako kaže Olić, mi bi bili izbačeni prekосуtra.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Mi smo rekli šta mislimo; vi ćete da komunicirate telefonima, ne vidim zašto bi nastavili sednicu.

MILAN PANIĆ: Na sednici treba da donesemo odluku šta hoćemo da uradimo, u kom smeru da idemo. Najvažnija stvar je da ne moramo da idemo u Skupštinu da se glasa. Gospodin Božović nas podseća da postoji Ustav, po tom Ustavu, te odluke moraju da se rešavaju u Skupštini, onda je moje mišljenje da ne idemo u Skupštinu da pitamo za dozvolu, jer nam to daje poslednju odbranu. Ako se ne desi sve u Ujedinjenim nacijama, kao što su obećali, onda će naša Skupština izgledati - „ne“. Nismo sve uradili ako Skupština izgleda - „ne“. To je moje mišljenje. Gospodine Bulatoviću, puno puta se sa Vama slažem, a ovoga puta se ne slažem da je to samoubistvo, streljanje. Moje mišljenje je, razumevajući situaciju u kojoj smo, a gospodin Čosić je puno puta objasnio - nemojte da verujete da smo u nekoj ružičastoj situaciji; tačno je da probamo da se izvučemo iz te situacije, nekada izgleda da nešto damo, a nešto ne damo, ali je važno da razumemo u kojoj smo situaciji. Najvažnija stvar je da se izvučemo

najbolje moguće iz ove situacije, bez ikakve srpske sramote i bez ikakvog gubljenja dostojanstva.

U stvari, naša pozicija u Londonu je bila napad, a ne odbrana. Treba da uzmemo sličnu poziciju u Ujedinjenim nacijama, da naše Ministarstvo inostranih poslova dobije in- strukciju da ovu situaciju radi ne odbrambeno, nego napadima. Jer, napadi znače da mi rešimo šta hoćemo, a onda da agresivno napadnemo rešenje tog problema i da što pre izadjemo iz ove međunarodne muke, tako da bismo mogli da pričamo o stvarima koje bolje znam od međunarodne politike, a to je ekonomija, da li da štampamo pare ili ne, kako da dodjemo do *new deal*-a³³, ili kako da što pre izgradjujemo zemlju. Ali, sankcije su važne da se sklone. Ako nam ne daju mogućnost da idem u Ujedinjene nacije zato što nas izbace, ili da sedimo, onda nemamo mogućnost da dodjemo sa predlogom da se sankcije skinu. Napravili su nemoguću situaciju da sankcije postanu važna stvar naše ekonomske promene. Sankcije su bile moj projekat za iduću nedelju i mi smo bili vrlo blizu tome. To je ono što mislim, gospodine Cosiću.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Jedno pitanje: na koga će se odnositi sankcije Ujedinjenih nacija ako se samo isključimo?

MILAN PANIĆ: Ujedinjene nacije prave sankcije na ljude koji nisu članovi u Ujedinjenim nacijama. Na nesreću, to sam proverio. Nadao sam se i mislio da možemo da ih prevarimo, da smo pametniji, ali oni su vrlo pametni. Da skinemo sankcije, ja bih se odrekao tog sedišta. Kome ono treba? Ali, sankcije su važnije. Sutra možemo ići za to sedišta. Zašto hoću to sedišta toliko mnogo - savetujem vam da gledate sa mog stanovišta, pošto je ono ekonomsko - mi moramo da izadjemo iz ove ekonomske krize. Ako zemlju ne izvučemo iz ekonomske krize, nismo ispunili dužnost koju ova vlada treba da ispuni.

³³ Federalni antiktizni program u SAD koji je inaugurisao Frenklin Delano Ruzvelt u borbi protiv Velike depresie sredinom 1930-tih.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To ti je tačno. I Vlada treba konačno da počne time da se bavi.

MILAN PANIĆ: Ne može time da se bavi kad imamo sankcije.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Može.

MILAN PANIĆ: Ja to zovem „ekonomske zakrpe“. Ne može ova država da bude sama po sebi. Nismo Rusija, ni Kina. Mi smo Jugoslavija. Mi zavisimo od stranih zemalja i od naših komšija. Ako mislite da možemo sami ovde da izdržimo, kažem vam da standard života Jugoslovena neće biti današnji, nego još gori.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To niko ne misli, Milane. Ko misli da možemo da živimo autarhično?

MILAN PANIĆ: Moramo da se izvučemo iz sankcija, sankcije su broj jedan kao ekonomski razlog.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To je tačno. Ali, broj dva je da se preživi dok se ne skinu sankcije, a ne da umremo do tada.

MILAN PANIĆ: Gospodin Božović i ja imamo ugovor - da on rešava sve lokalne stvari dok ja ne skinem sankcije.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To mi je drago.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ne, nikakav ugovor ja nemam. Poslao sam zahtev Saveznoj vladi da vrši svoje funkcije.

MILAN PANIĆ: Božović bi voleo da se ja brinem o internacionalnim problemima i da vodim taj rat, u isto vreme da punim automobile benzinom.³⁴ Za sankcije je to „odlično“. S respektom Vašeg miš-

³⁴ Nestašice benzina bile su jedno od najprepoznatljivih obeležja sankcija. Duge redove na pumpama ubrzo je zamenila nelegalna kupovina švercovanog benzina. Način na koji je, u organizaciji države, taj benzin dolazio na tržište, detaljno je opisao Momir Bulatović, Pravila ćutanja, Zograf, Niš, 2005, 105–144.

ljenja, Panić nije u mogućnost da vodi internacionalnu politiku, međunarodnu politiku, Ujedinjene nacije, sankcije i da puni automobile benzinom. Ja to ne mogu da radim. To je nemoguće. Danas je moj front za napad - sankcije i samo sankcije. To je najvažnije što mogu da uradim za ovu zemlju ekonomski.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Imaš ti i ponekog ministra u Vladi, koji takodje može nešto da uradi.³⁵

MILAN PANIĆ: Ja sam takav „general“ koji se bori sa „vojnicima“ - to je moj stil i mislim da smo napravili ogroman preokret u svetskom mišljenju. Vrlo je lepo kada možeš da pozoveš Dimu i da ga pitaš da li može da promeni rezoluciju u Ujedinjenim nacijama, a on kaže da će da pozove sve i da proba. Ja se nadam da ćemo se izvući iz ove krize i da ćemo se izvući iz svih kriza, ako rešimo pitanje inteligentno sa poznavanjem situacije i osećaja međunarodnih stvari, ne samo legalnih stvari.

DOBRICA ČOSIĆ: Rekao bih samo nekoliko reči. Nisam u stanju, a nemam ni pravo da dajem nekakve zaključke.

Očigledno je da smo raspravljali o tome ne da li smo u pravu i da li treba poštovati ili ne poštovati Ustav, da li je izjava gospodina Panića i predlog da tražimo prijem u članstvo Ujedinjenih nacija ustavan ili neustavan. Dakle, sve to je manjeg značaja. Ono o čemu smo danas raspravljali, a što mi nije ostalo jasno do kraja, to je kako što manje da izgubimo. Jer, očigledno je da gubimo i u jednom i u drugom rešenju, bar se meni tako čini. Nisam u stanju da procenim kako manje gubimo. Kada bih bio siguran u tome, bio bih spreman i da zahtevam, ili da predlažem - razume se, ne ovde - da sazovemo Saveznu skupštinu i da otvorimo to pitanje, kao i ustavno pitanje. Ali, u to nisam uveren.

Za sada, jedino u šta sam uveren je to da nemamo razloga da idemo dalje u izjavama i ponavljanju zahteva učlanjenje ili preučla-

³⁵ Vidi napomenu ___ o rekonstrukciji savezne vlade

njenje u Ujedinjene nacije. Ta izjava je imala politički efekat i nekakvu posledičnost koja je, po mom mišljenju, korisna, jer je pokrenula međunarodne faktore na traženje nekih rešenja koja su nešto blaža, šira i daju nam više prostora od tvrde i konačne američke rezolucije. Čini mi se da je sasvim racionalno da gospodin Panić dela ovako kako dela, da pokušava sa međunarodnim činiocima da uspostavlja međunarodni dijalog i da ih ubedjuje da je najbolje da ostanemo kako jesmo, a da ne donosimo nikakvu odluku, ni on da ne donosi nikakvu odluku, ni Vlada da ne daje nikakvu izjavu, ni Skupština, dok se mi ponovo ne sastanemo i ne razgovaramo o tome.

MILAN PANIĆ: Kako možemo Skupštini da kažemo da ne razgovaramo o tome?

DOBRICA ĆOSIĆ: Ne, Skupština može da razgovara, ali ne moramo da je sazivamo.

MILAN PANIĆ: Mogu da naprave čak rešenje koje nije dobro, ili je dobro, za nas. Neko mora da uzme odgovornost, gospodine Predsedniče. Mi ovde nismo deca. Mi znamo da ako Milošević hoće Skupština da počne, oni će sutra imati Skupštinu. Ako oni hoće glasati protiv ovoga, biće završeno.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Izvinite, tako ne možemo da razgovaramo.³⁶

MILAN PANIĆ: Takva je istina.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Tako nećemo da razgovaramo. Ako Vi želite sa mnom da razgovarate, morate da razgovarate kulturno i korektno.

³⁶ Ovdje se na sastanak Saveta prenosi svađa iz Londona opisana u sećanjima protganosita, str.

MILAN PANIĆ: To jeste korektno.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ni sa kim ja neću tako razgovarati.

MILAN PANIĆ: Gospodine Miloševiću, to je istina. Zašto ovde ne govorimo o istini? Ovde smo prijatelji. Nas dvojica smo prijatelji, ja se nadam. Ako se Skupština sutra pozove i ako glasa protiv ovoga, mi smo napravili veliku grešku u međunarodnim načinima našeg rada. Jer, nama ne treba ni za, ni protiv – sada. Nama ne treba ništa, po mom mišljenju. Zato mi je važno da Vi kažete da se to neće desiti.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ja se ne bavim Skupštinom.

DOBRICA ĆOSIĆ: Gospodo, Želim ovom prilikom da kažem nešto i mislim da zaslužuje, a ovo je i povod, o politici i o položaju Savezne vlade i odnosu republika prema Saveznoj vladi, pre svega, konkretno o stavu Srbije. Smatram da je predsednik Vlade, u svojim čestim i olakim izjavama, uzimao kompetencije koje ne treba da uzima i na koje nema pravo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Tačno.

DOBRICA ĆOSIĆ: Na primer, jučerašnja izjava u Moskvi je izjava koja nije trebalo da se – po mom mišljenju – izgovori pre nego što je ne donese Vlada i ovaj forum. Takodje, smatram da je Republika Srbija uzela jedan stav vrlo eksplicitan, i to srpski stav, koji nije – po mom mišljenju – u načinu i pristupu, jugoslovenski stav. Vi ste zauzeli stav, Vlada, pre nego što smo se mi sastali na ovom forumu, koji je i formiran za to da bismo se dogovarali i da bismo izbegli konfrontacije Vi ste vrlo skloni, u raznim svojim istupima, da se konfrontirate sa Saveznom vladom, na svaku izjavu Panićevu i na svaki njegov politički stav, a da, pre toga, ne postignete internu saglasnost, da ne dođe do jednog dogovora, razgovora, razjašnjenja; vi odmah idete u javnu političku borbu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Zar Vama nije logično da se, prvo, dogovor pravi o stavu, a ne o reakciji stava?

DOBRICA ĆOSIĆ: Vaša nikada nije samo reakcija. Vaša je uvek stav, koji ima vrlo velike posledice. To se dogodilo i sa poverenjem Vladi, a to se događa i danas. Smatram da su svi argumenti, koje ste danas rekli, na svom mestu. Ali, ti argumenti nisu smeli da se objave u novinama, pa da mi o tome ovde raspravljamo. Jer, u tom slučaju se postavlja pitanje koga ova Vlada predstavlja i koga predstavlja Panić, šta je to Savezna vlada...

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To je pravo pitanje.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ako joj se ovakvo poverenje, odnosno nepoverenje ukazuje u svakoj prilici. Takva politika vodi raskolu, grdnu nesreću i štetu nanosi zemlji. Mislim da je ta politika opasna. Otvoreno moram da vam kažem, ako mislite da nastavite takvu politiku, onda moramo da stupimo u jednu javnu političku borbu, koja ne bi donela dobro ovoj zemlji, pogotovo u ovim danima kada smo pred izborima.

Zalažem se za koncilijantnost, dogovore, a ne donošenje nekakvih odluka – nekuda, negde, neko, a da ceo forum, Vlada i mi se ne pitamo. Šta, u stvari, mi ovde predstavljamo?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: I ja se pitam, pošto smo imali ovaj Državni savet, zauzeli stav o kontinuitetu zemlje. Šta onda mi predstavljamo kada posle toga čujemo jednu potpuno drugu, pogrešnu, štetnu i opasnu izjavu i stav. Prema tome, uzročno posledične veze treba ima u vidu na jedan intelektualno korektan način, da tako kažem, a ne stavljati sve u pitanje – da li neko ima pravo da reaguje – ovde je Vlada³⁷ bila potpuno u pravu – na stav, koji je suprotan

³⁷ Republička vlada Srbije

Ustavu, Deklaraciji i suprotan odluci ovog Državnog saveta, čiji je član predsednik Vlade.³⁸

DOBRICA ĆOSIĆ: Ja sam i sazvaio Savet, a da ne znam stav Vlade. Sazvaio sam ga da razgovaramo o izjavi gospodina Panića i njegovoj politici. A zatekao sam već stav srpske Vlade, koji je ultimativan. Na tom ultimativnom stavu mi nemamo šta da razgovaramo. Ja mogu samo sa vama da se saglasim ili da podnesem ostavku.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Šta je tu ultimativno?

DOBRICA ĆOSIĆ: Ultimativno je sve u tom stavu, apsolutnosve! Ne dajete mogućnost nikakvog razgovora o tom problemu, a mi moramo da razgovaramo o tom problemu. Nije istina da je on konačan i nije istina da je samo to rešenje; nije istina da su to jedine mogućnosti za rešenje naše krize. Jednostavno, to nije istina! Život pokazuje da nije istina. Iako se meni čini da su vaše argumentacije - da su posledice negativne, od ovakvog stava, manje od, recimo rizika da idemo na preimenovanje. Ali je pitanje, konačno, o nekom principu rada, nekoj politici, koja unosi nekakvu harmoniju i nadu ovom narodu, a ne neprestano neka javna konfrontacija da ste vi u pravu, uvek u pravu. Koga vi branite - Republiku Srbiju ili Jugoslaviju? Mislim da ste vi deo Jugoslavije.

MILAN PANIĆ: Mi smo kvalifikovali našu izjavu. Rekli smo da je ta izjava predmet razmatranja naše Vlade i, ako se usvoji na Vladi, ići na Skupštinu. To nije definitivno.

DOBRICA ĆOSIĆ: Vaša izjava je prejaka, apsolutno je samovoljna

MILAN PANIĆ: Šta kaže moja izjava, Tošo?

³⁸ Savezna Vlada Jugoslavije

TEODOR OLÍĆ: Jedno je šta smo mi mislili na Vladi, bez obzira da li je to ispravno, ili ne, ali nismo to ni pročitali, pošto nije bilo ni mogućnosti.

MILAN PANIĆ: Pročitajte.

TEODOR OLÍĆ: „Savezna vlada Jugoslavije je spremna da podnese predlog Saveznoj skupštini Jugoslavije“.

DOBRICA ĆOSIĆ: To nije rečeno juče.

MILAN PANIĆ: Ako hoćemo da imamo demokratski sistem, moraćemo imati drugi sastanak, za drugu stvar, koja je važna, to je rečeno. Mene neko stalno dovodi u konfrontaciju sa gospodinom Miloševićem i Božovićem.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Sam se dovodiš u konfrontaciju. Meni je jako žao, ali taj „neko“ se zove Milan Panić; pošto smo mi prijatelji, mogu da Ti kažem.

MILAN PANIĆ: Prijatelji su najbolji, ako iskreno govore. Mi smo tačno rekli – ovu izjavu, koju sam dao, mislio sam da smo bacili „pojas za spasavanje“ Jugoslavije, da sam je spasao za jedan dan. Ali, moraće Vlada da odluči o tome; ja hoću da Vlada diskutuje o tome; neću da se Vlada samo slaže. Hteo sam da Vladi damo dosta vremena; kada Vlada pripremi predlog, onda će doći na ovaj sastanak, da razgovara sa vama, tako da je gospodin, ministar inostranih poslova pripremljen da kaže - ovo je jedna strana, ovo drugo, ovo su pozitivne, ovo negativne stvari, mnogo detaljnije, nego što je uradjeno. To je bilo moje mišljenje. Ja sam takvu izjavu i dao. Uopšte to nije bila definitivna izjava.

TEODOR OLÍĆ: U svakoj izjavi je rečeno – podneće se predlog Vladi.

MILAN PANIĆ: Ne znam šta se to dešava. Isto su dali u štampi o Prevlaci; isto se to dešava u sukobima sa Miloševićem, koji ne postoji; isto se dešava sa ovom izjavom od juče. Jedan čovek mi je rekao. „Ovo što čitam, a znam kako ste dali, je kampanja protiv Vas“.³⁹ Ja nisam ni zašta, niti sam protiv nečega, nego radim na onome, što mislim da je u najboljem interesu jugoslovenskog naroda, jer nemam drugi motiv. To mi je jedini motiv – da uradim ono što je najbolje za naš narod – Srbe i Crnogorce.

Ovo mene ne ljuti, što vi kažete, niti mislim da sam odgovoran za nešto što nisam trebao da uradim. Jer, ja sam to napravio - da bacim „pojas za spasavanje“, pošto nam je rečeno da ćemo biti izbačeni; mislim da smo uspeali. Ja razgovaram sa pet članica,⁴⁰ i ne može biti bolja pozicija bolja, po mom mišljenju. Svako hoće da mi kaže šta hoće više da uradi za nas; kada uradi tako više, ja tražim još malo više. Ja ću izneti taj predlog pred Vladu. Mi ćemo imati stav Vlade. To je moja dužnost, kao predsendika Vlade. Ali, mislim da nećemo ići pred Skupštinu. Dali su nam šansu da ne moramo da podnesemo danas taj novi predlog za novu Jugoslaviju.

DOBRICA ČOSIĆ: Ja mislim da je to vrlo dobro.

MILAN PANIĆ: Da. Ne mislim da je pogrešna ova diskusija. Mislim da smo vrlo važnu stvar doneli.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Podsetio bih na tri - četiri stvari. Uvažavam Vas, kao Predsednika, s obzirom da ste izrekli neke konstatacije, smatram za potrebno da istaknem nekoliko stvari. Prvo, ako hoćemo da uvažavamo ovaj oblik komunikacije, da delimo odgovornost za ono što se dogovorimo, onda je logično da se to i poštuje.

³⁹ Panić je postepeno otkrivao stepen dominacije koju je Slobodan Milošević imao nad srpskim medijima. Up. Vladimir Petrović, Uloga medija u konsolidaciji režima Slobodna Miloševića, Istorija 20.veka 2013/2, 183–204.

⁴⁰ Država stalnih članica Saveta bezbednosti.

Ovo je jedno od onih pitanja koja smo raspravljali i gde smo vredno-
sno raščistili. Ostalo je da se bavimo tehnikom i diplomatijom, kako
tu suštinu koja nam je cilj da unesemo. Očito je reč o izjavi, uz uva-
žavanje dodatnih objašnjenja, koja je odstupala od tog stava.

MILAN PANIĆ: Odstupala je zato što smo se „davili“.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Čuli smo sve argumente. Drugo, smatram
Saveznu Republiku Jugoslaviju ne kao državu koja je definitivno
nestala i bila. okrenuta suprotno interesima Srbije kao Republike,
doživljam je kao državu Srbije i Crne Gore.

DOBRICA ĆOSIĆ: Vi kažete da Jugoslavija treba da služi Srbiji.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Srbiji. A kome drugom? Srbiji i Crnoj
Gori, ne sama sebi.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ne znam koja je to država, čemu onda ona služi?⁴¹

RADOMAN BOŽOVIĆ: Drugo, postoji Ustav, vlade i skupštine. Ne
prihvatam poziciju Vlade Republike Srbije koja bi služila da joj neko
kaže kako treba napisati zakon, niti poziciju Skupštine Srbije koja bi
stalno bila pod nekim nadzorom čak i tamo gde nikakvu nadležnost
nema savezna država, već ima odgovornost Vlada Republike Srbije
za ono što je njena nadležnost.

Prema tome, jednostavno, svako treba da obavlja svoj posao u
skladu sa Ustavom. Bojim se dogovora onih koji ne poštuju Ustav.

⁴¹ Dobrica Ćosić nije bio emotivno vezan za SRJ; u čijem stvaranju nije učes-
tvoval, i o kojem jekritički zapisao 28.aprila 1992; „Jule je proglašen Ustav ostatka
Jugolsavije, enadekatno nazvane Savezna republika Jugoslavija (...) Ova Jugoslavija
je ideološki ostatak komunističke, titoističke Jugoslavije (...) Nastavlja se srpsko
jugoslovenstvo. Ušrkos svima, čak i dobrom delu Crnoggoraca. Nisam uveren da
Savezna Republika Jugolsavja ima spokojnu budućnost.“ D. Ćosić, Piščevi zapisi,
46–47. Međutim, kao predsednik savezne države branio je savezni nivo vlasti od
republika

Zbog toga, u svakoj našoj raspravi, ovde, u centralnoj i republičkoj vladi, okvir našeg dijaloga mora da bude ustavan. Ako se ne poštuju ti elementarni odnosi, do-đi ćemo u situaciju puno težu. Zbog toga, zaista mislim da Vlada Republike Srbije ima pravo i odgovornost da kaže svoj stav povodom izjave saveznog premijera i konstatacije da će, sutra, Vlada Republike Jugoslavije ceniti tu izjavu, odnosno, taj predlog. Ne vidim šta smo loše rekli, ako smo kazali da bi ta izjava mogla imati pravnu sadržinu, mora da je verifikuje Savezna skupština i mora da bude u skladu sa Ustavom Savezne Republike Jugoslavije, dok se on ne promeni. On, eksplicite, kaže da je ovo država koja je nastala.

DOBRICA ĆOSIĆ: Jeste li okrenuli telefon gospodina Panića, ili meni, pa rekli o tome da razgovaramo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Zvao si Panića?

RADOMAN BOŽOVIĆ: Zvao sam Panića i razgovarao telefonom i lično, rekao mi je da se ne slaže sa mnom i ja s njim, o tome da je ovo vredna aktivnost i da će doprineti rešavanju problema.

MILAN PANIĆ: Gospodine Božoviću, o jednoj stvari moramo biti iskreni sami sa sobom. Ovo je urađeno pre nego što smo imali šanse da razgovaramo. Pozdravio sam onaj razgovor s Vama. Sve što je urađeno i sve izjave koje su napravljene, napravljene su kao spasavanje „onoga koji se davi“. Oni već prave viceve o nama. Ja probam da pomognem, a neko „seče ruku onoga koji se davi“. Mislim da treba da radimo zajedno i da prekinemo ovu konfrontacionu situaciju. Apsolutno sam za zajednički rad i treba da produžimo diskusiju na drugim stvarima. (Milan Panić je izašao zbog telefonskog razgovora sa Herdom).

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Mi nemamo vremena da ostajemo ovde ne znam koliko. Šta imamo da razgovaramo?

DOBRICA ĆOSIĆ: Možemo sačekati.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Svako ima svoje obaveze.

DOBRICA ĆOSIĆ: Sigurno, imamo. O kompetencijama, i ja želim da razgovaram s Vama na ovom mestu. Da vidimo šta su kompetencije, zakoni i šta su posledice Vaše politike i Vaših grešaka.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Tu niste Vi kompetentni. O tome možete da razgovarate na kome god hoćete mestu.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ne, o tome ćemo da razgovaramo javno. Vrlo dobro Vi znate o čemu je reč – kakve ste greške napravili i ko je te greške morao da ispravlja i kako. Kada Vam sa ovog mesta dajem nekakav savet, koji je racionalan i ide ka nekom smirenju stvari, Vi to razumete kao mešanje u kompetencije. Izvinite, nije – mešanje kompetencije. Ja se nadam da služim Vama. Šta bi bilo sa Zakonom o „Politici“, recimo, da ga moja aktivnost u „Politici“ nije zaustavila?⁴²

⁴² Problemi sa transformacijom medijske kuće politika počeli su još 1991, krajem mandata njenog direktora I glavnog I odgovotnog urednika Živorada Minovića, a nastavili su se pod uredništvom Aleksandra Prlje i njegovog zamenika Hadži- Dragana Antića.. Kada je u leto 1992 vlada Radomana Božovića nastojala da na brzu ruku transformiše ovu kuću u javno preduzeće, novinari su, kao i Minović, odgovorili štrajkom: „31. jul 1992. Danas nije izašla 'Politika' kao ni druga izdanja NIP. Svi zaposleni u toj novinskoj kući stupili su u generalni štrajk, jer su protiv donošenja zakona o 'javnom preduzeću Politika' koji je Skupštini Srbije predložila vlada Radomana Božovića. Štrajkači optužuju vladu Srbije da 'predloženi zakon onemogućava slobodu javne reči i ustavnu obavezu istinitog i objektivnog informisanja javnosti'. Vlada, pak, tvrdoglavo ponavlja da je zakon čiste ekonomske prirode, da je vlada, gotovo svetlosnim godinama mjereno, daleko od grešne pomisli da u svoje ruke zgrabi uređivačku politiku lista. Vlada se zaklinje da predloženim zakonom želi da spriječi pljačku društvene imovine, anarhiju i grabež u neregularnoj transformaciji preduzeća u dioničarsko društvo po zamisli radničkog savjeta NIP. Vlada insistira da se ta transformacija obavi prodajom dionica, a ne podjelom dionica. Radomanova vlada ukazuje prstom na grm u kojem čuči zec, pa veli da direktor Minović, kojeg Srbija zna kao asa novinarske amoralnosti – vlada veli da direktor Minović sa užim krugom ljudi namjerava da se ponaša kao vlasnik i da takvo 'kar-

RADOMAN BOŽOVIĆ: A šta je sada? Otima se imovina po „Politici“.

DOBRICA ĆOSIĆ: To je jedno pitanje. Ne dajte imovinu!

RADOMAN BOŽOVIĆ: Kako da ne damo imovinu, ako se ne done-
se zakon?

DOBRICA ĆOSIĆ: Ne može, nije istina.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Vi ste mi sami rekli, pre mesec dana, da je
potrebno doneti zakon o „Politici“, da bi se zaštitila da nacionalna
kuća

DOBRICA ĆOSIĆ: Pa, ne dajte imovinu!

RADOMAN BOŽOVIĆ: Pa, kako da je ne damo bez zakona? Jedino
fizički. Ali, nadležnost je Skupštine Srbije da o tome donosi odluku.

deljevsko' grupnovlasničko shvatanje vlada neće tolerisati. Minović se od režimske podrepnice preko noći preobrazio u borca protiv tiranije nad slobodom informisanja. Lideri opozicije koji su do juče Minovića držali za etalon uredničke režimske udvorice, sad su stali uz njega, zasuli ga hvalom, opasali štitom svojih obraza i načinili od njega jednog od heroja našeg vremena. Javna bitka za 'Politiku', ona nadzemna, građanima vidljiva, na blatnjavom terenu, nemilosrdna je, ostrašćena, dresovi boraca razdrti, strgnuti – nije od njih ostalo ni krpice, pa se pred našim očima bjelasaju gola prkna zajapurenih, razdraženih napadača, branilaca, arbitara, navijača - pred nama je samorazgolićena gomila ambicioznih, beskrupuloznih političara, zapravo politikana-ta, koji su se dočepali govornica, mikrofona, megafona, trgova, štamparija, elektronskih medija, pa nas otuda danonoćno šibaju pljuskom svojih štampanih i govornih manipulativnih proizvoda. 1. avgust 1992. Slobodan Milošević se predomislio, nije potpisao ukaz o zakonu o javnom preduzeću Politika, jer ga je predsjednik Ustavnog suda Srbije uvjerio da se neke odredbe predloženog zakona kose sa Ustavom Republike Srbije. Milošević se budi tek kad snijevajući padne s kreveta., piše Radimir Vujoševiću, Danas, 10.11.2010. http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/o_bor-bi_za_osvajanje_politike.46.html?news_id=203348#sthash. UvgEeonJ.dpuf. Uporedi Živorad Minović, Dan počinje s Politikom?: prilozi za proučavanje odnosa štampe i političke vlasti, Alef trojni. Čačak 2008.; Živorad Minović. Ulični biograf: knjigom na knjige Slavoljuba Đukića, Altera, Beograd 2010.

DOBRICA ĆOSIĆ: Napravite onakav Zakon o Univerzitetu i napravimo za badava spor.⁴³ Zašto? Da li da bude Savet deset profesora. ili deset građana? Ili, da li treba da budu dva studenta tamo, ili dva studenta ovamo? Zar je to pitanje političko?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Pa, zar je to pitanje za Predsednika Republike?

DOBRICA ĆOSIĆ: Pa, jeste - jer će štrajk da bude.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Onda najbolje da prepustimo da zakone formira svako za sebe.

DOBRICA ĆOSIĆ: To su pitanja koja mogu da se reše sa nešto tolerancije, u dogovoru sa ljudima, bez stalno nekakve konfrontacije i u sukobu sa samim sobom. U tome je stvar. Razume se, meni je najlakše da se ne mešam ni u šta.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Dobro, ovo smo pitanje raspravili oko ove izjave, s tim što je, na primer, moje uverenje sasvim drukčije od Vašeg. Vi ste rekli da je ta izjava bila korisna u datom trenutku. Ja mislim da je krajnje štetna i da je već. proizvela vrlo štetne posledice, krajnje opasna, a ne samo da je neustavna.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ona je neustavna i veliki rizik.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Dakle, mi tu imamo potpuno različito mišljenje – u odnosu na predmet i nanačin tretiranja predmeta.

⁴³ Zakon o Univerzitetu je, na predlog Vlade Srbije, 4. avgusta 1992 usvojila Narodna skupština Srbije. A 7. avgusta potpisao Slobodan Milošević (Zakon o Univerzitetu, https://www.bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/glasnik-zakoni/zbornik/knjiga2/2_353.pdf) Opozicija je, kao I Ćosić, smatrala da zakon krnji autonomiju Univerziteta I stavlja ga pod čvršću kontrolu republičkih vlasti, odnosno Slobodana Miloševića.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ona je izazvala velike štete u unutrašnjoj politici.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne samo u unutrašnjoj, nego i u spoljnoj, jer je ceo svet to objavio i na osnovu toga već zauzima stavove.

DOBRICA ĆOSIĆ: Jeste. Medjutim, sada po ovim đdpešama, čini mi se da to nije samo štetna posledica. Ne znam, videćemo ishod.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Nemačka reakcija najbolje pokazuje koliko je to za nas „korisno“.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ako Vam treba moje mišljenje, ja sam za Vaš stav.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne, ja samo kažem, pošto ste Vi zaključili da je to bilo korisno, da se ne slažem s tim zaključkom. Dobro – u redu, svako ima svoje uverenje.

DOBRICA ĆOSIĆ: Naravno. Ima reč gospodin Stojanović.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Naš zaključak za ubudući rad mora da bude, o svim osetljivim stvarima, moramo se savetovati kolektivno, ne odlučivati – jer, ovo nije telo koje može odlučivati – ali se može posavetovati, doneti nekakav zaključak, onda će ustavni organi te zaključke sprovoditi, ili ih neće, ako ne prihvate; znači, kolektivni rad. Drugo, moramo da obratimo veću pažnju svi i nije čudo, naravno, što naš premijer to nedovoljno zna, bio je dugo van zemlje, ono što se u politici inače zove – priprema unutrašnjeg javnog mnjenja za poteze na međunarodnoj javnoj sceni, da ne bi izazivale, vrlo često, ne u ovom slučaju, ali se nekada desi da javno mnjenje ne zna šta znači, recimo, priznanje jedne države. Na primer, priznanje Slovenije misli da znači neku vrstu „izjave ljubavi“ Sloveniji;⁴⁴ prosto, nije

⁴⁴ Priznanje Slovenije je bilo tema prvog sastanka Saveta 11.avgusta 1992. Up. Vladimir Petrović, nav. delo., 65–84.

pripremljeno, nemamo političku kulturu, naš narod nije dovoljno obavešten o tome šta znače pojedini potezi na međunarodnoj sceni kad su sasvim uobičajeni, a kamoli kad su neuobičajeni. Dakle, mora veća pažnja da se obrati na to što znači unutrašnja priprema međunarodnih poteza. Ovde moram da kažem i to da je Toša Olić rekao na aerodromu: „Moramo hitno da razgovaramo, izgleda da će biti potrebna sednica Državnog saveta.“⁴⁵ Odmah sam o tome obavestio Predsednika. Dakle, oni su bili svesni da je, ipak, reč o jednoj stvari o kojoj mora biti nekog kolektivnog stava.

Što se tiče cvoga što Predsednik govori o konfrontaciji, toga se moramo jako čuvati, toga su pune novine, političke izjave. Recimo, sinoć sam bio vrlo neprijatno iznenadjen, bez obzira šta mislim o Panićevoj izjavi – samo što je tu izjavu dao na aerodromu, pročitali su je na Televiziji. Prvi program, spikerka čita tekst kojim se odmah napada ta izjava, niti se kaže šta je to, ni ko stoji iza toga, da li je to komentar i čiji. To profesionalno ne može biti. Ispada da spikerka ima svoj lični stav. Ne kaže se da li je to stav urednika Televizije, ili nije. Za to Vlada ne može biti odgovorna. Ali, stvari se rade potpuno neprofesionalno. To vam govorim zbog stvari koje mi čine teškoću, ovde, u praktičnom operativnom ratu. Radovane (sic!), ako se sećate, Predsednik je pitao oko Zakona o vanrednim merama. Obaveštenje je bilo, koje sam kasnije davao strancima, da taj Zakon praktički ne postoji, ne primenjuje se.⁴⁶

RADOMAN BOŽOVIĆ: Tačno.

⁴⁵ Sednicu su tako, nevezano jedni od drugih, tražili i Teodor Olić u ime Milana Panića i Milorad Vučelić u ime Slobodana Miloševića.

⁴⁶ Skupština Srbije donosi 26.juna 1990 Zakon o postupanju republičkih organa u posebnim okolnostima i Odluku o utvrđivanju da su nastupile posebne okolnosti na teritoriji SAP Kosovo. Na ovom osnovu, 5.jula 1990 Skupština Srbije je donela Zakon o prestanku rada Skupštine i Izvrsnog veca SAP Kosovo M. Torov, Izlaz iz pravnog lavirinta, *Naša borba*, 15.mart 1998, http://www.yurope.com/nasa-borba/arhiva/Mar98/1503/1503_7.HTM

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Odjedanput, podnose mi „Službeni list“, od 3. avgusta, gde se primenjuje taj Zakon.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Niste razumeli stvar. Jedno su privremene mere u preduzećima gde postoji mogućnost da država uvede privremene mere ako se krade imovina – u Subotici i u Prištini, a drugo je Zakon o vanrednom stanju na Kosovu koji ne postoji. Prema tome, to je sasvim druga stvar.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Ne, pogledaj „Službeni list“ od 3. avgusta, nij uopšte reč ni o preduzeću, nego o jednoj školi, o zameni jednog direktora drugim.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ustanove i preduzeća.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Dakle, moramo tačno da se obaveštavamo.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Taj Zakon važi u Subotici, Prištini i u Beogradu – ako dodje do nemogućnosti vršenja delatnosti. To nije Zakon o vanrednom stanju, nego Zakon o intervenciji države.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Ja nisam ni rekao o „vanrednom stanju“, nego o vanrednim merama.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ali, ne u državi, nego u konkretnim slučajevima

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Ne znam šta ti to znači „u konkretnim slučajevima“. Pa, ne donosi se zakon za konkretne slučajeve. Zakon je zakon. Ili postoji, ili ne postoji. Moramo jedni druge da obaveštavamo. Ja mogu da verujem da je on zaista potreban, ali moraš da me obavestiš onda da on postoji, ili ne. Mogu da budeiri za to da on postoji.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Obavešteni ste pismeno šta postoji. Prema tome, nisam zaista obavezan da usmeno sada obaveštavam svakoga šta postoji u zakonu.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Ne mene, nego Predsednika. Imamo neprijatnosti.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Pismeno smo obavestili Predsednika i predsednika Vlade da je i ta izjava gospodina Panića potpuno neosnovana, jer ne postoji nikakvo vanredno stanje na Kosovu da bi ga on ukinuo. Postoji Ustav i zakoni Srbije koji se primenjuju na celoj teritoriji Republike. Jedan od zakona je i Zakon o mogućnosti da država, u konkretnim slučajevima, tamo gde se naruši imovina, proces rada, može da smeni organ upravljanja. To može da uradi i u Subotici i u Prištini. Sve smo to tačno saopštili. Molim vas da se taj problem izuči i da vidimo šta je u pitanju.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: I mnogi drugi, koji vrlo ozbiljne probleme stvaraju. Mislim da ovde mora da se raščisti, na primer, tretiranje tog tzv. „etničkog čišćenja“. Davane su izjave o tome kako će da se u Srbiji spreči „etničko čišćenje“. U Srbiji nema „etničkog čišćenja“. Nema programa protiv „etničkog čišćenja“, ne može ga ni biti, jer nema „etničkog čišćenja“. Smenjuje se zamenik ministra unutrašnjih poslova zato što se suprotstavio programu, koji ne postoji, napravljenom za posao, koji, takodje, ne postoji, kao program.⁴⁷ Nikome se ne daje nikakvo objašnjenje, a pravi se čitava međunarodna „maskarada“, koja ne liči ni na šta, koja neke ljude dovodi do očajanja, neke – da se pitaju – jesmo li u cirkusu, ili prisustvujemo nekoj tragičnoj predstavi, na kojoj se ubijaju glumci. Jednostavno, te stvari moraju da se raščiste, da radimo kao normalni ljudi, u skladu sa nekim moralnim normama.

⁴⁷ Ovo se odnosi na naprasnu smenu Mihalja Kertesa, kojeg je sa mesta pomoćnika saveznog ministra za unutrašnje poslove u Lonodnu uklonio Milan Panić. Vide ti sećanja protagonist, str.

DOBRICA ĆOSIĆ: Potpuno ste, u toj stvari, u pravu, po mom mišljenju.

TEODOR OLIĆ: Ja bih rekao par reči o izjavi, kako je došlo do nje i kakve su dramatične okolnosti bile, jer sam i ja doveden u vezu sa njom, iako ja nisam davao nikakve vrste izjava. Juče smo stigli iz Novosibirske u Moskvu i, na naše iznenađenje, Kozirjev je bio na samom aerodromu – na platformi. Odmah je bilo jasno da se nešto čudno dešava. On je molio odmah da ima razgovor u „četiri oka“ sa premi- jerom Panićem, da ima važne stvari da razgovara, a mi ostali smo bili izdvojeni u prostoriji. U jednom trenutku, posle kraćeg razgovora, Panić me je pozvao i rekao da je situaci- ja dramatična, što je i Kozirjev ponovio – nalazimo se pred situacijom da budemo isključeni iz Ujedinjenih nacija. Rusija je učinila maksimalno što je mogla – više ne može učiniti. Inače, Kozirjev je došao pravo sa sastanka kod Jeljcina. Rekao je: „Više učiniti ne možemo“, što znači da nema veta; to su nam jasno stavili do znanja. Želeli su da preduhitre tu rezoluciju Evropske zajednice, islamskih zemalja, nacrtom kontrarezolucije, kojom bi se ona prva rezolucija povukla. Kaže: „Konstatovali smo da je jedino samo moguća najava. Najava da će zatražiti bi nam bila dovoljna da odmah stavimo na sto Nacrt rezolucije, kojom se, faktički, povlači ona Rezolucija, da se odloži rasprava o učešću odnosno članstvu u Ujedinjenim nacijama, dok do tog zahteva ne dođe ili dok se taj zahtev ne bude rešavao“.⁴⁸

Panić je bio spreman da to izjavi; ja sam samo konstatovao da on nema prava da daje izjave u svoje lično ime i da može samo da pred-

⁴⁸ Panić se istog događaja priseća nešto drugačije: „Tpg dana imao je veoma opširan i detalja razgovor na tu temu s inistrom spoljnih poslova Rusije Andrejom Kozirjevim, koji je već bio potao njegov dobar znanac: „Andrej, reci dirketno: da li je dobro za Jugoslaviju da odustane od kontinuiteta?“ pitao je otvoreno ruskog ministra. On nije odgovorio odmah: „Shvatite, Milane, bivše Jugoslavije više nema, raspala se. Zašto i ko je kriv, sada nije toliko važno.“ Kozirjev je govorio svojim uobičajnim odmerenim tonom, pažljivo birajući reči. „Nova Jugoslavija bi trebalo da postane članica UN. Trebalo bi podvući rtu ispod prošlosti. To nije loša varijanta za vas, Milane.“ S. Grizjunov, G. Sisojev, *Balkanski prorok*, 72–3.

loži, tako je i ušlo; ja sam pročitao taj stav – da će predložiti Vladi. U toku noći su razjašnjene okolnosti, koje su do toga dovele. Pomenuo sam malopre – zašto baš sada insistiraju. Pre tri meseca su mi rekli: „Imate još tri meseca da rešite vaš status u Ujedinjenim nacijama“. On mora da se reši. Ako treba još neke detalje da iznesem. U ponedeljak govori predsednik Buš.⁴⁹ Oni hoće da se to sprovede pre početka generalne debate. Dakle, prvi govornik je Buš, a onda Alija Izetbegović,⁵⁰ na našu veliku žalost. Sa tim Rusija želi, na neki način, da odloži raspravu o članstvu u Ujedinjenim nacijama i da dobijemo na vremenu. U tom smislu, traženo je da pripremimo neki tekst šta bi Vlada urađila. Na žalost, mi se sada nalazimo u poziciji da ne raspravljamo o odluci, koja se ovde može doneti u smislu kako bismo ostali – ili ne. Kada bi to bilo, mislim da ovog sastanka ne bi ni bilo. To je, apsolutno, jasno – da smo svi za ostajanje Jugoslavije, kontinuitet, itd. Tu nema nikakve rasprave i ne verujem da bi iko postavljao takvo pitanje.

Moj zadatak je bio da proveravam, razgovaram sa svima, da analiziram šta su posledice. Na žalost, ovde možemo samo da razgovaramo kakve su posledice (ne)donošenja odluke, a ne šta, faktički, takva odluka znači. Samo o posledicama možemo da razgovaramo. Kako god se završilo, da li će biti do ponedeljka, ili sa ovim našim odlaganjem, zaista smo u situaciji „da je kralj mrtav“. Sada se samo postavlja pitanje da li je živeo kralj, ili da ga nema. Odnosno, postavlja se ozbiljno pitanje – da li živeli kraljevići, a ne kralj. To je smisao moguće odluke o isključenju. Priznaje se pravo Srbiji i Crnoj Gori da zatraže prijem u članstvo, a ne Jugoslaviji, koja nije priznata. Prema tome, postavlja se pitanje da li dolazimo u tu situaciju.

Ceo smisao mogućeg poteza, koji su Rusi predložili, koji su nam potvrdili Francuzi, koji nam potvrđuju Englezi i ostali, da se premosti takav način situacije, u kojoj još imamo mogućnost da povučemo

⁴⁹ Džordž Buš (George H. W. Bush, 1924–), 41. predsednik SAD (1989–1993), pre toga potpredsednik u administraciji Ronalda Regana, kongresmen i direktor Centralne obaveštajne agencije (CIA)

⁵⁰ Alija Izetbegović (1925–2003), predsednik Predsedništva Bosne i Hercegovine 1992–1996

poteze. Rekao bih, u situaciji smo da vučemo potez, šahovski rečeno: „u izgubljenoj poziciji“, koji može da vodi u mat, pat’ili nešto treće, a to je večiti šah, pa da odigramo novu partiju. Smisao tog predloga je bio da izbegnemo mat, pat, da sačuvamo mesto u Ujedinjenim nacijama. Naravno, nemam pravo da učestvujem u tome, ovaj Savet može da donosi odluku u jednom ili drugom smislu, ali mora poći od toga da je činjenica– ono prvo: „kralj je mrtav“. Nama članstvo, bilo da će se zvati *existing*, bilo po američkom – *extinguished*, ili po bilo kom drugom, da je prestalo, pošto nema te zemlje, to je činjenica.⁵¹ Želeli smo, kroz ove predloge, da se postigne to da se odlože sve rasprave o sedištu Jugoslavije u UN. Biću slobodan da pročitam tekst, koji je, kao mogući Nacrt pripremljen za današnju sednicu Vlade; tekst je pragmatičan, na žalost, ali govori o mogućem izbegavanju posledica:

„Savezna vlada Jugoslavije spremna je da podnese predlog Saveznoj skupštini Jugoslavije da Savezna Republika Jugoslavija zatraži učlanjenje u Ujedinjene nacije u skladu sa uslovima izloženim u Povelji OUN, a bez postavljanja ili nametanja posebnih ili dodatnih uslova. Vlada će u tom predlogu zatražiti da se, u vezi sa podnošenjem zahteva za učlanjenje nove Jugo. slavije u OUN, odlože sve rasprave o sedištu Jugoslavije u OUN, do trenutka razmatranja i usvanja tog zahteva, kako bi se obezbedio kontinuitet u aktivnom delovanju i članstvo Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. Vlada Jugoslavije, jedna od zemalja osnivača OUN, izražava ponovo punu saglasnost sa svim principima Povelje OUN i svoju doslednu privrženost ciljevima, stremljenjima i aktivnost UN, kao i puno poštovanje i prihvatanje Rezolucije i drugih dokumenata OUN. Vlada Jugoslavije energično se protivi svim nastojanjima za isključenje Jugoslavije ili prekid njenog članstva u UN i uverena je da bi se, ovakvim načinom, uključenja Savezne Republike Jugoslavije u Ujedinjene nacije savladale sve prepreke formalno-pravnog i političkog karaktera, čime bi se Jugoslavija na častan, poštovan i dostojanstven način

⁵¹ U američkom predlogu rezolucije Savetu bezbednosti stajalo je da je članstvo SFRJ ugašeno (*extinguished*)

ponovo uključila u Ujedinjene nacije i međunarodnu zajednicu, u celini.

Savezna vlada smatra da bi bezuslovno prihvatanje članstva Savezne Republike Jugoslavije, u skladu sa Poveljom OUN, označilo i završni čin punog i formalnog međunarodnog priznanja Savezne Republike Jugoslavije i dovelo do stvaranja uslova za ukidanje sankcija protiv Jugoslavije, uvedenih na osnovu Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, broj 752.⁵² To je jedan od mogućih Nacrta. To bi bio smisao onoga o čemu smo razgovarali

KOSTA MIHAJLOVIĆ: Predsedniče, malopre sam upotrebio tu figuru „kralj je mrtav, živeo kralj“; ali, „kralj treba da bude ubijen, ili da izvrši samoubistvo“. Koliko vidim stvari, Ujedinjene nacije se nalaze pred problemom da isključe Jugoslaviju iz svog članstva i pred vrlo velikim pravnim i drugim teškoćama. Naravno, za njih je mnogo jednostavniji posao ako to Jugoslavija sama učini. To je mnogo ugodniji posao i za Rusiju, tu je predsednik Bulatović u pravu, koja treba da se nadje pred sopstvenim narodom, da ne da veto na jednu takvu odluku, a to će, naravno, izazvati unutrašnje implikacije i buru u redovima Skupštine. Razumem gospodina Kozirjeva, koji je, apsolutno s njihove tačke gledišta, za jednu takvu soluciju. Lično mislim da podnošenje molbe za Ujedinjene nacije iziskuje da se vide sve implikacije, koje su daleko veće od jednog političkog samoubistva, samoubistva jedne zemlje, jer je to priznanje da se ne postoji, ša svim pravnim, ekonomskim i međunarodnim implikacijama. Mislim da niko to ne bi učinio ako bi sagledao sve posledice toga.

⁵² Rezolucija 752 Saveta bezbednosti je jednoglasno donesena 15.maja 1992. Apelovala je na sve strane u konfliktu da se uzdrže od nasilja, a posebno je istakla da prekranje granica silom nije moguće, I zatražila od jedinica JNA I hrvatskih snaga da se povuku iz BIH, čiji je teritorijalni ntegritet i suverenitet podržala. <http://www.nato.int/IFOR/un/u920515a.htm> Nakon što je ocenjeno da se novostvorena Savezna Republika Jugoslavija ne pridržava ovih preporuka, nva rezoluacija SAveza bebendpsti 757 od 30.maja 1992 uvel je prema njoj meunarodne sankcije, kojima je prekinut vazdušni saobraćaj, uvedena ekonomska blokada, blokirane devizne reserve, obzstavljena naučna, kulturna I spotska saradnja, te povučeni ambasadori iz Beograda. UNHCR; <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f2122c.html>

Imam čak takvih mišljenja među pravnicima, da je čak bolje potpisati kapitulaciju, nego pristati da jednostavno - ne postojite. Jer, to je oživljavanje nekih starih pravnih teorija po kojima je postojanje vezano za priznanje jedne države. Ako vas neko ne priznaje, onda ne postojite. Međutim, po mom mišljenju, bolje je i biti, na neki način, na nekom polučlanstvu, a izgleda da je to realna mogućnost. Čini mi se da u tom pravcu treba učiniti razmere, dok ne vidimo kako će se situacija odvijati.

Hteo bih samo da kažem, neću da govorim kakve su te političke rezonance bile i izjave premijera Panića, ali one sigurno, za čitav proces pregovaranja u okviru Evropske zajednice, imaju ogromne implikacije, jer se time apsolutno pomera težište, menja se osnovni stav. Jer, pitanje kontinuiteta je bila okosnica svih naših stavova i konzistentosti zastupanja interesa Srbije i Jugoslavije i permanentna borba protiv pokušaja da se raskine taj kontinuitet sa svim njegovim posledicama koje bi imao. To kidanje kontinuiteta je izlaženje u susret Evropskoj zajednici. Ona je od početka na tome insistirala da se Jugoslavija rasturila, ne da su se neke repulike izdvojile. Naravno, s tog stanovišta se suprotstavlja kontinuitetu, iako je s naše strane stalno podvlačeno da Jugoslavija ne želi nikakve materijalne beneficije zbog toga što se održava kontinuitet, jer je on jedno, a problem sukcesije drugo. Sukcesija treba da se izvrši po pravičnim kriterijumima.⁵³

Ovo što izgleda vrlo jednostavno kao tehničko pitanje i kao pitanje da se sve događa u jednom sekundu, da prestaje jedna Jugoslavi-

⁵³ Pitanje sukcesije je izazivalo veliku pažnju u pravničkoj zajednici SFRJ (Stevan Đorđević, „Rad UN na kodifikaciji pravila o sukcesiji država i vlada“, Anali Pravnog fakulteta, Beograd, 1972, br. 1–3. 2. Stevan Đorđević, „Sukcesija država i svojstvo članice UN“, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1965, br. 2–3. 3.), a raspad Jugoslavije je izazvao mnoga protivrečna mišljenja o ovom problem. Up. Obrad Račić, „SR Jugoslavija: Diskontinuitet članstva u Ujedinjenim nacijama“, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 1993, br. 1–2; Milan Šahović, „Raspad SFRJ i stvaranje novih država“, u: Milan Šahović (ur.), Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza, Institut za Konstantin Obradović, „Problemi vezani za sukcesiju SFRJ“, u: Milan Šahović (ur.), Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996. međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996.

ja, a postaje druga, po mom mišljenju, interpoliraju se tu veoma krupni zahtevi koji su već bili prisutni i potencijalno, na neki način, neformalnim putem saopšteni, o čemu je bilo govora – pitanje specijalnih statusa, granica, položaja Srba van Srbije, krajina i svih mogućih pitanja koja su bila do sada postavljena.

U ovom slučaju, ako se govori o diskontinuitetu, tu je pitanje i ratne štete koja se aktuelizira, one se pokazuju u sasvim drugom i veoma negativnom svetlu, jer će postojati ta mogućnost da se ponovno priznavanje uslovi svim tim pitanjima. Znamo da – na pitanju Iraka – uslovima nema kraja. Ispune jedne uslove, a onda se otvori lista drugih uslova. To je jedan veoma rizičan poduhvat. Čini mi se da bi zato trebalo privremeno stišati i, uopšte, umiriti i skinuti s dnevnog reda jedan takav zahtev, s tim da se vidi i pokuša u Ujedinjenim nacijama, razgovorima i kontaktima, prodje što bolje; a u međuvremenu da se intenzivnije radi.

Nelogična je jedna stvar da oni koji pokazuju sada žlu volju i hoće da nas isključe iz Ujedinjenih nacija, preko noći će se pretvoriti u „andjele“ i dobročinitelje i da nam iziđju u susret sa svim mogućim. Ako je reč o nekim uslovima, može i u sadašnjim okvirima da se govori o tome. Ne znam zašto je potrebno da se kida taj kontinuitet, jer je to ono što je najteže objasniti. Hvala.

MOMIR BULATOVIĆ: Mislim da su, prvo, bila dragocjena ova dopunska obavještenja koja smo dobili od gospodina Panića i, prije svega, od gospodina Olića. Ako to dobro shvatam, znači, dramatične informacije koje su sinoć saopštene od strane ruskog ministra inostranih poslova su uslovile da se naš premijer odluči za svojevrsan taktički manevar. U tome mi potvrđuje i ta „dvostruka ograda“ – da će premijer predložiti Vladi i da će se na njoj raspravljati, a da će ona zatim krenuti ka Skupštini.

Pokušao sam pažljivo da saslušam i moguće saopštenje vlade. U suštini, tu postoje dva dijela koja su malo kontradiktorna jedan drugom. Smatram da je smisao i sadržina za koju treba svi zajednički da se založimo – da „kupimo“ dopunsko vrijeme. Ali, ako se u prvom dijelu kaže da ćemo se prijaviti i najaviti, ko'zna kada, naš zahtjev za

članstvom u Ujedinjenim nacijama, pa molimo da se za to vrijeme ne raspravlja o našem statusu – što je sastavni dio našeg taktičkog manevara; a u drugom dijelu se eksplicitno – za tim dijelom apsolutno stojim – brani pravo Jugoslavije kao države osnivača Ujedinjenih nacija, zar ne bismo mogli da napravimo taktički manevar u tom smislu i da kažemo: da ćemo ispostaviti zahtijev Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija da budemo nosioci kontinuiteta Jugoslavije. Znači, ne kažemo sada – prijavili bismo se za prijem u članstvo Ujedinjenih nacija, nego – ispostavićemo zahtjev i molimo da se do tada ne raspravlja o našem članstvu. Ali, ispostavimo zahtjev da Generalna skupština ocijeni da Savezna Republika Jugoslavija može da bude djelimični nasljednik i korisnik kontinuiteta Jugoslavije. Znači, manevar bi bio suštinski isti, samo ne bismo tražili novo članstvo. Otklonio bi se osnovni uzrok sadašnjeg nesporazuma, koji ovdje postoji. Mogli bismo još da tražimo dopunsko vrijeme i da se konačno pokaže mirotvornost naših inicijativa i efikasnost naših napora. S druge strane, imali bismo isti efekat – oni koji žele da nas podrže u svemu tome, mogli bi da nas podrže do te naredne rasprave. Raspravljajući o nama za mjesec-dva kada podnesemo zahtjev ili kao – reći će: „Možete da budete isključivo nova članica“, ili: „Možete da preuzmete mjesto Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u onom dijelu koji vam pripada, a koji nisu već uzeli Slovenci, Bosanci i ostali“. Znači, moj prijedlog bi bio da o njemu razmislimo i da je moguće napraviti manevar ove vrste.

TEODOR OLIC: Samo jedno objašnjenje – mi jesmo to uradili i postavljen je zahtev da se traži kontinuitet, ne jednom, već više puta. Odgovor na sve te zahteve je ova tačka 4. koja glasi: „Savet bezbednosti preporučuje Generalnoj skupštini da odbaci zahtev Savezne Republike Jugoslavije da nastavi automatski članstvo bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama i da odlučuje“ – to je Generalna skupština – „da Saveznoj Republici Jugoslaviji ne može dozvoliti da učestvuje u radu tela Ujedinjenih nacija.“

To je taj operativni član Rezolucije.⁵⁴

Vi ste potpuno u pravu – koliko god možemo mi tražimo kontinuitet i moramo ga tražiti, nikada nije prestao taj zahtev.

MOMIR BULATOVIĆ: Znači, oni su nam rekli da automatski ne možemo?

TEODOR OLIĆ: Jeste.

MILAN PANIĆ: Još gore nego to što Ti govoriš o kontinuitetu. Nisam znao zašto kontinuitet, a zašto ne, pošto čujem te komplikovane ekonomske i legalne konsekvence koje niko nikada nije bio u stanju da mi objasni.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Treba ljudi, koji se razumeju u to, da Ti napišu o tome nekoliko strana.

MILAN PANIĆ: Naravno. Satima sam to slušao, postavljao sam pitanja i dajem vam moje mišljenje, kao što sam ja čuo vaše mišljenje. Ako jedan drugome ne govorimo šta mislimo, onda mi - ovde ne vredimo. Najveća vrednost ove grupe je da otvoreno, iskreno, pamešno kaže šta misli. Jer, pomoćnici, savetnici, svi koji radimo zajedno, treba dođemo do boljeg mišljenja, a ne da manipuliramo jedni drugima. Ja to ne radim.

Sada sam razgovarao sa Herdom. Rekao mi je da ne moram da razgovaram sa Mejdžorom, jer je to njegov posao. Rekao mi je: „Gospodine Paniću, nada Balkana je Jugoslavija: Mi smo rešili da vas eliminišemo iz Ujedinjenih nacija. To je bila napravljena odluka, onda smo počeli zbog lorda Ovensa nešto manje da uradimo, nego to. Odluka je bila napravljena - Jugoslavija je bila izbačena iz Ujedinjenih nacija“. Dakle, napravili su odluku. Objasnjava mi, uzeo je Oven i rekao: „Ako vi to uradite, smanjujete mogućnost mira na Balkanu, jer ljudima, koji su probali da naprave mir, kao Čosić i Panić,

⁵⁴ Radio se o rezoluciji _____ Saveza bezbednosti od 14.septembra 1992.

ne dajete mogućnost da naprave ono što su počeli da prave - mir na Balkanu“. Pošto sam ga pitao za istu stvar, da to urade, on kaže: „Mi nemamo problema sa Francuzima i drugima, hoćete da vam kažem koji je naš i vaš problem? Gospodine Paniću, ja hoću da Vi. Zovete Kinkela, zatim, holandskog ministra.⁵⁵ Ako dobijete mišljenje njih dvojice, ovo drugo će za mene biti lako“. Opet sam pitao: „da mi probamo da se složimo, da ćemo jednoga dana napraviti aplikaciju za novu državu, a da ćemo ostati u Ujedinjenim nacijama i da ćemo raditi u Ujedinjenim nacijama“. Ja ne razumem unutrašnje probleme Srbije, Crne Gore, niti unutrašnje političke probleme Jugoslavije. Ali, počinjem da razumem kako ovi ljudi funkcionišu. Herd je rekao: „Mi moramo da napravimo da vi ostanete u Jugoslaviji i da radite na miru“.

On zna sve ove stvari - da se otvorila centrala Perućac.⁵⁶ Najvažnije je da oni znaju o tome. Potpisao je to Ćosić - Panić. Oni kažu da je za nas najvažnije da dobijemo saglasnost Nemaca i Holandjana ako hoćemo da imamo neku poziciju u Ujedinjenim nacijama. Pre lorda Ovena bila je situacija - mi idemo napolje. Mi imamo već „omču oko glave“, stvar je kada će da nas obese. Ako to dozvolimo da nas izbace, to je samoubistvo; ako dozvolimo da nas izbace, pravimo neodgovoran akt. Ne znam da li je bolje ratovati da sačuvaš svoj ponos, a da budeš mrtav, ili je bolje biti pametan, imati ponos i dostojanstvo, a učiniti ono što hoćeš.

Moj predlog ide u pravcu kako da se izvučemo iz ove internacionalne krize, bez više bitki. Profesore, složio sam se sa Vama, kada uradiš, u ovom. društvu, jednu stvar, odmah hoće da uradiš drugu, a kad uradiš drugu, odmah hoće treću; već sam umoran od tih stvari, a kao da su zaboravili šta si juče uradio. Rekli su mi - radi na otvaranju sarajevskog aerodroma;⁵⁷ onda su rekli to nije važno, važan je ovaj

⁵⁵ Hans Van Den Bruk, holandski ministar spoljnih poslova.

⁵⁶ Verovatno se radi o brani Peruća sa hidroelektranom na reci Cetini, čijim je miniranjem više puta prećeno. Uporedi Operacija Peruća <https://www.youtube.com/watch?v=bsqpwDQ3nHg>

⁵⁷ Sarajevski međunarodni aerodrom, poznat I kao Butmir, prestao je sa civilnim saobraćajem početkom rata u Bosni, kada je kontrolu nad njim preuzela JNA I koris-

put, itd. Ako misite da je to divna igra ravnopravnih, mi nismo ravnopravna zemlja ovima; oni nas tačno imaju „u rukama“. Skinuti ovo sa dnevnog reda je nemoguće. To je na dnevnom redu; stvar je samo koliko ćemo biti obešeni, mrtvi, ili će nas obesiti tkao da se ljuljamo, a nismo mrtvi, pa taman da umremo, a oni nas malo ožive.

Što se tiče današnje situacije, mi ne možemo biti u goroj situaciji. Nije prijatno ugovarati, otvoreno vam kažem, kada nemaš poziciju. Naš problem je naš problem, ako ga mi ne rešimo, Rusi ga neće rešiti za nas, Englezi, itd. Moramo da ih dobijemo, na našu stranu. Možda Rusi imaju razloga zbog ovih muslimanskih zemalja, jer neće uticaj Muslimana na rusko rasturanje. U štvari, ovo je. stvar dobre bolje ovih ljudi. Znate, moja šansa da ubedim Kinkela je, otprilike, 1000 : 1 protiv mene. Ali, ja ću da ga pozovem. Pozvaću obojicu, probaću sa mojim nediplomatskim stilom. Svi već znaju kako imam malo iskustva u diplomatskom radu, ali ne treba da vam spominjem da nisam diplomata, ja sam 60 dana u ovom poslu.

Gospodine Bulatoviću, da produžimo do iduće rasprave. Rasprava je završena, na nesreću. Otprilike, svi isto mislimo. Ja verujem, ako bi bili u istoj situaciji, da bi nas dvojica reagovali slično. Znam kako bi reagovao Milo- šević, Božović, jer mi zajedno radimo. Vi znate kako bih ja reagovao. Ako se davim, ja ću da uzmem „pojas za spasavanje“, bez obzira da li je to dostojanstveno ili ne. Ja sam mislio da sam to juče uradio. To je sve što imam da kažem. Još moram da radim na ovome. 'Moj predlog je da ne idemo na Skupštinu, da rešimo to na Saveznoj vladi, da se to uradi najbolje, što možemo, u ovoj situaciji.

tila ga za evakuaciju stanovništva (po jednoj proceni čak 30,000). U junu je na osovu rezucije Saveta bezbednosti kontrolu nad aerodromom prezuezo UNPROFOR, da bi se mahom koristio za humnaitarne svrhe, jer je grad Sarajevo već bio pod gotovo potpunom blokadaom. 13000 letova sa 160000 tona humanitarne pomći je odstavljeno rpeko Butmira, ali su incidentio, poptu onog sa početka septmtebra vidi napoemnu 1, str.= privremeo obustavljali rad aerodorma. Milan Panić je odmah po dolasku na mesto premijera bio pod pritiskom da obezbedi otvaranje aerodrome, što je i uspeo pritiskom na Radovana Karadžića 27.juna da bustavi granatiranje aerodromske zone.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Odmah da Ti kažem, ako ovo bude – što je Toša pročitao – na Vladi, Srbija će zvanično da traži zasedanje Skupštine, da tu ne bude nikakvih sumnji za to.

MILAN PANIĆ: Mi nećemo ići do Skupštine.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ali, ja Vam kažem da ćemo mi tražiti zasedanje Skupštine, ako to što je Toša pročitao Vi na Vladi usvojite.

MILAN PANIĆ: A zašto mi kad dođemo na Skupštinu ne pitamo?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ja Ti kažem šta ćemo mi tražiti, a Skupština ne mora da se sastane.

MILAN PANIĆ: Vi to gledate sa lokalnim problemima.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne, sa ozbiljnim problemima.

MILAN PANIĆ: Najozbiljniji probleme ove zemlje, u kojoj smo mi, su sankcije! Ako ne rešim to za tri meseca, ova Vlada ne vredi. Mi smo neodgovorni ljudi i ne pripada nam ova dužnost

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To se slažem.

MILAN PANIĆ: Nemamo ni tri meseca, imamo dva. Vlada Srbije i Vlada Jugoslavije mogu da se zaborave ako ne rešimo sankcije za dva meseca. Jer, onda nismo izvršili dužnost koju nam je ovaj narod dao. Tako se ja osećam.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Možemo dva načina da ga rešimo: da se rešimo sankcija i da ostanemo bez države; i, da pokušavamo da rešimo sankcije i da sačuvamo državu.

MILAN PANIĆ: I ja sam za to da sačuvamo državu, da napravimo demokratsku situaciju, da postanemo članovi Ujedinjenih nacija da nas ljudi poštuju.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Samo ovog puta nećemo imati šta posle da učlani mo, o tome se radi.

MILAN PANIĆ: Naravno, gospodine Miloševiću, s tobom se ne slažem. I mislim da se ti iskreno ne slažeš sa mnom. Ali, odlukama koje smo do sada pravili – došli smo do sankcija i nemoj da se ljutiš zato što sam to kazao. Ako napravimo još još jednu glupu odluku, biće još gore. Ukinuće nam telefone itd. Kad čujem šta ovi ljudi pričaju, „kosa mi se diže na glavi“.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Zbog koje naše „glupe odluke“ su donele sankcije? Hoćeš li to da mi kažeš?

MILAN PANIĆ: To će profesor da Ti napiše knjigu da kasnije čitaš.⁵⁸

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ako tvrdiš da su sankcije zbog naše „glupe odluke“, onda znaš na koju odluku misliš.

MILAN PANIĆ: Mogu sam da napišem knjigu, iako nisam pisac. Ona stoji u raznim dokumentima, pregovaranjima u Hagu, Briselu i svugde.⁵⁹ Te odluke su tamo napravljene.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Na žalost, nisu. Napravljene su u Mاستrihtu.⁶⁰

⁵⁸ Verovatno misli na Svetozara Stojanovića, koji je u prostoriji.

⁵⁹ Sednice Konferencije o Jugoslaviji su mahom održavane u ova dva grada.

⁶⁰ Nije jasno zašto Milošević pominje Mاستriht koji je gra du kojem su se 9.oktobra sastali predstavnici Evrpskog saveta da naprave nacrt ugovora koji je potpisan 7.februara 1992 udario temelje Evropskoj Uniji.

MILAN PANIĆ: U biznisu je najgora stvar ako sam sebe zavaravaš. Mislim da je to skoro isto u politici. Kad je veliki Amerikanac, grčkog porekla, trebalo da bude predsednik, 18 procenata je bio ispred svih, kada mu kažem da se ne ponaša kao predsednik, jer to nije – nije pobedio dok nije dobio glasove.⁶¹ Znaš li šta se desilo – izgubio je. Samo zato što je prekinuo napad, postao je džentlmen.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ovde, u Jugoslaviji, niko nije verovao da će Grk da bude predsednik Sjedinjenih Država.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Tošo, mogu li da Te pitam – o jučerašnjoj izjavi, ona je postigla jedan efekat, možda nenameravan, ali postignut; Predsednik je rekao – da je „bačena neka udica“ i sada su počele diskusije kako da se spasavaju stvari, smanji nešto nadje nekakav način; da li imamo potrebe da „trčimo pred rudu“ bilo kojom odlukom Vlade, umesto da sada čekamo efekte toga, s tim što će premijer nastaviti sve svoje razgovore, pa da se vidi kakav će biti taj efekat. Na Skupštinu sigurno da se ne ide.

MILAN PANIĆ: Ako bi u Skupštini glasali to ne bi valjalo. Gospodin Milošević može da se ljuti na mene - ali, mi ne smemo da idemo na Skupštinu.

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Pitam se da li uopšte morate ići na Vladu?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To od Vas zavisi, nemojte praviti greške.

MILAN PANIĆ: Kakve „greške“? Mi smo bacili „pojas za spasavanje“?

SVETOZAR STOJANOVIĆ: Tošo, da li je nužno da sada idete na Vladu, ili da čekate da vidimo efekte toga što se desilo?

⁶¹ Majkl Dukakis (Michael Dukakis, 1933), američki političar, guverner Masačusetsa u dva mandata i neuspešni kandidat Demokratske stranke za predsednika SAD 1988

TEODOR OLIC: Vrlo brzo ćemo znati te efekte. Nema nikakve potrebe i nikada nismo „trčali pred rudu“, kad se radi o ozbiljnim odlukama. Noćas smo ponovo obnovili zahtev, pošto je prijavljena delegacija Savezne Republike Jugoslavije za Generalnu skupštinu, šef delegacije je nominalno ministar inostranih poslova Jugoslavije, a šef delegacije je predsednik Vlade Savezne Republike Jugoslavije koji treba da govori u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija.⁶² Zatražili smo da se vidi od strane Sekretarijata kada će predsednik Vlade govoriti.

MILAN PANIĆ: O sankcijama?

TEODOR OLIC: Ne, ne govorim o čemu, već o principu. Vrlo brzo ćemo znati da li će nam to dati, ili ne. Ako ne daju, znači da deluje mehanizam vrlo nepovoljan za nas i krajnje arogantan. Ako odobre, znači da deluje, na neki način, ovaj naš mehanizam koji pokrećemo koliko god možemo. Mislim da nema nikakve potrebe sada izlaziti sa novom inicijativom, bilo u Skupštini ili drugde.

MILAN PANIĆ: Vlada nije važna za tu stvar, najvažnija je Skupština, da je držimo kao naš način koji nam daje mogućnost manevra.

TEODOR OLIC: To bi bio snrisao. Imamo indicija od noćas da je ovakva izjava veoma zbunila neke zadrte protivnike Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama.

MILAN PANIĆ: Apsolutno, treba da budemo sigurni da nemamo razlike sa srpskom vladom, da razumete tačno šta radim, pošto smo u istom timu.

⁶² Dokumenta sa zasedanja Generalne skupštine objavljena su o u voom tomu, str. Snimak obraćanja Milana Panića Generalnoj skupštini UN <https://www.youtube.com/watch?v=VIKVsBF38KA>

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ne, svako treba da radi svoj posao. Ja nisam u „timu“ koji ne obezbedi, prvo, dijalogom da se dodje do nekog najboljeg rešenja; a ne u „timu“ gde neko napravi problem, pa da onda radim na tom problemu.

MILAN PANIĆ: Božoviću, ako se sutra „daviš u Dunavu“, neću zvati konferenciju da te izvuče. Ako to misliš, onda ćeš biti „udavljen“.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Da ostanemo na Tvojim izjavi, a da Vlada ne ulazi u operacionalizaciju.

MILAN PANIĆ: Vlada treba da radi za inostranstvo, a Skupstnu držimo kao odbranu; onda vidimo šta se desi za nedelju dana, pa za dve itd. Oni mogu da reše za nas, u roku od dva dana, mi ne rešavamo ništa. Ako nam je potrebno da Skupština kaže – da, onda odemo i ubedimo Skupštinu da nam kaže – da. Ako je potrebno da Skupština kaže – ne, isto tako; kao što je bilo sa Prevlakom.⁶³

RADOMAN BOŽOVIĆ: Šta je bilo sa Prevlakom?

MILAN PANIĆ: Novinari su napisali da dajem Prevlaku, a ja sam se borio za nju. Oni kažu da je ne mogu dobiti za Jugoslovensku armiju. Imam čak i mapu, Panić je moj svedok. Napravili smo mapu, poslao sam Tuđmanu pismo, odgovorio je: „Apsolutno, politički ne mogu da se složim.“

RADOMAN BOŽOVIĆ: Slušao sam gospodina Predsednika države.

MILAN PANIĆ: Tvoj novinar veruje, a to ne znači da je intelektualno iskren. On je verovao u ono što je rekao, nije slušao celu rečenicu sa magnetofona; uzeo je deo koji mu je odgovarao. U isto vreme sam razgovarao sa Dimom, Herdom i sa gospodinom iz Stejt Depar-

⁶³ Videti napomenu ...

tmenta. Sada ću da razgovaram sa Iglbergerom.⁶⁴ Mi ovo možemo da rešimo, kao tim, da radimo svi zajedno, da napravimo bolje za Jugoslaviju, da budemo ponosni šta smo uradili; ili, možemo da počnemo ove bitke, koje mi ne odgovaraju, čak ni profesorske bitke, univerzitetske bitke.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ti si svemu tome dao pet-šest izjava – kakav treba da izgleda univerzitet u Srbiji, kakva treba da bude televizija, itd.⁶⁵

MILAN PANIĆ: Treba da budeš srećan što ja hoću to da kažem.

RADOMAN BOŽOVIĆ: To je potpuno pogrešno.

MILAN PANIĆ: Na primer, najvažnija stvar je relacija između države i univerziteta. To je rešio Univerzitet Kalifornije. Postoji to rešeno, može da se prekopira. Oko izbora, kažem, složiću se sa demokratskim načinom izbora, ali sam za predsedničke izbore.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Promeni Ustav, zašto da ne, to je dobro.

MILAN PANIĆ: Ja neću da promenim Ustav, ako mi Ti ne pomogneš.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Zašto da ne, odmah kažem da ću da Ti pomognem. Promeni Ustav!

MILAN PANIĆ: Možda će se to desiti; menjao sam druge stvari, zašto da ne: menjam Ustav. Božović to radi svaki dan. (Smeh)

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ja ne mogu, ja moram da pitam građane – birače. (Smeh)

⁶⁴ Roland Dima, Daglas Herd i Lorens Iglberger.

⁶⁵ Panić se takođe suprotstavio srpskom Zakonu o Univerzitetu i nastojanjima da se poveća državna kontrola nad medijima. Videti apomenu

MILAN PANIĆ: No, mislim da trebamo stabilnost zemlje. Ovaj pluralni sistem ne odgovara Jugoslaviji. Trebamo više stabilnost, nego demokratski sistem.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Nisi, valjda, Ti protiv demokratije. Ti si – za demokratiju.

MILAN PANIĆ: Nemoj da budeš kao onaj novinar, ispašće sada da nisam za demokratiju.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To si naučio u Kini, znači, prvo da rešiš stabilnost, ekonomiju, pa politiku. To si naučio od Li Penga.⁶⁶ (Smeh)

DOBRICA ĆOSIĆ: Predlažem sledeće: da Vlada danas ne daje, bar javno, nikakvu izjavu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: To bi bilo jako srećno rešenje – i za Vladu i za nas.

DOBRICA ĆOSIĆ: Drugo, da se srpsko saopštenje ugasi, da ništa ne delate, da ne činite nikakve konfrontacije prema Paniću.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ne razumem šta znači „da se ugasi saopštenje“

DOBRICA ĆOSIĆ: Da se ugasi, rekli ste, da prestanete, i da ćutite dalje. Bilo bi iracionalno da vršite kampanju i da kreću novine protiv Panića i protiv njegove izjave. Rekli ste šta mislite, neka se na tome završi. Treće, da Panić nastavi svoju političku aktivnost do iscrpljenja mogućnosti. Četvrto, da se ne donose nikakve radikalne odluke, dok se ponovo ne dogovorimo.

⁶⁶ Videti napomenu

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ako to važi za Panića, biće mi drago, mislim na te radikalne odluke. Shvatio sam da je za to Državni savet.

DOBRICA ĆOSIĆ: Ako ste saglasni, možemo da završimo razgovor.⁶⁷ Molimo gospodina Panića da nas obaveštava o svemu što čini.

MILAN PANIĆ: Da sačekamo Tošu da nas informiše o razgovoru koji sada vodi. Mislim da je najvažnije ukidanje sankcija.

RADOMAN BOŽOVIĆ: To je tačno. Ali, do ukidanja sankcija mora da se odvija život.

MILAN PANIĆ: Kako ću da uradim ako nas izbace iz Ujedinjenih nacija?

RADOMAN BOŽOVIĆ: Savezna vlada ne znači samo – Ti. Ti ćeš se baviti spoljnim poslovima, a ostali članovi Vlade baviće se ekonomijom.

MILAN PANIĆ: Kovač radi na tome.⁶⁸

DOBRICA ĆOSIĆ: Mislim da je Božović u pravu, Savezna vlada se ne oseća u ekonomiji.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Samo, ponekad, održi govor šta je dobro, šta nije dobro.

MILAN PANIĆ: Ona se najviše bavi na međunarodnom planu.

⁶⁷ Zaključak da se izbegne rat saopštenjima nije sproveden u delo, već na naslovnici Politike 18.septembra su se pojavila suprotstavljena saopštenja Savezne i Republičke vlade, a naposljetku i Ćosićeva pomirljiva izjava za štampu. Vidi str.

⁶⁸ Oskar Kovač (1937), profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu, član Saveznog izvršnog veća 1986–1989. i potpredsednik savezne Vlade Milana Panića.

DOBRICA ĆOSIĆ: To Vi radite; ali, postoje dva potpredsednika.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Imamo ozbiljne probleme.

MILAN PANIĆ: Moji u Saveznoj vladi su protiv Božovićeve politike štampanja para.⁶⁹ Mislim da Božović, nekada, ima dobru poziciju.⁷⁰

RADOMAN BOŽOVIĆ: Za razliku od tvoje Vlade, koja uopšte nema nikakvu poziciju, ne znamo šta radi. Samo su prazne priče o tržištu, demokratiji; narod mora nešto da jede.

MILAN PANIĆ: Naš problem je skidanje sankcija.

RADOMAN BOŽOVIĆ: I život do ukidanja sankcija.

MILAN PANIĆ: To je Tvoj problem.

RADOMAN BOŽOVIĆ: To je problem Savezne vladev Nemam nadležnosti. Tu su: carina, kreditno-monetarna politika, itd. Tu nemam nadležnosti.

MILAN PANIĆ: Ako mi rešimo sankcije, mi smo doneli najveći doprinos ovoj zemlji – ako je izvučemo iz političke, ekonomske, medijske krize. Mi u inostranstvu pravimo novu Jugoslaviju.

⁶⁹ U ovo vreme je veoma visoka inflacija prerastala u hiperinflaciju (19810,2% za 1992), a glavni uzrok tome bilo je štampanje novca iz primarne emisije, koji je I sama država pretvaral u devize da bi kupila robu iz inostranstva potrebu za dnevno funkcionisanje, ali I za finansiranje rata. Vidi napomenu...

⁷⁰ Od stupanja sankcija UN na snagu (1.jun 1992), država je uvela niz mera. U junu je ograničena prodaja benzina I naftnih derivate a od 1. Jula su stupile na snagu I mere ptednje usmerene ka smanjenju potrošnje. Najavljena je devalvacija valute za 85% I uveden je novi dinar (200 za 1\$). Međutim, njegova vrednost je brzo padala

RADOMAN BOŽOVIĆ: Poslali smo vam zahtev da utvrdite cene osnovnih proizvoda. Jer, ne mogu ja da određujem cene u Crnoj Gori, o tome odlučuje Savezna vlada.

MILAN PANIĆ: Specijalno ne smeš da zabraniš izvoz lekova u Crnu Goru.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ista pravila moraju da postoje na teritoriji cele države. Za lekove smo doneli za druge republike.

MOMIR BULATOVIĆ: Koliko imaš uredbi, kojim se to brani?

RADOMAN BOŽOVIĆ: Tu je haos, kada bi to analizirali, pitanje je kakav bi ishod te analize bio. Zato mora da funkcioniše Savezna država na celoj teritoriji, da se zna pitanje cena, da se ne švercuje. Sve su ovo ozbiljne teme.

PAVLE BULATOVIĆ: Mislim da ta pitanja zaslužuju raspravu, u ovom sastavu.

ŽIVOTA PANIĆ: Ja bih nešto rekao. Svi su protiv nas; sve što mi više ispunjavamo njihove uslove, oni sve više šire uslove. Treba i mi da postavimo neki uslov. Prvo, zabranicemo prelaz preko naše teritorije zabranicemo plovidbu Dunavom. Zabranicemo tranzit preko naše zemlje.

MILAN PANIĆ: Paniću, ja sam prvi bio za to – da zaustavimo plovidbu na Dunavu.

ŽIVOTA PANIĆ: Kičma Evrope je Dunav; to možemo da uradimo.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Treba da im naplatimo pet puta veću cenu.

MILAN PANIĆ: Ja sam i to rekao.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ali, vi nećete da donesete odluku. Mi čekamo dva meseca da Savezna vlada donese odluku; tri puta obnavljamo zahtev.

TEODOR OLIC: Da vas informišem. Prvo, Jeljcin je zauzet situacijom na Kavkazu.⁷¹ Za nekoliko dana će moći telefonom da razgovara. To dokazuje onaj naš stav. Drugo, u svim konsultacijama, i sada najnovije – izjava je odigrala svoju ulogu. Sada ne treba žuriti sa prijavom. Treba videti kako će se stvari razvijati. Složili smo se da će i za njih i za nas biti test, ovo što sam malopre rekao – da li će biti prihvaćeno naše učešće u Generalnoj skupštini, ili ne. Mi ne prihvatamo njihov predlog, koji su nam dali – da bi bilo poželjno da delegacija Jugoslavije ne učestvuje na zasedanju. Mi to nismo prihvatili. To smo rekli Rusima, bez obzira šta oni misle – da li je poželjno ili ne. Mi nećemo učestvovati, samo ako nam zabrane da ne učestvujemo. A da li je poželjno, ili ne, mi ocenjujemo da je poželjno. Zbog njihovih interesa je poželjno da ne učestvujemo.

Najverovatnije će naš govor biti 26-og. Na generalnom zasedanju ima toliko premijera, kao nikada do sada. I ako svi predsednici i premijeri idu van redosleđa govornika, toliko već ima premijera, da ne mogu sve da preskoče; moguće je da umesto 25-og ili 26-og, da budemo 28-og ili 29-og.⁷² Do tada ćemo znati da li će nam biti onemogućeno.

MILAN PANIĆ: To je dobra vest. Ja ću da radim sa drugim ministrima. Za nas je prijem imao drugu vrednost; ako smo trebali da budemo izbačeni iz Ujedinjenih nacija, onda sam ~ ja tražio prijem za pet minuta. Ako nas neće izbaciti, onda nemam šta da razgovoram sa Jeljcinom. On je bio jedino važan za Ujedinjene nacije. Ako nemamo problem za UN, onda mi je potrebno da čuvam tu „kartu“ za idući put, kada mi bude potrebna.

⁷¹ Boris Jeljcin (Борис Николаевич Ельцин 1931–2007), prvi predsednik Ruske Federacije 1991–1999.

⁷² Govor Milana Panića je održan 22.9, vidi napomenu

TEODOR OLÍĆ: Bio je predviđen susret juče u 7 sati; čim su nam javili u Peking da je poseta pomerena za petak u 15 sati, ja sam odmah rekao premijeru da on čeka da se završi u Ujedinjenim nacijama, pa da nas teši posle toga. Zašto nisu mogli da daju veto? Jer, neće dati veto.

ŽIVOTA PANIĆ: Sigurno je da oni mora da daju veto, inače, Jeljcin ode; ja vam to svima, ovde, garantujem, pa ćemo videti.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Jasnoće radi, ne mislim da treba da zaključimo niti se sa tim slažem, da je ovo bio nekakav dobar potez, koga treba zamrznuti nekoliko dana, pa čekati. Ono što sam shvatio da je preslog, jeste da se ne ide ni na Vladu ni na Skupštinu, već da se to shvati kao izjava predsednika Vlade da je dalja sudbina tih stvari otvorena. Ne možemo, bar mislim da bi bilo suprotno onome što smo razgovarali, da zaključimo da je sve ovo bilo dobro i da nam je donelo boljitak, pa ga sada samo zamrzavamo za nekoliko dana.

MILAN PANIĆ: Ne samo da nam je donelo boljitak, već je ovo promenilo našu poziciju u Ujedinjenim nacijama.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Mi se s tim ne slažemo.

MILAN PANIĆ: Pošto znamo koliko ko zna o nekim stvarima, onda znamo koliko vredi tvoje, a koliko moje mišljenje.

RADOMAN BOŽOVIĆ: Ja mislim da, mnoge ove vaše stvari, ne vrede ništa, a kamoli da dodjemo do zaključka da sada ti odlučuješ ko koliko zna, pa na osnovu toga određuješ. Mi smo ovde, pozvani kao odgovorni ljudi, rekli smo svoj stav. Naš stav je da je ovo pogrešan potez i da ga dalje ne treba nositi ni u Vladu, ni u Skupštinu.

MILAN PANIĆ: Tošo, hoćemo li da se složimo da je ovo pogrešan potez?

TEODOR OLIĆ: Ja ne donosim nikakve odluke, niti ih mogu da donosim.

MILAN PANIĆ: Ja te pitam, kao savetnika, kaži mi – da li je ovo pogrešan potez? Ti ne donosiš odluke, ja hoću Tvoj savet. Da li je ovo bio pogrešan potez ili ne?

TEODOR OLIĆ: Mislim da nije.

ILIJA ĐUKIĆ: Gospodin Ćosić je već dao određene zaključke u tri tačke. Možemo da završavamo sastanak.

DOBRICA ĆOSIĆ: Nemamo razloga da ga proširujemo.⁷³
(Sednica je završena u 16,35 sati)

⁷³ Ćosić je neke zaključke i izvukao, kao što piše u Piščevim zapisima 17.septembra 1992: Sednica Državnog saveta: potpun raskol između Panića, Miloševića i mene. Panićevu izjavu u Moskvi da ćemo se odreći državnog kontinuiteta SFRJ i zatražiti prijem u Ujedinjene nacije, Milošević je nazvao - izdajničkom. „Prihvatanje diktata velikih sila koje hoće da razbiju Jugoslaviju, smatram izdajničkom... Pravno ne mogu da nas ospore, pa idu na politički teren. Iza toga slede uslovi koji će vratiti Srbiju u granice pre balkanskih ratova“, veruje Milošević. Sledili su ga Radoman Božović i Kosta Mihajlović. Ja sam načelno stao na Panićevu stranu. Otvario se težak sukob u državnom vrhu Jugoslavije i republika. Bulatović i Đukanović su uglavnom vrlo vešto i inteligentno sledili moje mišljenje. Milošević je odlučio da zbaci Panića. Taj čovek nema skrupula u borbi sa neistomišljenicima. Razišli smo se nezadovoljniji i u većoj neizvesnosti no što smo bili kad smo se sastali. (...) Istog dana vrato sam se u Herceg Novi, ubeđen da se nalazim pred odlukom da sav uđem u politiku I pokušam da u otvorenoj, demokratskoj borbi – izborima, srušim Miloševića, ili da se povučem sa dužnosti. Treće rešenje ne vidim. Ne daje mi se ostatak života I roman Vreme vlasti za izbronu pobeđu nad jednim političkim autokratom. A nemam ni stranku, nemam organizovan sledbenike. I da dobijem izbore, u parlamentu će vladati socijalisti I stranke koje mene neće slediti. I kome ću onda biti predsednik?

I) Sećanja protagonista

Dobrica Ćosić i Milan Panić

18–9. SEPTEMBAR 1992.: Pozvao me je Milan Panić i zahtevao da u Njivicama, kod mene, održimo novu sednicu Državnog saveta i tu raščistimo naše neodržive odnose. On će kategorički da traži Miloševiću ostavku. Prihvatio sam njegov predlog i da bismo se dogovorili o njegovom putu u Njujork, na Skupštinu Ujedinjenih nacija. Milošević je odbio da dođe na sednicu. U telefonskom razgovoru mi je rekao da sam u velikoj zabludi; a ja njemu da je on na stranputici koja našu dražvu vodi u nesreću. Nazvao je Panića lažovom i hohštaplerom koji će da nas proda. Branio sam Panića i nisam pristao da bude zbačen sa funkcije predsednika vlade. Nema sumnje: Milošević je zauzeo busiju i odlučio da se bori za vlast. Najpre će da zbaci Panića, potom i mene. Narasta moje iskušenje da prihvatim izazov političke borbe na izborima. Večeram sa crnogorskom trojkom – Bulatovićem, Đukanovićem i Marovićem u Petrovcu. Jedna rimska gozba. Neljudsko obilje hrane. Nikad u svom veku nisam bio na takvoj gozbi. Crnogorsko gostoljublje je prosto iracionalno. Naravno, razgovarali smo o našoj situaciji. Oni odlučno staju na moju stranu. Predlažu mi da se kandidujem protiv Miloševića na izborima. Smatraju: ako se ja povučem sa dužnosti, Jugoslavija će se rasturiti. Marović me ubeđuje da bi moje povlačenje predstavljalo moralnu izdaju srpskog naroda. Crna Gora mi veruje i ona će da me sledi. Ne znam šta da činim.

U Njivice su došli Panić, Bulatović i Đukanović. Analizirali smo situaciju u kojoj smo se naši. Panić nam je ispričao svoj jučerašnji razgovor sa Miloševićem. Neća da se povuče. Hoće na izbore, uveren da će da pobeđi. Bulatović i Đukanović veruju da je jedino rešenja da se ja kandidujem za predsednika Srbije, uvereni da on samo tako može biti uklonjen s političke scene Srbije. Panić je spreman da se bori dok ga ja podržavam. Odlazi u Ameriku, u Ujedinjene nacije. U Vašingtonu će tražiti naftu za grejanje, bar sto hiljada tona. Vraća se oko prvog oktobra. Tog kalifornijskog milionera, uprkos svemu, nosi nada u uspeh. Mene, natmurenog, on hrabri: „Ne brinite, ja sam dete sreće.“ Dogovorili smo se da Bulatović i ja razgovaramo s Miloševićem i da pokušamo da ga uverimo da patriotski razloti nalažu da podnese ostavku. Opet su me uveravali da je moje kandidovana samostalnoj listi najsigurnii način da se ukloni Milošević, što je put u demokratiju i povratak u svetsku zajednicu. Tvrde da će za dva meseca nastupiti prava ekonomska katastrofa zbog nedostatka nafte i benzina. Grejanje je osnovni problem. Narod će razneti državu. Ozebao i gladan, srušiće svaku vlast. A dok ne padne Milošević, svi smo uvereni, neće nam ukinuti sankcije. Ostao sam u velikoj brizi i neizvesnosti. Za desetak dana moraću da donesem izuzetno značajne odluke za svoj život. Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi*, 155–157.

Ipak, Milan Panić je odlučio da se bori do kraja. Sledećeg dana je pozvao Ćosića, koji se odmah posle sednice ržavnog saveta u Palati federacije vratio u Njivice, i zatražio od njega da hitno sazove novu sednicu Državnog saveta: „Skupićemo se kod vas u Njivicama. Nema vremena za putovanja.“ „A koji je dnevni red?“ – pitao je Ćosić. „Ostavka Miloševića i moj odlazak na Generalnu skupštinu UN u Njujorku“. „Dobro“ – složio se Ćosić. Čak nije ni pitao Panića zašto predlaže upravo takav dnevni red. U vili Dobrice Ćosića 19. septembra okupili su se Panić, Bulatović i Đukanović.

„Milošević je odbio da dođe na sednicu“ – odmah je informisao prisutne Predsednik SRJ. Rekao mi je da sam u dubokoj zabludi što podržavam Panića koji će nas, navodno, sve prodati Amerikancima.

Pokušao sam da mu objasnim da je on krenuo putem koji vodi zemlju u nesreću, ali nije hteo da me sasluša. Po svemu sudeći, Milošević je ozbiljno rešio da sruši premijera Panića, a onda i mene.“ „Još ćemo videti ko će koga“ rekao je Panić, bodreći ih. „Juče sam razovarao sa njim i zatražio da odmah podnese ostavku kao što mi je obećao kada sam prihvatio mesto premijera. Ali Milošević podlo laže i govori da nikome ništa nije obećao i da neće podneti ostavku. Hoće da ide na predsedničke izbore u Srbiji u decembru i ubeđen je da će trijumfovati. To ne sme da se dozvoli. Dok je Milošević na vlasti, nema šanse da nam ukinu sankcije. To mora da bude svima jasno. Ako Milošević neće sam da ode, moramo da mu pomognemo.“

Posle tih reči, Panić se okrenuo prema Čosiću; „Dobrice, vi morate da se kandidujete protiv Miloševića, ja ću vas podržati i zajedničkim snagama ćemo ga pobediti. Panić tada nije znao da su se dan pre toga, sa istom idejom, Čosiću obratili i crnogorski lideri, koji su ga pozvali na večeru u jedan do boljih restorana u Šetrovcu. Zato I nije bilo čudno što su sada u Njivicama Bulatović i Đukanović podržali Panićevu ideju: „To je jedini izlaz“, gospodine Čosiću, uvereno je rekao Đukanović, koji je nešto malo više od trideset godiuna bio najmlađi premijer u Evropi. „Samo tako se on može legitimno skinuti sa vlasti i Jugoslavija vratiti u međunarodnu zajednicu.“ Čosić je tada izbegao direktan odgovor, obećavši da će razmisliti. Ali bilo je jasno da I sam ozbiljno razmišlja o takvoj mogućnosti. „Sou, gospodo“, rezimirao je Panić, „vi razmišljajte kako da Miloševića brže skinemo sa vlasti, a ja letim u Njujork, gde ću pokušati da ubedim svetске lidere da ne čine još jednu uslugu Miloševiću i ne isključuju nas iz UN. Mada, ako ćemo pošteno, nade za povoljan ishod praktično nema. *Balkanski prorok*, 76–77.

II) Usvojena dokumenta

The Security Council,

Reaffirming its resolution 713 (1991) of 25 September 1991 and all subsequent relevant resolutions,

Considering that the state formerly known as the Socialist Federal Republic of Yugoslavia has ceased to exist,

Recalling in particular resolution 757 (1992) which notes that „the claim by the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) to continue automatically the membership of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia in the United Nations has not been generally accepted“.

1. Considers that the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) cannot continue automatically the membership of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia in the United Nations; and therefore recommends to the General Assembly that it decide that the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) should apply for membership in the United Nations and that it shall not participate in the work of the General Assembly;

2. Decides to consider the matter again before the end of the main part of the forty-seventh session of the General Assembly.

III) Izvodi iz izlaganja¹

A/RES/47/1

7th plenary meeting

22 September 1992

Recommendation of the Security Council of

19 September 1992

The General Assembly,

Having received the recommendation of the Security Council of 19 September 1992 that the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) should apply for membership in the United Nations and that it shall not participate in the work of the General Assembly,

1. Considers that the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) cannot continue automatically the membership of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia in the United Nations; and therefore decides that the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) should apply for membership in the United Nations and that it shall not participate in the work of the General Assembly;

2. Takes note of the intention of the Security Council to consider the matter again before the end of the main part of the forty-seventh session of the General Assembly.

¹ 47. zasedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija svečano je otvoreno 15. septembra 1992 u Njujorku. Materijali sa zasedanja dostupni su u Dag Hammarskjöld Library, <http://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/47> i [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/47/49\(Vol.I\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/47/49(Vol.I))

24. SEPTEMBAR 1992. SAVEZNA Republika Jugoslavija je izbačena iz Skupštine Ujedinjenih nacija. Naša izolacija je konačna. Sto dvadeset i sedam glasova za naše isključenje, samo šest protiv. Svršeno je s našim međunarodnim ugledom, koji je otporom fašizmu, Staljinu i nesvrstanom politikom ostvario Tito i održavao ga više od dve decenije. Mi smo primorani ponovo da dokazujemo moćnoj i surovoj Americi da smo narod kojem su sloboda i demokratija životni postulati. Primorani smo da prihvatimo zahteve Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice, ili da ostanemo u blokadi i pod sankcijama.

Kako i kojim putem krenuti, čega se odreći da bismo se ponovo vratili u svet? Panić i ja smo konačno ostali bez podrške Amerike i Evrope. Nije im ni od kakvog značaja što smo mi za demokratski poredak i ekonomsku tranziciju, s više razloga nego što ih oni imaju. Amerika i Evropa zahtevaju da se odrekemo ujedinjenja i svoje države; žele da kapituliramo; demokratija i mir su im izgovor za kažnjavanje nepokornog srpskog naroda, „moralno pokriće“ za razbijanje Jugoslavije i ostvarenje njihovih strateških ciljeva. A Slobodan Milošević svojom politikom ideološki provocira antisrpski stav zapada